



Чернівецький навчально-науковий
юридичний інститут
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ТРАНСФОРМАЦІЯ І МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції

04 грудня 2025 року



ТРАНСФОРМАЦІЯ І МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Чернівецький навчально-науковий юридичний інститут

ТРАНСФОРМАЦІЯ І МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської науково-практичної конференції

04 грудня 2025 року



Видавництво
«Юридика»
2025

УДК 340.13(477):316.422:339.922ЄС-042.3(062.552)
Т65

Редакційна колегія:

Володимир Марчук – к.ю.н., директор Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту НУ «ОЮА»;

Юлія Цуркан-Сайфуліна – д.ю.н., професор, заступниця директора Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту НУ «ОЮА»;

Крістіна Возняковська – д.ю.н., професор, завідувачка кафедри цивільного, господарського права та приватноправових дисциплін Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту НУ «ОЮА»

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 5 від 18 грудня 2025 року)*

***Тези подаються в авторській редакції.
Організатори конференції не несуть відповідальності
за зміст поданих матеріалів.***

Т65 **Трансформація і модернізація національної правової системи під впливом євроінтеграційних процесів : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернівці, 04 грудня 2025 р.) / відп. ред. д.ю.н., професор Т. А. Латковська. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 210 с.**

ISBN 978-617-8574-72-7

УДК 340.13(477):316.422:339.922ЄС-042.3(062.552)

ISBN 978-617-8574-72-7

ЗМІСТ

ПРАВОВА ДЕРЖАВА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Марчук В. В. Публічне адміністрування у сфері національної безпеки України в умовах воєнного стану.	7
Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Документування як форма правозастосовної діяльності правоохоронних органів.	10
Веселий В. С. Електронне судочинство: перспективи та виклики для адміністративної юстиції.	15
Латковський П. П. Чи можливе оновлення фінансових систем без фінтеху?	21
Факас І. Б. Штучний інтелект і автоматизація в цивільному судочинстві: перспективи та етичні виклики.	24
Матенко Є. П. Громадські об'єднання правоохоронної спрямованості як пріоритетні інститути громадянського суспільства в умовах сучасних викликів і загроз.	30
Самборська О. М. Становлення громадянського суспільства в умовах військового стану.	34
Шинделяр Д. М. Адвокатура як інституційний елемент системи економічної безпеки.	37
Мостолюк А. І. Європейські бюджетні стандарти.	41
Пижук В. А. Публічна влада як категорія теорії держави і права в сучасних умовах правових змін.	46
Симак О. С. Цифрові інструменти управління фінансовими коштами місцевих органів влади.	51

НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Латковська Т. А. Адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних та контролюючих органів у сфері запобігання фінансовим правопорушенням	56
Козачук Д. А. Інституційна стійкість служби в органах місцевого самоврядування в умовах воєнного стану	59
Негара Р. В., Даниленко-Негара Ю. С. Принципи sigma та принципи державної служби: зміст та співвідношення	64
Бекіш Ю. В. Співвідношення понять: «електронне врядування», «електронна держава», «електронна демократія», «електронний парламент», «електронний уряд», «електронний суд»	69
Бердару А. М. Реалізація норм адміністративного права у правоохоронній діяльності	72
Велущак К. Ю. Способи захисту прав суб'єктів адміністративних правовідносин у діяльності правоохоронних органів	76
Вікован А. В. Адміністративний акт як інструмент публічного адміністрування	79
Гандзій Є. О. Принципи відкритості і прозорості діяльності адміністративних органів	83
Желик С. С. Адміністративний договір як інструмент публічного адміністрування	86
Мітла М. О. Фінансова політика в умовах воєнного стану	91
Нагора Д. М. Моделі та етапи розвитку електронного врядування в різних країнах світу	95
Петрашук М. Р. Відкритість і прозорість у системі принципів діяльності адміністративних органів	100
Сакалюк Д. В. Публічна фінансова діяльність держави та фінансова безпека в умовах євроінтеграції	105

Фішук Н. І., Демчук Т. І. Сучасні вектори розвитку державного управління (електронний парламент, електронний суд, електронний уряд)	110
--	-----

ПРАВО ЯК КАТАЛІЗАТОР ЗМІН: БІЗНЕС У НОВИХ ВИКЛИКАХ

Возняковська К. А. Зловживання у сфері державних оборонних закупівель	117
Кравцова Т. М. Податкове навантаження на бізнес у період воєнного стану: адаптаційні моделі та правові інновації	121
Семенюк Е. С. Проблеми кіберзлочинності у сучасному бізнес-середовищі	126
Цвігун О. С. Адаптація податкового законодавства України до умов воєнного стану: правові механізми забезпечення фінансової безпеки та підтримки суб'єктів господарювання	131
Petryuk D. A. Interpol's role in cross-border economic crime	136

ДИНАМІКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Біленець Д. А. Захист приватності під час застосування криміналістичних процедур	139
Горбачова І. М. Звільнення від покарання з випробуванням за вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією	143
Попович О. В. Суспільна небезпечність як матеріальна ознака кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114-1 КК України	147
Шевчук П. В. Забезпечення процесуальних гарантій у кримінальному провадженні	152

Коваль Н. А. Відповідальність військових командирів у воєнний час: кримінально-правові проблеми та виклики	159
Коновальчук С. С. Межі адміністративної та кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення осіб, що надають публічні послуги	163
Кухтяк О. Р. Мета експлуатації як системоутворюючий критерій кваліфікації торгівлі дітьми в умовах міжнародного збройного конфлікту.	166
Серещький М. С. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану.	170

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Волощук О. Т. Інформаційна війна: цифрові загрози штучного інтелекту та нове інформаційне протистояння	174
Демчук Т. І. Правові аспекти післявоєнного екологічного відновлення: інтеграція стандартів ЄС	179
Андронік В. Д. Інноваційні правові механізми Європейського Союзу в сфері екологічної безпеки як складова забезпечення сталого розвитку в умовах війни	185
Война Я. В. Біпатризм в Україні: юридичні та практичні аспекти	190
Волощук В. О. Геноцид українського народу: історичний і сучасний контекст та проблеми міжнародного правосуддя	195
Конфедрат М. В. Основні доктринальні підходи до природи права Європейського Союзу: проблемні аспекти	200
Кушнір В. І. Захист прав комбатантів в умовах збройної агресії росії проти України: проблемні аспекти	205

ПРАВОВА ДЕРЖАВА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Марчук В. В.

*доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,*

кандидат юридичних наук

ORCID ID: 0000-0002-8545-9114

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Досліджуючи особливості публічного адміністрування у сфері національної безпеки України в умовах воєнного стану, слід відмітити такі основні напрямки, як трансформацію системи публічного управління та зміну повноважень органів державної влади. С. В. Ківалов зазначає, що дія правового режиму воєнного стану трансформує як суспільні відносини, так і способи управлінського впливу на них [1, с. 8].

Сучасні умови функціонування Української держави характеризуються безпрецедентними викликами у сфері національної безпеки, що зумовлені повномасштабною збройною агресією проти України та запровадженням воєнного стану. За таких умов особливого значення набуває ефективність публічного адміністрування, здатного забезпечити належну координацію дій органів державної влади, оперативність управлінських рішень та стійкість системи безпеки.

Публічне адміністрування у сфері національної безпеки в умовах воєнного стану зазнає суттєвих трансформацій, що проявляються у зміні обсягу повноважень суб'єктів публічної влади,

посиленні централізації управління та впровадженні спеціальних адміністративно-правових режимів. У зв'язку з цим наукове осмислення зазначених процесів є актуальним і необхідним.

Відмічаючи те, що публічне адміністрування у сфері національної безпеки України слід розглядати як цілеспрямовану діяльність органів публічної влади, спрямовану на формування та реалізацію державної політики у сфері захисту суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та інших життєво важливих інтересів держави і суспільства, зазначимо, що таке публічне адміністрування у сфері національної безпеки в мирний час ґрунтується на принципах демократичного контролю, децентралізації управління та балансу між публічними інтересами і правами людини. Проте в умовах воєнного стану зазначені принципи зазнають певної корекції, що обумовлено необхідністю оперативного реагування на загрози та концентрації управлінських ресурсів. Аналізуючи положення Стратегії національної безпеки [2] щодо закріплення системи принципів організації публічного адміністрування у сфері забезпечення національної безпеки України, дослідники підкреслюють відсутність у стратегічних документах сектора безпеки й оборони положень, які містять перелік принципів організації публічного адміністрування у сфері забезпечення національної безпеки України, окрім системи основних принципів формування державної політики у сферах національної безпеки й оборони [3].

Воєнний стан як особливий правовий режим істотно впливає на систему публічного адміністрування у сфері національної безпеки. Насамперед це проявляється у розширенні повноважень органів виконавчої влади та військового командування; запровадженні спеціальних адміністративно-правових режимів; тимчасовому обмеженні окремих прав і свобод громадян в інтересах національної безпеки.

Публічне адміністрування в умовах воєнного стану характеризується високим рівнем централізації управлінських рішень, що дозволяє забезпечити узгодженість дій усіх суб'єктів сектору безпеки

і оборони. Водночас це потребує чіткого нормативного визначення меж повноважень та відповідальності органів публічної влади.

До суб'єктів публічного адміністрування у сфері національної безпеки в умовах воєнного стану належать Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України; Кабінет Міністрів України; центральні органи виконавчої влади; органи сектору безпеки і оборони; органи місцевого самоврядування (у межах визначених повноважень). В умовах воєнного стану зростає роль координаційних та контрольних функцій, що забезпечують узгоджену діяльність усіх зазначених суб'єктів. Особливої ваги набуває взаємодія між військовими та цивільними адміністраціями, що є характерною рисою кризового публічного адміністрування.

Адміністративно-правове регулювання у сфері національної безпеки в умовах воєнного стану здійснюється за допомогою спеціальних правових інструментів, серед яких: адміністративні акти, управлінські рішення надзвичайного характеру, контрольно-наглядові заходи.

Всі зазначені механізми спрямовані на підвищення ефективності управління та мінімізацію ризиків, пов'язаних із воєнними загрозами. Водночас важливим залишається дотримання принципу законності та недопущення зловживань владними повноваженнями.

Тож, вважаємо, що публічне адміністрування у сфері національної безпеки України в умовах воєнного стану є складним і багатовимірним процесом, що поєднує елементи кризового управління, адміністративно-правового регулювання та стратегічного планування. Воєнний стан зумовлює необхідність тимчасової трансформації управлінських механізмів, посилення ролі виконавчої влади та концентрації ресурсів.

Водночас ефективність публічного адміністрування у сфері національної безпеки значною мірою залежить від чіткості правового регулювання, координації діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони та дотримання принципів верховенства права.

У перспективі актуальним є подальше вдосконалення системи публічного адміністрування з урахуванням досвіду воєнного часу та європейських стандартів управління.

Список використаних джерел

1. Ківалов С. В. Концепт публічного адміністрування в сфері національної безпеки. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Юридика, 2023. Т. 2. С. 8–11.

2. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020.

3. Павлютін Ю. М. Принципи публічного адміністрування у сфері забезпечення національної безпеки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021 № 50. С. 20–25.

Цуркан-Сайфуліна Ю. В.

заступниця директора з наукової роботи

Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,

доктор юридичних наук, професор

ORCID ID: 0000-0003-3125-4655

ДОКУМЕНТУВАННЯ ЯК ФОРМА ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Документування є невід’ємним елементом правоохоронної діяльності, оскільки саме через фіксацію юридично значущої інформації відбувається реалізація владних повноважень, прийняття управлінських рішень та забезпечення законності. У діяльності

правоохоронних органів документування виступає основною формою закріплення фактів правопорушень, процесуальних дій, рішень уповноважених посадових осіб, а також результатів правозастосування. Без належного документування правова діяльність втрачає свою доказову, контрольну та гарантійну функції.

В умовах правових трансформацій, цифровізації та посилення судового контролю помилки у документуванні можуть мати наслідком визнання доказів недопустимими, порушення прав і свобод громадян та зниження ефективності діяльності правоохоронних органів.

Документування у правоохоронній діяльності має чітко визначене нормативне підґрунтя, яке регламентує порядок створення, оформлення, обліку та зберігання службових документів. Важливу роль у цьому процесі відіграють підзаконні нормативно-правові акти, що деталізують вимоги до діловодства в окремих правоохоронних органах. У системі Міністерства внутрішніх справ України порядок документування врегульовано спеціальною інструкцією, яка визначає єдині правила організації діловодства, оформлення службових документів та роботи з ними [3].

Нормативне регулювання документування забезпечує уніфікацію службових процедур, підвищує юридичну визначеність та створює передумови для належного правозастосування. Водночас документування не зводиться лише до технічної діяльності з оформлення документів, а має чіткий правовий характер, оскільки пов'язане з фіксацією юридичних фактів та владних рішень.

У науковій доктрині юридичний документ розглядається як узагальнююче поняття, що характеризується наявністю юридичної сили та юридичного значення. З цього приводу зазначається, що «юридичний документ сприймається як загальне, збірне поняття. Його основними властивостями є юридична сила та юридичне значення. Саме ці ознаки юридичного документа дозволяють йому бути належним доказом зафіксованої інформації. Залучення до правового регулювання також пропонується тлумачити як характерну рису юридичного документа» [1, с. 37].

Правозастосовна діяльність є однією з основних форм реалізації публічної влади, у межах якої норми права набувають конкретного змісту через індивідуальні владні рішення та юридично значущі дії уповноважених суб'єктів. У правоохоронній сфері правозастосування нерозривно пов'язане з документуванням, оскільки саме через службові та процесуальні документи відбувається зовнішнє вираження владних повноважень, фіксація прийнятих рішень та забезпечення їх юридичних наслідків.

Юридичне значення документування у правозастосуванні обумовлюється вимогами правозастосовної техніки, яка визначає правила і способи оформлення індивідуальних правових актів. У науковій літературі підкреслюється, що правозастосовна техніка має власну специфіку, яка відрізняє її від нормотворчої діяльності. З цього приводу зазначається, що «правозастосовна техніка відрізняється від нормотворчої тим, що нормотворча техніка охоплює законодавчий сегмент (нормативно-правові акти, постанови та інші), а правозастосовна відноситься, наприклад, до вироку суду» [4, с. 157].

Службові документи, протоколи, постанови, акти та інші форми фіксації правозастосування не лише відображають волю уповноваженого органу, але й створюють юридичні наслідки для учасників правовідносин.

Особливість документування як форми правозастосовної діяльності полягає також у тому, що воно виступає засобом контролю за діяльністю правоохоронних органів. Через документи здійснюється судовий, прокурорський та відомчий контроль, перевіряється дотримання процесуальних вимог і стандартів законності. Відповідно, якість документування безпосередньо впливає на допустимість доказів, стабільність правових рішень та рівень довіри до правоохоронної системи в цілому.

Незважаючи на наявність розгалуженої нормативної бази та усталених вимог правозастосовної техніки, практика документування у діяльності правоохоронних органів залишається проблемною. Помилки, допущені під час складання процесуальних

і адміністративних документів, мають суттєвий вплив на результати правозастосування, оскільки саме документи виступають основним джерелом доказової інформації та підставою для прийняття судових рішень. У цьому контексті якість документування набуває вирішального значення для забезпечення законності та ефективності правоохоронної діяльності.

У наукових дослідженнях, що ґрунтуються на аналізі судової практики, звертається увага на системний характер помилок, допущених під час документування правопорушень. Аналіз судових рішень дозволяє стверджувати про те, що помилки варіюються від формальних порушень під час складання протоколів до повної відсутності належних доказів, неналежного оформлення документів, долучення недопустимих доказів, отриманих з порушенням законодавства, або доказів, що не мають відношення до конкретної справи. Виявлені проблеми не лише ускладнюють розгляд справ у судах та призводять до повернення матеріалів на доопрацювання, але і ставлять під загрозу забезпечення правосуддя, захист прав і свобод громадян та ефективність роботи правоохоронної системи загалом [2, с. 79].

Проблеми документування мають не лише технічний, але й правовий характер. Формальні порушення вимог до оформлення документів трансформуються у суттєві процесуальні недоліки, які можуть призвести до визнання доказів недопустимими та скасування правозастосовних рішень. У результаті страждає не лише ефективність діяльності конкретного правоохоронного органу, але й загальний рівень довіри до системи правопорядку.

У сучасних умовах посилення судового контролю та орієнтації на європейські стандарти правосуддя питання належного документування набуває особливої актуальності. Це зумовлює необхідність підвищення професійної підготовки працівників правоохоронних органів у сфері документування, удосконалення внутрішніх інструкцій та формування єдиного підходу до застосування правозастосовної техніки. Лише за умови належного документування

можливе забезпечення законності, ефективного захисту прав і свобод громадян та стабільності правозастосовної практики.

Висновки. Документування у правоохоронній діяльності виступає не лише технічною процедурою фіксації інформації, а самостійною формою правозастосовної діяльності, через яку реалізуються владні повноваження уповноважених органів. Саме належне документування забезпечує юридичну визначеність, доказове значення прийнятих рішень та можливість ефективного контролю за діяльністю правоохоронних органів. Аналіз нормативних приписів і наукових джерел свідчить, що недоліки у документуванні трансформуються у суттєві процесуальні порушення, які негативно впливають на забезпечення правосуддя та захист прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Гришук А. Б. Юридичний документ: поняття, особливості, види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 3.91. С. 35–40.

2. Мердова О. М., Кривonos М. В., Умрихіна І. О. Характеристика типових помилок працівників поліції у формуванні доказової бази під час документування адміністративних правопорушень. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 2. С. 77–83.

3. Про затвердження Інструкції з діловодства в системі Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 23.08.2012 № 747. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0747320-12#Text>

4. Петришин О. В., Калина В. Ф., Кашанина Т. В., Морозова Л. О. Юридична техніка: поняття, особливості та значення в юриспруденції. У кн.: *Мова і право* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 17 жовтня 2023 р.) / за заг. ред. О. В. Максименко, І. В. Царьової. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 155–157.

Веселий В. С.

*доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) в галузі права
ORCID ID: 0000-0002-0315-641X*

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ

Чинний Кодекс адміністративного судочинства України згідно статті 18, визначає, що у судах функціонує Єдина судова інформаційно-комунікаційна система. Позовні та інші заяви, скарги та інші визначені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі в день надходження документів.

Визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою у порядку, визначеному цим Кодексом (автоматизований розподіл справ).

Єдина судова інформаційно-комунікаційна система відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Суд направляє судові рішення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу до їхніх електронних кабінетів, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, у порядку, визначеному цим Кодексом, Положенням про Єдину

судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів) (частини 1–5 статті 18 КАС України) [1].

З викладено можна висувати, що у судочинстві, зокрема адміністративному, є обов'язковим використання Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (далі – ЄСІТС).

Рішенням Вищої Ради Правосуддя від 17.08.2021 року № 1845/0/15-21 затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Згідно пунктів 1–3 вказаного Положення воно розроблено відповідно до вимог Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Кримінального процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу України з процедур банкрутства, законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інших нормативно-правових актів [2].

Положення визначає порядок функціонування в судах та органах системи правосуддя окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, зокрема підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистеми відеоконференцз'язку; порядок вчинення процесуальних дій в електронній формі з використанням таких підсистем; особливості використання в судах та органах системи правосуддя іншого програмного забезпечення в перехідний період до початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у складі всіх підсистем (модулів).

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) – сукупність інформаційних та телекомунікаційних

підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС [2].

Відтак, з метою впровадження та використання в судах та органах системи правосуддя окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, зокрема підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд», законодавцем у КАС України визначено, що адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України, реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку.

Процесуальні наслідки, передбачені цим Кодексом у разі звернення до суду з документом особи, яка відповідно до цієї частини зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, застосовуються судом також у випадках, якщо інтереси такої особи у справі представляє адвокат.

Якщо реєстрація електронного кабінету в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, суперечить релігійним переконанням особи, яка зобов'язана його зареєструвати відповідно до цієї частини, передбачені цим Кодексом процесуальні наслідки звернення до суду такою особою без реєстрації електронного кабінету у вигляді залишення її документа без руху, його повернення або залишення без розгляду не застосовуються за умови, що особа заявила про такі обставини одночасно із поданням відповідного документа шляхом подання окремої обґрунтованої письмової заяви.

Особі, яка зареєструвала електронний кабінет в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, суд вручає будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення до електронного кабінету такої особи, що не позбавляє її права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою [1].

Особа, яка зареєструвала електронний кабінет в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, подає процесуальні та інші документи, письмові та електронні докази, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, з використанням кваліфікованого електронного підпису або засобів електронної ідентифікації, що мають високий рівень довіри, відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», якщо інше не визначено цим Кодексом (частини 6–8 статті 18 КАС України) [1].

Аналізуючи вказані положення законодавства можна виснувати, що сучасна Українська держава, впроваджуючи елементи

діджиталізації, дає можливість кожному, чий права порушені, звернутися до суду за захистом своїх прав, використовуючи блага цивілізації, зокрема цифрових технологій.

Однак, наразі наявні суттєві перепони щодо якісного та результативного використання таких механізмів. Зокрема, проблеми у роботі модулю «Електронного суду» в Україні включають технічні збої (часті зависання, неможливість авторизації / завантаження), проблеми з кібербезпекою та конфіденційністю, необхідність кваліфікованого електронного підпису (КЕП), що обмежує доступ, а також загальні недопрацювання системи та нормативної бази.

Згідно пункту 122 Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи до початку функціонування всіх підсистем (модулів) ЄСІТС справи можуть розглядатися (формуватися та зберігатися) в паперовій, електронній чи змішаній формі залежно від наявних у суді можливостей [2]. Електронні документи та електронні копії паперових документів вносяться до АСДС та зберігаються в централізованому файловому сховищі. Документи, що надійшли до суду в електронній формі, за потреби можуть роздруковуватися та приєднуватися до матеріалів справи у паперовій формі.

Водночас, на практиці, у судах зберігається тенденція ведення справ у паперовій формі, попри те, що законодавством дозволено ведення справ як у паперовій, так і в електронній формі. Відповідно, навіть у тому випадку, коли документи (позовні та інші заяви) подається до суду в електронній формі, такі документи реєструються працівниками суду і друкуються для формування паперової справи. Така ситуація має наслідком значні фінансові витрати на розхідний матеріал для забезпечення друку та ведення справи у паперовій формі. За такої ситуації, кошти витрачаються не на подальший розвиток системи правосуддя, а на забезпечення указаних витрат. Внаслідок неналежного фінансування судів, що є загальновідомим, у судів зачасту відсутня можливість друку надмірної кількості аркушів документів, що надходять до суду в електронній формі.

Відтак, відповідно до п/п. 15.1, 15.3. пункту 1 розділу VII «Перехідні положення» КАС України до визначення Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), можливості вчинення передбачених цим Кодексом дій з використанням підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи такі дії вчиняються в такому порядку: подання, реєстрація, надсилання процесуальних та інших документів, доказів, формування, зберігання та надсилання матеріалів справи здійснюються в паперовій формі; розгляд справи у суді здійснюється за матеріалами справи у паперовій формі.

При цьому, згідно з рішенням Ради суддів України від 05.08.2022 року № 26 закликано усіх учасників судових проваджень при подачі значного обсягу документів до суду в електронній формі (понад 30 аркушів) – додатково подавати їх суду в паперовій формі [3]. Відповідно, суди змушені наполягати подавати учасниками процесу документи в паперовій формі, про що свідчать численні ухвали судів згідно Єдиного державного реєстру судових рішень [4, 5]

Як бачимо, елементи діджиталізації активно впроваджується у систему правосуддя, однак на сьогодні наявні чинники, яку утруднюють їх використання. А відтак, дії на їх усунення є вкрай необхідними для якісного функціонування судової системи.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України (в редакції від 15.12.2017) : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

2. Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої Ради Правосуддя від 17.08.2021 року № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

3. Рішення Ради суддів України від 05.08.2022 року № 26.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026414-22#Text>

4. Ухвала Одеського окружного адміністративного суду
від 10 грудня 2025 року у справі № 420/40778/25. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/132485607>

5. Ухвала Чернівецького окружного адміністративного
суду від 04 грудня 2025 р. у справі № 600/5183/25-а. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/132329334>

Латковський П. П.

*доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ORCID ID: 0000-0002-2406-766X

ЧИ МОЖЛИВЕ ОНОВЛЕННЯ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ БЕЗ ФІНТЕХУ?

Досліджуючи роль фінансових технологій (fintech) у процесах модернізації та трансформації сучасних фінансових систем, необхідно відзначити те, що за умов цифровізації фінансового сектору, за умов цифровізації економіки та глобалізації фінансових ринків зі зростанням вимог до фінансової безпеки, оновлення фінансових систем без використання фінтех-рішень є практично неможливим. Вчені, аналізуючи основні напрями впливу фінтеху на фінансову стабільність, ефективність фінансового регулювання та доступність фінансових послуг, пропонують фінтех як новий спосіб мобілізації ресурсів для всіх видів використання, зокрема для фінансування сталого розвитку [1].

Сучасні фінансові системи перебувають у стані постійної трансформації, зумовленої як внутрішніми економічними процесами, так і зовнішніми викликами, серед яких глобалізація, цифровізація, посилення фінансових ризиків та зростання кіберзагроз. Відбувається перехід людства до нових технологічних укладів і в цих умовах особливої актуальності набуває питання можливості оновлення фінансових систем.

Фінансові технології (fintech) охоплюють сукупність інноваційних цифрових рішень, що застосовуються у банківській діяльності, платіжних системах, страхуванні, інвестуванні, бюджетному процесі та фінансовому контролі. Вони змінюють традиційні підходи до організації фінансових відносин, підвищують їхню прозорість, швидкість і ефективність.

Фінансова система в умовах цифрової трансформації, а фінансова система держави є складним багаторівневим механізмом, що забезпечує мобілізацію, розподіл і використання фінансових ресурсів, стабільність та ефективність якої безпосередньо впливають як на рівень економічної безпеки і соціального розвитку, так і довіри суспільства до державних інституцій, поступово перебудовується. І це зрозуміло, так як традиційні фінансові інструменти та механізми дедалі частіше виявляються неспроможними оперативно реагувати на сучасні виклики, серед яких і зростання обсягів безготівкових розрахунків; і ускладнення фінансових операцій. Не менш важливим є зростаюча необхідність швидкої обробки великих масивів даних та підвищені вимоги до фінансового моніторингу та протидії відмиванню доходів.

За таких умов оновлення фінансової системи лише шляхом нормативно-правових змін без технологічного складника є мало-ефективним. І саме тут зростає роль фінтеху в оновленні фінансових систем, оскільки фінтех виступає ключовим каталізатором модернізації фінансових систем. Його впровадження сприяє автоматизації фінансових процесів; зниженню операційних витрат;

підвищенню доступності фінансових послуг для населення та бізнесу; посиленню фінансової прозорості та контролю [3].

Особливе значення фінтех має для забезпечення фінансової безпеки. Використання технологій big data, штучного інтелекту та блокчейну дозволяє своєчасно виявляти фінансові ризики, запобігати шахрайству та мінімізувати корупційні прояви у сфері публічних фінансів. Крім того, фінтех-рішення сприяють зміцненню фінансової стабільності шляхом підвищення стійкості фінансових інституцій до кризових явищ і зовнішніх шоків. Разом із тим, оновлення фінансових систем без фінтеху теж є можливим, адже таке оновлення може відбуватися шляхом удосконалення законодавства та реформування фінансових інституцій.

Однак на практиці такі заходи без цифрової підтримки не здатні забезпечити системні та довготривалі результати. Відмова від фінтеху або його ігнорування призводить до зниження конкурентоспроможності фінансової системи та уповільнення економічного розвитку, що підвищує загрозу фінансовій безпеці.

Отже, оновлення фінансових систем без фінтеху можливе лише формально, але не здатне відповідати реаліям сучасної цифрової економіки.

Тож, фінансові технології є невід'ємним елементом сучасного розвитку фінансових систем. Вони не лише доповнюють традиційні фінансові механізми, а й суттєво змінюють їхню сутність та функціонування.

Оновлення фінансових систем без використання фінтеху в умовах цифровізації є вкрай обмеженим і неефективним. Навпаки, інтеграція фінтех-рішень створює передумови для підвищення фінансової стабільності, прозорості та безпеки, що є особливо важливим для держав із перехідною економікою та в умовах кризових викликів.

Таким чином, фінтех слід розглядати не як допоміжний інструмент, а як стратегічний чинник модернізації фінансових систем.

Список використаних джерел

1. Bryane Michael, Tamara Latkovska. The FinTech Dividend: How Much Money Is FinTech Likely to Mobilize for Sustainable Development? *Global Policy*. 2021. Volume 12, Issue 5. P. 677–688.
2. Латковська Т. А., Волощук О. Т. Вплив інформаційних технологій та гібридних агресій на соціально-політичні процеси на міжнародній арені. *Юридичний вісник*. 2025. № 1. С. 196–202.
3. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України № 1953-IX від 14 грудня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
4. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-p#Text>

Факас І. Б.

доцент кафедри цивільного, господарського права
та приватно-правових дисциплін

Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: 0000-0002-4408-7668

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І АВТОМАТИЗАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ

Штучний інтелект (ШІ) та інструменти автоматизації поступово стають важливою складовою сучасного цивільного судочинства, пропонуючи нові можливості для підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя. У межах цифрової трансформації судової системи ці технології виконують як допоміжні, так і аналітичні функції, здатні суттєво змінити традиційний формат

роботи судових органів. Їхнє впровадження охоплює автоматизоване сортування та попередню фільтрацію процесуальних документів (зокрема, визначення категорії спору, виявлення пропусків чи процесуальних недоліків), прогнозування можливих судових рішень на основі аналізу масивів прецедентів та усталеної практики, інтелектуальний аналіз доказів з використанням алгоритмів розпізнавання тексту й класифікації інформації, а також створення цифрових помічників для учасників процесу, які можуть надавати інформаційні підказки, формувати проекти заяв та клопотань, відслідковувати процесуальні строки.

В Україні застосування елементів штучного інтелекту в цивільному судочинстві наразі має допоміжний та організаційно-процесуальний характер.

Прикладом застосування елементів штучного інтелекту є автоматизована система документообігу суду, яка забезпечує автоматичний розподіл цивільних справ між суддями без втручання людини. Також елементи інтелектуальної автоматизації використовуються в межах ЄСІТС та підсистеми «Електронний суд».

Судова практика в Україні вже сформувала низку підходів до оцінки допустимості використання автоматизованих і алгоритмічних інструментів у судочинстві. Так, у рішеннях Верховного Суду послідовно підкреслюється, що автоматизований розподіл справ і функціонування автоматизованої системи документообігу суду є процесуальними гарантіями незалежності та неупередженості суду, а сам алгоритмічний характер таких рішень не порушує права на справедливий суд. Водночас суди наголошують, що застосування подібних технологій не означає делегування функцій правосуддя штучному інтелекту, оскільки остаточне рішення у справі залишається за суддею, що відповідає стандартам ефективного людського контролю та підходам, сформованим у практиці Європейського суду з прав людини.

Наприкінці 2025 року Міністерство цифрової трансформації України повідомило про підготовку законопроекту, спрямованого

на впровадження елементів штучного інтелекту в судову систему, насамперед у сфері розгляду окремих категорій адміністративних справ. Заявлена мета ініціативи полягає у зменшенні навантаження на суди та оптимізації процесу розгляду масових і формалізованих спорів із використанням алгоритмічних інструментів, що свідчить про перехід від експериментального до нормативного етапу цифровізації правосуддя в Україні [1].

Перспективи застосування ШІ включають значне скорочення часу розгляду справ завдяки автоматизації рутинних процедур, оптимізацію навантаження на суддів та працівників апарату суду, а також підвищення точності та глибини юридичної аналітики. Алгоритми здатні швидко опрацьовувати великі масиви документів, структурувати інформацію та визначати ключові правові позиції, що у традиційному процесі потребує значних часових ресурсів. Крім того, ШІ здатний аналізувати великі обсяги судової практики, що може допомогти виявити тенденції та патерни у прийнятті рішень. Це сприятиме гармонізації судової практики та забезпеченню єдності судочинства [2].

У перспективі такі інструменти здатні забезпечити більш однакове та послідовне застосування норм права, а також розширити доступ громадян до правових послуг через автоматизовані консультаційні системи та цифрові платформи підтримки учасників процесу.

Разом із тим, інтеграція ШІ у сферу судочинства супроводжується низкою етичних викликів, які потребують системного осмислення та нормативного врегулювання. Ключовими серед них є забезпечення прозорості алгоритмів і можливості пояснити логіку їхніх рішень, адже саме це є фундаментом довіри учасників процесу до цифрових інструментів. Не менш важливою є проблема запобігання дискримінаційним упередженням, що можуть бути ненавмисно вбудовані у моделі внаслідок некоректних або нерепрезентативних даних для навчання. Питання захисту персональних даних набуває особливої ваги з огляду на обсяг та чутливість інформації,

яку обробляють судові установи, – будь-яке порушення конфіденційності може мати значні правові та соціальні наслідки.

Окремої уваги потребує визначення відповідальності за помилки або неточності роботи ШІ, оскільки технологія фактично виступає новим учасником правозастосовного процесу, але не має юридичної суб'єктності. Водночас збереження автономії судді залишається критично важливим: рішення, що стосуються прав та обов'язків громадян, мають ухвалюватися людиною, яка здатна враховувати контекст, цінності та принципи справедливості. Особливу складність становить явище “algorithmic opacity” – неможливість повноцінно відтворити внутрішню логіку роботи складних моделей глибокого навчання. Така непрозорість ставить під питання не лише можливість аудиту алгоритмів, а й рівень довіри суспільства до цифрових інструментів правосуддя, що врешті може вплинути на легітимність самого судового процесу.

Важливим аспектом є також формування цілісного та сучасного нормативного підґрунтя для використання ШІ в цивільному судочинстві.

Відсутність чітко прописаних правил використання таких даних у Кримінальному процесуальному кодексі, Цивільному процесуальному кодексі чи Кодексі адміністративного судочинства створює правову невизначеність. Це унеможливляє стабільне застосування новітніх технологій у процесі доказування та провокує неоднакове тлумачення судами різного рівня. Водночас розробники та користувачі систем ШІ не несуть правової відповідальності за результати, які може згенерувати алгоритм, що підсилює юридичну і моральну двозначність їх застосування в суді [3, с. 461].

Наявність таких прогалин у процесуальному законодавстві актуалізує потребу не лише в загальному нормативному врегулюванні використання ШІ, а й у визначенні чітких меж його застосування в судовому процесі.

Насамперед необхідним є чітке визначення меж автоматизації: які етапи процесу можуть бути передані ІІІ, а які мають залишатися виключно за суддею чи працівниками суду. Це дозволяє уникнути ризиків надмірної технологізації, яка може вплинути на справедливість та індивідуальність правосуддя [4].

Важливим елементом є встановлення вимог до сертифікації алгоритмів – від оцінки їхньої точності та технічної надійності до перевірки на недопущення дискримінаційних упереджень. Не менш значущим є запровадження стандартів незалежного аудиту та регулярного моніторингу систем ІІІ для забезпечення їхньої прозорості, відтворюваності та дотримання правових норм. Механізми контролю повинні передбачати можливість оскарження рішень, у прийнятті яких ІІІ відігравав роль, а також визначати відповідальність сторін за можливі помилки чи технічні збої.

У цьому контексті вирішальним стає пошук балансу між технологічними інноваціями та захистом фундаментальних прав і свобод людини. Лише за умови такого балансу впровадження ІІІ здатне не лише модернізувати цивільне судочинство, але й посилити гарантії доступності, прозорості та справедливості правосуддя.

Отже, ІІІ відкриває значний потенціал для модернізації цивільного судочинства, пропонуючи інструменти, здатні суттєво підвищити ефективність, прозорість та людяність правосуддя. Водночас масштабне впровадження таких технологій неможливе без виваженого наукового, правового й етичного супроводу. Необхідно розробити механізми оцінювання впливу алгоритмів на права людини, забезпечити міждисциплінарну взаємодію юристів, технологів і етиків, а також підтримувати постійний діалог із суспільством щодо меж і цілей застосування ІІІ у сфері правосуддя.

Таким чином, використання штучного інтелекту та інструментів автоматизації в цивільному судочинстві відкриває значні можливості для підвищення ефективності судової діяльності, оптимізації

процесуальних процедур і розширення доступу до правосуддя. Водночас сучасний етап цифровізації судової системи в Україні характеризується переважно допоміжним характером застосування ШІ, що відповідає вимогам збереження вирішальної ролі судді та стандартам справедливого суду.

Подальше впровадження алгоритмічних технологій потребує формування цілісного нормативного підґрунтя, спрямованого на визначення меж автоматизації, забезпечення прозорості та підзвітності алгоритмів, а також встановлення механізмів відповідальності за результати їх використання. Лише за умови дотримання балансу між технологічними інноваціями та гарантіями захисту прав людини штучний інтелект може стати ефективним інструментом модернізації цивільного судочинства, не підриваючи його фундаментальних засад.

Список використаних джерел

1. В Україні з'являться ШІ-суди. *Мінфін*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/amp/2025/12/29/165206834/>
2. Штучний інтелект у судовій системі: перспективи та ризики. *Територіальне управління Державної судової адміністрації України в Чернівецькій області*. URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/pres-centr/news/1651720/>
3. Деркач В. Г., Прокопович-Ткаченко Є. Д., Використання штучного інтелекту в судовому процесі України: правові, етичні та процесуальні аспекти *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2025. С. 460–464.
4. Бочарніков С. В. Штучний інтелект і процесуальне право: ризики та перспективи. *Юридична думка*. 2022. URL: <https://legalthought.org.ua>

Матенко Є. П.

викладачка, спеціаліст вищої категорії

Чернівецького фахового коледжу

Київського університету інтелектуальної власності та права;

асистент кафедри конституційного,

адміністративного та фінансового права

Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ЯК ПРІОРИТЕТНІ ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

В умовах сучасних викликів і загроз, зокрема запровадження воєнного стану в Україні, особливого значення набуває питання спільного забезпечення публічної безпеки та правопорядку. У цьому контексті зростає інтерес до громадських об'єднань правоохоронної спрямованості як пріоритетних інститутів громадянського суспільства, що активно залучаються до реалізації правоохоронної функції держави, доповнюючи діяльність державних правоохоронних органів.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного осмислення ролі громадських об'єднань правоохоронної спрямованості у забезпеченні громадського порядку, профілактиці правопорушень, посиленні взаємодії між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства, а також у формуванні та підвищенні рівня правової свідомості населення.

Серед усього переліку інституцій громадянського суспільства саме громадські об'єднання правоохоронної спрямованості вирізняються високим рівнем активності та практичної ефективності у створенні стабільного та безпечного соціального середовища в умовах воєнного стану.

Громадські об'єднання правоохоронної спрямованості є добровільними формуваннями громадян, створеними з метою участі у забезпеченні громадського порядку, захисті прав і свобод людини та громадянина, а також сприянні правоохоронним органам у межах, визначених законодавством [1]. Вони належать до інститутів громадянського суспільства та функціонують на засадах законності, добровільності, самоврядності та співпраці з державними органами.

Залежно від правового статусу, функціонального призначення та напрямів діяльності їх можна класифікувати на такі основні види:

1) *громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону* створюються з метою участі громадян у забезпеченні громадського порядку, запобіганні правопорушенням, охороні державного кордону та сприянні Національній поліції й іншим правоохоронним органам. Правовою основою їх діяльності є Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [1; 3–4];

2) *громадські об'єднання, що здійснюють превентивну та профілактичну діяльність* спрямовують свою роботу на спрямована на запобігання правопорушенням, правове виховання населення, формування правової культури та свідомості громадян. Вони реалізують інформаційні, освітні та консультативні заходи, співпрацюють з органами державної влади та місцевого самоврядування у сфері профілактики правопорушень [2–3; 5];

3) *громадські об'єднання допоміжного (волонтерського) правоохоронного характеру*, які залучаються до надання допомоги правоохоронним органам у надзвичайних ситуаціях, під час масових заходів, у період воєнного стану чи надзвичайного стану. Їх діяльність має допоміжний характер і здійснюється у межах законодавства про громадські об'єднання та волонтерську діяльність [2–3; 5];

4) *спеціалізовані громадські об'єднання правоохоронної спрямованості*, які зосереджують свою діяльність на окремих напрямках правоохоронної діяльності, зокрема:

- боротьба з корупцією;
- протидія домашньому насильству;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- охорона довкілля та природних ресурсів.

Такі об'єднання діють у межах спеціального законодавства та сприяють державним органам у вирішенні вузькопрофільних завдань у сфері публічної безпеки [1–2; 4].

В умовах зростання загроз національній безпеці громадські об'єднання правоохоронної спрямованості виконують низку важливих функцій: участь у патрулюванні територій, сприяння у запобіганні правопорушенням, інформаційна підтримка правоохоронних органів, допомога у надзвичайних ситуаціях. Їх діяльність сприяє підвищенню рівня довіри населення до державних інституцій та формуванню партнерських відносин між громадою і владою [1; 5].

Ефективність діяльності громадських об'єднань правоохоронної спрямованості значною мірою залежить від рівня їх взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування. Така взаємодія може здійснюватися у формах спільних заходів, консультативної співпраці, участі у профілактичних програмах та інформаційному обміні. В умовах воєнного стану координація дій набуває особливої важливості [5].

Попри значний потенціал, діяльність громадських об'єднань правоохоронної спрямованості стикається з низкою проблем, зокрема недостатнім нормативно-правовим регулюванням, обмеженими ресурсами та потребою у професійній підготовці учасників [1]. Перспективними напрямками розвитку є удосконалення законодавства, розширення форм співпраці з державними органами та підвищення рівня правової культури населення.

Тож, громадські об'єднання правоохоронної спрямованості є пріоритетними інститутами громадянського суспільства, які

в умовах воєнного стану та зростання безпекових загроз відіграють важливу роль у забезпеченні публічної безпеки й правопорядку, доповнюючи діяльність державних правоохоронних органів. Їх участь у превентивних, допоміжних і контрольних заходах сприяє підвищенню ефективності протидії правопорушенням, формуванню правової свідомості населення та зміцненню взаємодії між державою і громадянським суспільством. Водночас подальший розвиток таких об'єднань має здійснюватися на засадах законності, відкритості та професійності з метою створення стабільного та безпечного середовища в Україні в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Кейдалюк В. О. Нормативно-правові засади взаємодії Національної поліції з громадськими об'єднаннями правоохоронної спрямованості : дис. ... д-ра філ. : 081 «Право» 08 «Право». Одеса, 2024. 212 с. URL: https://oduvs.edu.ua/uploads/Disertacziya_Kejdalyuka_V_O_5c7bcc8ecf.pdf
2. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI станом на 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/ed20230727#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII станом на 27.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/ed20240727#Text>
5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону. Закон України від 22.06.2000 № 1835-III станом на 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>
6. Ромців О. Взаємодія інститутів громадянського суспільства та органів державної влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 3 (39). С. 104–110. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/32091/17.pdf>

*Самборська О. М.**викладачка**Чернівецького фахового коледжу**Київського університету інтелектуальної власності та права*

СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Сучасні виклики та загрози, пов'язані з повномасштабною війною, актуалізували переосмислення класичних уявлень про правову державу, межі державної влади та роль громадянського суспільства. Запровадження військового стану як особливого правового режиму неминуче супроводжується тимчасовим обмеженням окремих прав і свобод людини, що ставить перед суспільством питання збереження балансу між безпекою та свободою, законністю і справедливістю. У цих умовах громадянське суспільство набуває особливого значення як фактор стабільності, солідарності та моральної легітимації державних рішень.

Тож дослідження філософсько-правового аналізу процесу становлення громадянського суспільства в умовах військового стану та визначення його ролі у функціонуванні правової держави в період екзистенційних загроз є актуальним питанням.

У філософському вимірі війна може бути осмислена як гранична ситуація, у термінах Карла Ясперса, за якої людина та суспільство стикаються з межами звичних форм існування [1]. У таких умовах руйнуються усталені соціальні ролі, правові конструкції та ілюзія стабільності, натомість актуалізується питання відповідальності за спільний світ.

Військовий стан не лише трансформує правовий порядок, а й змінює характер соціальних зв'язків. Формальна дія норм права доповнюється неформальними механізмами солідарності, взаємодопомоги та самоорганізації. Саме в цих процесах виявляється реальна здатність громадянського суспільства до дії в умовах загрози.

Класична ліберальна модель розглядає громадянське суспільство як автономну сферу, що протистоїть державі та виконує контрольну функцію. Однак в умовах військового стану така опозиційність зазнає суттєвого переосмислення. Виникає модель функціонального партнерства, за якої громадянське суспільство не втрачає автономії, але бере активну участь у реалізації суспільно значущих цілей – оборони, гуманітарної підтримки, збереження соціальної стабільності.

Цей процес узгоджується з концепцією Юргена Габермаса щодо комунікативної дії, відповідно до якої легітимність правових рішень ґрунтується не лише на формальній законності, а й на суспільному визнанні та довірі [2]. Волонтерський рух, ініціативи місцевих громад, громадські об'єднання в умовах війни стають каналами такої комунікації між суспільством і державою.

В умовах військового стану особливого значення набуває правосвідомість громадян як внутрішній регулятор поведінки. Формальне право, змушене швидко реагувати на воєнні виклики, не завжди здатне вичерпно врегулювати всі суспільні відносини. У цій прогалині активізуються моральні засади громадянського суспільства – відповідальність, солідарність, взаємна довіра.

Ганна Арендт наголошувала, що справжня відповідальність за спільний світ виникає саме в умовах небезпеки його знищення [3]. У цьому сенсі громадянське суспільство в умовах війни постає не як сукупність інституцій, а як моральна спільнота, здатна підтримувати правопорядок навіть за умов обмежених ресурсів держави.

Військовий стан об'єктивно пов'язаний із тимчасовим обмеженням окремих прав і свобод людини, що викликає напруження між принципом свободи та вимогами безпеки. Проте філософське осмислення свободи в умовах війни виходить за межі індивідуалістичного підходу.

Еммануель Левінас розглядав свободу через призму відповідальності за Іншого [4]. У цьому контексті добровільне прийняття обмежень заради збереження життя та безпеки спільноти може розглядатися не як заперечення свободи, а як її вища етична форма. Саме громадянське суспільство виступає простором формування такого відповідального розуміння свободи.

З позицій правової теорії військовий стан є випробуванням для принципу верховенства права. Ганс Кельзен наголошував на необхідності збереження нормативної цілісності правопорядку навіть за надзвичайних обставин [5]. У цьому контексті громадянське суспільство відіграє роль стабілізуючого чинника, що запобігає перетворенню надзвичайних повноважень на постійну практику.

Нормативною основою функціонування громадянського суспільства в умовах війни є Конституція України [6] та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [7], які закріплюють як можливість обмеження прав, так і принципи їх тимчасового характеру. Контроль за дотриманням цього балансу значною мірою здійснюється саме через активність громадянського суспільства.

Історичний досвід свідчить, що кризові періоди часто стають каталізаторами формування зрілих форм громадянської участі. Алексіс де Токвіль підкреслював, що саме активність громадян у спільних справах є запорукою життєздатності демократії [8]. У воєнних умовах ця активність набуває особливої інтенсивності та змістовності.

Громадянське суспільство в умовах військового стану перестає бути лише фоном для політичних процесів і стає суб'єктом державотворення. Саме в цей період закладаються підвалини для післявоєнного відновлення правової держави на основі довіри, солідарності та відповідальної свободи.

Підсумовуючи зазначимо, що становлення громадянського суспільства в умовах військового стану є складним і суперечливим процесом, у якому поєднуються правові обмеження та зростання громадянської активності. Війна виступає граничною ситуацією, що прискорює дозрівання громадянського суспільства, перетворюючи його на морального й соціального партнера держави. Громадянське суспільство в умовах воєнного часу відіграє ключову роль у збереженні легітимності правової держави, формуванні відповідальної правосвідомості та підтриманні соціальної солідарності. Саме цей досвід може стати основою для утвердження демократичних інститутів у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Ясперс К. Філософія : у 3 т. Київ : Юніверс, 2000.
2. Габермас Ю. Фактичність і значущість : до теорії права і демократії. Київ : Юніверс, 2002.
3. Арендт Г. Про насильство. Київ : Дух і Літера, 2018.
4. Левінас Е. Інакше, ніж буття, або По той бік сутності. Київ : Дух і Літера, 2019.
5. Кельзен Г. Чиста теорія права. Київ : Юніверс, 2004.
6. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і доповненнями).
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII (чинний, зі змінами і доповненнями).
18. Токвіль А. де. Про демократію в Америці : у 2 т. Київ : Основи, 1999.

Шиндельяр Д. М.

*асистент кафедри цивільного, господарського права
та приватно-правових дисциплін
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АДВОКАТУРА ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Роль адвокатури як інституційного елемента системи економічної безпеки держави переконує в тому, що адвокатура виконує не лише функцію захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання, а й сприяє стабільності фінансово-економічних відносин, запобіганню економічним правопорушенням та зміцненню правопорядку в країні.

Як відомо, економічна безпека є однією з ключових складових національної безпеки держави, що забезпечує стабільність економічної системи, захист фінансових ресурсів та належні умови розвитку суспільства.

10 квітня 2025 р. в Національному інституті стратегічних досліджень відбулася експертна дискусія «Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків та глобальної нестабільності», яка була присвячена пошуку стратегічних підходів до забезпечення економічної безпеки України в умовах затяжної війни та зростаючих глобальних викликів [1]. В ході дискусії було відмічено, що три роки повномасштабного спротиву російській агресії змусили докорінно переглянути усталені парадигми економічного розвитку та безпеки. Сьогодні у центрі обговорення опинилася складна трилема, перед якою стоїть Україна: як одночасно забезпечити фінансування оборонних потреб, підтримати економічне зростання та гарантувати соціальну стійкість у надзвичайно напружених умовах війни та глобальної нестабільності. Тож, в умовах зростання фінансових ризиків, тінізації економіки, корупційних проявів і трансформацій правового регулювання особливої актуальності набуває роль інституцій, здатних забезпечити ефективний захист економічних прав та інтересів.

Традиційно до суб'єктів забезпечення економічної безпеки відносять органи державної влади, правоохоронні та контролюючі органи. Водночас поза належною увагою залишається адвокатура, яка, виконуючи конституційно закріплену правозахисну функцію, здійснює істотний вплив на стан економічної безпеки. Саме тому дослідження адвокатури як інституційного елемента системи економічної безпеки є своєчасним і науково обґрунтованим.

Досліджуючи економічну безпеку України, яка зазнає відчутних трансформацій в умовах довготривалої війни, відмітимо, що економічна безпека держави, як правило, розглядається як стан захищеності економічної системи від внутрішніх і зовнішніх загроз,

що забезпечує її стабільне функціонування та розвиток, як обов'язковий елемент сталого розвитку [2].

Система забезпечення економічної безпеки включає сукупність інституційних, правових і організаційних механізмів, спрямованих на запобігання економічним правопорушенням, мінімізацію ризиків та захист економічних інтересів. У цьому контексті важливим є не лише державний примус, а й ефективні механізми правового захисту, до яких безпосередньо залучена адвокатура.

Відповідно до Конституції України [3] та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4], адвокатура є незалежним самоврядним інститутом, покликаним забезпечувати право на професійну правничу допомогу. Її діяльність ґрунтується на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Інституційна природа адвокатури полягає в поєднанні приватно-неправового характеру діяльності адвоката з виконанням публічно значущих функцій. Саме ця особливість дозволяє розглядати адвокатуру не лише як професійну спільноту, а як елемент правового механізму забезпечення стабільності економічних відносин.

Роль адвокатури в системі економічної безпеки проявляється у кількох ключових напрямках.

По-перше, адвокатура забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання у фінансових, податкових, митних та банківських правовідносинах. Ефективний правовий захист бізнесу знижує рівень правової невизначеності та сприяє формуванню безпечного економічного середовища.

По-друге, участь адвокатів у кримінальних та адміністративних провадженнях у сфері економіки сприяє дотриманню принципу законності та недопущенню зловживань з боку органів державної влади. Це, у свою чергу, зменшує ризики необґрунтованого втручання в господарську діяльність.

По-третє, адвокатура відіграє превентивну роль, надаючи правові консультації та здійснюючи правовий супровід

фінансово-економічних операцій. Така діяльність сприяє запобіганню економічним правопорушенням і підвищенню рівня правової культури у сфері економіки.

Необхідно також зазначити і про значення адвокатури для захисту економічних інтересів держави та суспільства. Хоча адвокатура переважно асоціюється із захистом приватних інтересів, її діяльність опосередковано сприяє й захисту публічних економічних інтересів. Забезпечення законності у сфері оподаткування, бюджетних відносин, публічних закупівель та фінансового контролю є важливим чинником економічної стабільності держави. У цьому аспекті адвокатура виступає елементом балансу між публічною владою та приватним сектором, забезпечуючи справедливість і правову визначеність у фінансово-економічних процесах.

Таким чином, адвокатура є важливим інституційним елементом системи економічної безпеки держави, що забезпечує правовий захист економічних прав та інтересів, сприяє стабільності фінансово-економічних відносин і запобіганню економічним правопорушенням. Її незалежний статус та професійна діяльність дозволяють ефективно доповнювати діяльність державних органів у сфері забезпечення економічної безпеки.

У зв'язку з цим доцільним є подальше наукове осмислення місця адвокатури в системі національної безпеки, а також розробка комплексних підходів до інтеграції адвокатської діяльності в механізми забезпечення економічної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків та глобальної нестабільності. Експертна дискусія в НІСД (10.04.2025 р.). URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-vysokyykh-voyennykh-ryzykiv-ta-hlobalnoyi>

2. Garkavyi, V. Economic security as a mandatory element of sustainable development. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2024. 3(3). P. 58–69.

3. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top>

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

5. Кобзева Т. А., Зуєнко К. Є. Адвокатура в контексті євро-інтеграції України: відповідність стандартам ЄС. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск № 04. Частина 3. С. 330–337.

Мостолюк А. І.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Латковська Т. А.

*завідувачка кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор*

ЄВРОПЕЙСЬКІ БЮДЖЕТНІ СТАНДАРТИ

У сучасних умовах економічної інтеграції та посилення фінансової взаємозалежності між державами особливої уваги набуває дотримання єдиних підходів до формування та виконання бюджетної політики. Економічні кризи, боргові дисбаланси та зростання дефіцитності бюджетів у різні періоди розвитку Європейського Союзу продемонстрували необхідність створення єдиного підходу до бюджетної політики, який би унеможлилював фінансову нестабільність окремих держав та негативний вплив на економіку

Союзу загалом. Саме тому країнами ЄС були сформовані європейські бюджетні стандарти.

Європейські бюджетні стандарти базуються на принципах відповідальності, передбачуваності й довгострокової фінансової стійкості. Вони встановлюють чіткі обмеження для урядів держав-членів, спрямовані на запобігання макроекономічним ризикам, створюють умови для ефективного контролю за використанням бюджетних ресурсів та уніфікують підходи до бюджетного процесу. Впровадження цих стандартів дозволяє забезпечити зміцнення економічної дисципліни, підвищення довіри до фінансової політики держав та формування стійкого економічного середовища, що є важливою умовою сталого розвитку Європейського Союзу.

Україна, перебуваючи на кінцевому етапі входження до Європейського Союзу, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом зобов'язалася прийняти європейські стандарти, а також скасувати розбіжності між національними стандартами, розробленими до 1992 року, та стандартами ЄС [1]. Тобто це передбачає заміну національних стандартів на європейські (ДСТУ-EN).

Доцільно зазначити, що європейські стандарти – це система правил, вимог та рекомендацій (близько 30 000) від європейських організацій (CEN, CENELEC, ETSI) для гармонізації ринку ЄС, забезпечення якості, безпеки та взаємосумісності продуктів, послуг та процесів. Так, власне поняття «бюджетного процесу ЄС» жодного разу не згадується у регламентаційних документах та фактично не обговорюється в наукових колах [6, с. 75].

Проаналізувавши наукові статті, можна дати таке визначення: європейські бюджетні стандарти – це сукупність спільних правил, принципів та вимог до формування, виконання та контролю бюджетів країн-членів ЄС, що забезпечують прозорість, фінансову дисципліну та стабільність, а Україна зобов'язалася впроваджувати їх для наближення до європейських норм, що стосуються управління державними фінансами та стандартизації бюджетного процесу.

Принципами формування бюджету Європейського Союзу є: принцип бюджетної єдності і достовірності, щорічності, збалансованості (бюджетної рівноваги), специфікації (конкретизованості) витрат, принцип дотримання бюджетної дисципліни, єдиної одиниці обчислення, принцип прозорості. Наведеним бюджетним принципам повинні відповідати усі положення, що стосуються реалізації доходів і витрат з бюджету, викладені в основних законодавчих актах ЄС [3, с. 61–62].

Варто зазначити, що спільною ознакою у процесі планування бюджету держав є саме практика залучення до даного процесу вчених-економістів та науково-дослідницьких інститутів, які надають консультації та здійснюють експертні оцінки щодо поточного економічного стану держави та розробляють певні прогнози, які важливі для соціально-економічного розвитку держави на довготривалу перспективу [4, с. 7].

Основою європейських бюджетних стандартів є Пакт стабільності та зростання (SGP), який був прийнятий у 1997 році в Амстердамі. Пакт мав на меті гарантувати дотримання країнами, учасницями Економічного та монетарного союзу, «бюджетної дисципліни» після впровадження єдиної валюти [2, с. 215]. Він встановив ключові фінансові критерії, яких повинні дотримуватися держави, а саме: граничний дефіцит державного бюджету не більше 3 % ВВП, а державний борг – не більше 60 % ВВП або поступальний рух до цього рівня. Мета цих показників – запобігання надмірній заборгованості, що може підірвати економічну рівновагу як окремої країни, так і Європейського Союзу загалом.

Подальший розвиток бюджетних стандартів був пов'язаний з удосконаленням механізмів контролю й нагляду. Запровадження Європейського семестру забезпечило регулярний і структурований процес моніторингу бюджетної політики та макроекономічних тенденцій. Країни-члени зобов'язані щорічно подавати середньострокові програми розвитку та проекти бюджету, які аналізуються

Європейською комісією на предмет відповідності встановленим правилам.

Важливе місце у системі стандартів посідає Фіскальний договір (2012 р.), який посилив вимоги до бюджетної дисципліни. Він передбачає запровадження національних механізмів контролю за структурним дефіцитом, який не повинен перевищувати 0,5 % ВВП для країн із боргом понад 60 % ВВП, а також створення незалежних фіскальних інституцій. Такі органи аналізують макроекономічні прогнози, оцінюють реалістичність бюджетних планів і стежать за виконанням фіскальних правил.

Однією з ключових характеристик європейських бюджетних стандартів є прозорість. ЄС вимагає від держав-членів публікувати детальні дані про бюджет, уніфікувати статистичну звітність і забезпечувати незалежний аудит державних фінансів. Це сприяє зростанню довіри громадськості та інвесторів, а також підвищує як внутрішню, так і зовнішню відповідальність урядів.

Ще одним важливим елементом є середньострокове бюджетне планування, яке дозволяє уникнути ситуативних рішень та забезпечує сталість фіскальної політики протягом декількох років. Такий підхід дозволяє краще прогнозувати фінансові ризики, визначати пріоритети та підтримувати бюджетну рівновагу.

Загалом європейські бюджетні стандарти сприяють формуванню гармонізованої та стабільної фінансової системи. Вони не лише встановлюють чіткі правила для держав-членів, а й створюють умови для координації економічної політики, зміцнення довіри між країнами та забезпечення довгострокової фінансової стійкості Європейського Союзу.

Отже, європейські бюджетні стандарти – це не лише набір технічних правил, а фундаментальний інструмент забезпечення фінансової дисципліни, стабільності та довіри в межах Європейського Союзу. Їх дотримання зміцнює економічну стійкість держав і підвищує ефективність використання публічних ресурсів, що робить їх ключовим елементом сучасної європейської фінансової системи.

Уніфікація бюджетних правил допомагає країнам працювати в єдиному економічному просторі, підтримує стабільність єврозони та запобігає поширенню криз від однієї країни до іншої.

Також вони є важливим орієнтиром для країн-кандидатів, зокрема України. Упровадження цих стандартів сприяє модернізації бюджетної системи, підвищенню ефективності державного управління та наближенню до європейських практик. Бюджетні стандарти ЄС спрямовані на запобігання накопиченню боргового тиску на майбутні покоління, сприяючи відповідальному використанню бюджетних ресурсів.

Європейські бюджетні стандарти підтримують високий рівень прозорості. Єдині правила звітування, аудиту та моніторингу дозволяють точно порівнювати бюджетні показники між країнами, що посилює контроль як з боку європейських інституцій, так і з боку громадянського суспільства. Тому європейські бюджетні стандарти є ключовим інструментом забезпечення фінансової стійкості, передбачуваності та економічної конвергенції, а їх імплементація сприяє зміцненню державного управління та сталому розвитку.

Список використаних джерел

1. Прийняття та впровадження міжнародних та європейських стандартів: вплив на експорт. *Комунікативна платформа з технічного регулювання в Україні* : круглий стіл від 19 березня 2020 року. URL: <https://techreg.in.ua/3581-2/>
2. Мальковська Ю. Б. Формування інституційного дизайну макрофінансової стабільності: практика ЄС та уроки для України. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 213–219. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2020/39.pdf
3. Право ЄС: устрій та правопорядок / С. М. Задорожна, Н. В. Кирилюк, А. З. Маник ; за заг. ред. С. М. Задорожної. Чернівці : Чернівець. Нац. Ун-т ім. Ю. Федьковича. 2021. 232 с.
4. Савонік Т. П. Особливості бюджетного планування зарубіжних країн та перспективи їх впровадження в Україні.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 1.
URL: www.dy.nayka.com.ua

5. Свірко С. В., Довгалюк В. В., Тростенюк Т. М. Методологічна модель бюджетного процесу Європейського Союзу. *Економіка, управління та адміністрування.* 2024. № 1 (107). С. 70–84.
URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-1\(107\)-70-84](https://doi.org/10.26642/ema-2024-1(107)-70-84).

Пижук В. А.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(правоохоронна діяльність)*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Цуркан-Сайфуліна Ю. В.

заступниця директора з наукової роботи

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор*

ПУБЛІЧНА ВЛАДА ЯК КАТЕГОРІЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПРАВОВИХ ЗМІН

Публічна влада належить до фундаментальних категорій теорії держави і права, оскільки саме через неї розкривається зміст організованого владного впливу на суспільні відносини та механізм реалізації публічних інтересів. Вона є необхідною умовою функціонування держави, забезпечення суспільного порядку та координації соціальних процесів. У сучасних умовах розвитку правової держави публічна влада розглядається не лише як інструмент примусу, а передусім як форма легітимного управління, спрямованого на досягнення загального блага та реалізацію прав і свобод людини.

Актуальність теоретико-правового аналізу публічної влади зумовлена глибинними правовими змінами, що відбуваються

в Україні в умовах євроінтеграційних процесів, децентралізації, трансформації системи публічного управління та посилення суспільного запиту на ефективність і відповідальність влади. За таких умов традиційні підходи до розуміння публічної влади потребують переосмислення з урахуванням її функціонального призначення, здатності реагувати на кризові виклики та відповідати очікуванням суспільства.

Однією з ключових проблем теоретико-правового осмислення публічної влади є відсутність її чіткого нормативного визначення у чинному законодавстві України. Незважаючи на активне використання цієї категорії у наукових дослідженнях, правозастосовній практиці та публічно-управлінському дискурсі, законодавець не закріпив поняття публічної влади на рівні базових нормативно-правових актів. Це зумовлює складність уніфікованого тлумачення зазначеної дефініції та створює передумови для різночитань у доктрині теорії держави і права.

У науковій літературі звертається увага на те, що відсутність законодавчого визначення публічної влади компенсується різноманіттям наукових підходів до її розуміння. З цього приводу зазначається, що у чинному законодавстві поняття публічної влади не знайшло свого закріплення. У той же час, різні науковці по-різному визначають вказану дефініцію [3].

Публічна влада в сучасній теорії держави і права виступає передусім доктринальною, а не нормативною категорією. Вона використовується як узагальнюючий теоретичний конструкт для аналізу публічно-владних відносин, форм реалізації владних повноважень та механізмів управлінського впливу. Саме доктринальний характер публічної влади дозволяє гнучко реагувати на правові зміни, пов'язані з трансформацією держави, розвитком демократії та переосмисленням ролі публічних інституцій у сучасному суспільстві.

У теорії держави і права публічна влада розглядається не лише як сукупність владних повноважень, але і як динамічний процес управлінської діяльності, спрямованої на організацію, координацію

та регулювання суспільного життя. Такий підхід дозволяє акцентувати увагу на практичному вимірі публічної влади, її здатності забезпечувати досягнення суспільно значущих цілей.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що діяльність публічної влади реалізується через взаємодію керуючої та керованої систем, у межах яких здійснюється управлінський вплив. Зокрема зазначається, що «діяльність публічної влади в країні реалізується через керуючу та керовану системи, де перша на другу діє через застосування методів та управлінських рішень. Відбувається це через вплив апарату управління на інституційному, управлінському та технічному рівнях на керовану систему, а це забезпечує виконання щоденних операцій та дій, координацію роботи всіх структур, здійснення контролю за виконанням виробничих завдань за безпосереднє використання матеріальних ресурсів, що, як результат, призводить до задоволення соціальних потреб громадян» [4, с. 38].

Це все дозволяє розглядати публічну владу як складну багаторівневу систему управління, у межах якої поєднуються інституційні, організаційні та ресурсні елементи. Саме через таку системну взаємодію забезпечується стабільність функціонування держави, реалізація управлінських рішень та досягнення соціально значущих результатів. Функціональний підхід до розуміння публічної влади дає змогу відійти від її сприйняття виключно як формального носія владних повноважень і зосередитися на її реальній здатності ефективно впливати на суспільні процеси.

У сучасній правничій науці дедалі частіше акцентується увага на тому, що в умовах криз публічна влада має оцінюватися не лише за наявністю формальних владних повноважень, але й за її спроможністю до ефективного адміністрування. З цього приводу зазначається, що в умовах гібридних загроз, повномасштабної збройної агресії та необхідності формування інституцій, здатних забезпечити стійкість публічного управління, правнича наука все частіше звертається до функціональної природи публічної влади, яка передбачає не лише формальну наявність владних

повноважень, але й здатність до ефективного адміністрування в умовах кризи [1, с. 484].

Генезис і еволюція концепту публічної влади не обмежуються абстрактними теоретичними узагальненнями, а навпаки вони відображають динаміку політико-правових трансформацій, які змінюють уявлення про роль держави, механізми управління та межі владного впливу. У сучасних умовах публічна влада дедалі більше асоціюється зі здатністю забезпечувати безперервність управління, захист публічних інтересів і адаптацію правових механізмів до надзвичайних ситуацій, що істотно розширює її зміст як категорії теорії держави і права.

В теперішніх умовах розвитку правової держави особливого значення набуває співвідношення між публічною владою та суспільними очікуваннями щодо результатів її діяльності. Публічна влада сприймається не лише як носій владних повноважень, але і як інститут, відповідальний за забезпечення прав і свобод людини, соціальної справедливості та належного рівня державного управління. У цьому контексті ефективність діяльності публічної влади стає одним із ключових критеріїв її легітимності та довіри з боку суспільства.

У наукових дослідженнях наголошується, що прагнення українського суспільства жити в демократичній, економічно розвинутій державі, у якій права і свободи людини перебувають у центрі діяльності публічної влади, має підтверджуватися не деклараціями, а реальними управлінськими рішеннями та практичними діями. З цього приводу зазначається, що «бажання українського суспільства жити в розвинутій економічно, демократичній країні, в якій прискіпливо дотримуються основні права і свободи людини і громадянина, в якій інтереси фізичних і юридичних осіб знаходяться в центрі уваги та діяльності публічної влади, має підкріплюватися її практичними справами та діями» [2, с. 10].

Сучасний стан державного управління, ускладнений воєнними, соціальними, економічними та правовими викликами, свідчить про

наявність суттєвого розриву між нормативними засадами функціонування публічної влади та реальними результатами її діяльності. Це дозволяє стверджувати, що проблема ефективності публічної влади має не лише практичний, але й глибокий теоретико-правовий вимір. У межах теорії держави і права публічна влада постає як категорія, зміст якої визначається не формальною наявністю владних повноважень, а здатністю відповідати суспільним очікуванням, забезпечувати належне управління та сприяти сталому розвитку держави.

Висновки. Публічна влада як категорія теорії держави і права відображає складну та динамічну систему владних відносин, що формується під впливом суспільних потреб, правових трансформацій і кризових викликів сучасності. Відсутність її нормативного закріплення зумовлює провідну роль доктринального осмислення, яке дозволяє розкрити функціональну, інституційну та ціннісну природу публічної влади. У сучасних умовах правових змін публічна влада дедалі більше оцінюється не за формальною наявністю владних повноважень, а за здатністю до ефективного адміністрування, забезпечення прав і свобод людини та відповідності суспільним очікуванням. Це свідчить про еволюційний характер даної категорії та необхідність її подальшого теоретико-правового розвитку з урахуванням євроінтеграційних процесів, демократичних стандартів і реальних потреб суспільства.

Список використаних джерел

1. Зубашевський Н. П., Проданчук В. П., Балик А. В., Ткачук О. В., Замаш О. С., Яремко Р. А. Theoretical Understanding of Public Authority in the System of Modern Administrative Law. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2024. Вип. 42. С. 481–487. URL: <https://nzlulpb.org.ua/index.php/journal/article/view/1632>

2. Корж І. Ф. Правова сумлінність публічної влади. *Інформація і право*. 2024. № 3 (50). С. 8–17. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.3\(50\).311592](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.3(50).311592)

3. Мельник Ю. До питання про визначення сутності та ознак публічної влади. *Вісник післядипломної освіти* : збірник наукових праць. Серія: Соціальні та поведінкові науки. Серія: Управління та адміністрування. 2024. Вип. 28 (57). С. 219–231. URL: <https://ojs.uem.edu.ua/index.php/spn/article/view/727/1517>

4. Стукан Т. М. Публічна влада: характеристика, ознаки та форми прояву. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 4 (31). С. 37–41.

Симак О. С.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Латковський П. П.

*доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ КОШТАМИ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

В умовах децентралізації публічної влади та цифрової трансформації державного управління особливого значення набувають питання ефективного, прозорого та законного управління фінансовими коштами місцевих органів влади. Конституційно визначено [1, ст. 142–143], що фінансові ресурси територіальних громад є матеріальною основою здійснення повноважень органів місцевого самоврядування, а від належної організації процесів їх планування, розподілу та використання залежить рівень соціально-економічного розвитку регіонів і фінансова безпека громад.

Цифровізація бюджетних і фінансових процесів розглядається сьогодні не лише як інструмент підвищення ефективності управління, а й як правовий механізм забезпечення відкритості, підзвітності та дотримання принципу верховенства права у сфері публічних фінансів.

Вивчаючи нормативно-правові засади цифрового управління фінансовими коштами, необхідно відмітити, що правові основи управління фінансовими коштами місцевих органів влади закріплені насамперед у Конституції України, Бюджетному кодексі України, Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про відкритість використання публічних коштів», «Про електронні довірчі послуги», «Про публічні закупівлі», а також у підзаконних нормативно-правових актах.

Бюджетний кодекс України [2] визначає принципи бюджетної системи, серед яких особливе значення мають принципи публічності, прозорості та ефективності використання бюджетних коштів. Саме ці принципи створюють правову основу для впровадження цифрових інструментів у діяльність місцевих фінансових органів.

Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» [3] закріплює обов'язок органів місцевого самоврядування оприлюднювати інформацію про використання бюджетних коштів у формі відкритих даних, що фактично легітимізує застосування електронних платформ та інформаційних систем у сфері місцевих фінансів.

Розглядаючи особливості впровадження фінансової децентралізації, П. Латковський визначає фінансову децентралізацію як одну з фундаментальних умов незалежності та життєздатності місцевих органів влади, водночас підкреслюючи те, що децентралізація процесів прийняття рішень розширює можливості місцевих органів влади брати участь у розвитку власної території, сприяючи ефективному наданню державних послуг шляхом тісного узгодження витрат місцевих органів влади з пріоритетними потребами [4].

До ключових цифрових інструментів, що використовуються у процесі управління фінансовими коштами місцевих органів влади, слід віднести:

1. Електронні бюджетні системи.

Системи електронного планування та виконання місцевих бюджетів забезпечують автоматизацію бюджетного процесу, мінімізують ризики помилок і зловживань, а також створюють умови для юридично значущої фіксації фінансових операцій.

2. Єдина система публічних закупівель Prozorro.

Застосування електронних закупівель є прикладом успішної цифровізації фінансової діяльності органів місцевого самоврядування. З правової точки зору Prozorro виступає інструментом реалізації принципів добросовісної конкуренції, рівності учасників та запобігання корупційним правопорушенням.

3. Портал відкритих даних та E-data.

Оприлюднення інформації про використання коштів місцевих бюджетів у режимі реального часу забезпечує громадський контроль, підвищує довіру до місцевої влади та сприяє формуванню правової культури фінансової дисципліни.

4. Електронні сервіси місцевого рівня.

До них належать цифрові платформи участі громадян у бюджетному процесі, зокрема інструменти громадського та партисипативного бюджетування, що мають важливе значення з точки зору реалізації принципу народовладдя.

Щодо юридичного значення цифрових інструментів, то тут потрібно зазначити те, що цифрові інструменти управління фінансовими коштами місцевих органів влади мають подвійне юридичне значення. З одного боку, вони є засобом реалізації норм бюджетного та адміністративного права, а з іншого – виступають превентивним механізмом фінансово-правової відповідальності.

Фіксація фінансових операцій в електронних системах створює належну доказову базу у разі виявлення порушень бюджетного законодавства, полегшує здійснення державного фінансового

контролю та аудиту. Водночас цифровізація підвищує персональну відповідальність посадових осіб місцевих органів влади за прийняті фінансові рішення.

Тож, незважаючи на очевидні переваги, впровадження цифрових інструментів у сфері управління фінансовими коштами місцевих органів влади супроводжується низкою проблем. Серед них варто виокремити фрагментарність нормативного регулювання, нерівномірний рівень цифрової спроможності територіальних громад, а також ризики порушення інформаційної безпеки та захисту персональних даних.

Особливої актуальності ці питання набувають в умовах воєнного стану, коли зростає потреба у швидкому та законному перерозподілі бюджетних коштів, водночас посилюються вимоги до контролю за їх використанням.

Підсумовуючи вищезазначене, відмітимо, що цифрові інструменти управління фінансовими коштами місцевих органів влади є невід'ємною складовою сучасної моделі публічного фінансового управління. Вони сприяють підвищенню прозорості, ефективності та правової визначеності бюджетних процесів на місцевому рівні. Подальший розвиток цифровізації у цій сфері потребує комплексного вдосконалення нормативно-правової бази, посилення фінансово-правової відповідальності посадових осіб та забезпечення належного рівня кібербезпеки. Лише за таких умов цифрові інструменти зможуть повною мірою виконувати свою функцію як правовий механізм захисту фінансових інтересів територіальних громад.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text>
2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20201014#Text>

3. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11 лютого 2015 року № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>

4. Latkovskyi P. P. Financial decentralization as a fundamental condition for independence of local authorities. Jurisprudence and fundamentals of legal behaviour in modern civil society : collective monograph / V. M. Halunko, K. M. Hlynianaya, Ye. O. Kharytonov, O. I. Kharytonova, etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 82–97. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-168-1/82-97>

НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Латковська Т. А.

*завідувачка кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор
ORCID ID: 0000-0003-3159-5994*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ТА КОНТРОЛЮЮЧИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Фінансові правопорушення завжди становили загрозу економічній безпеці держави, тож сучасні трансформації економічного та правового середовища потребують високої ефективності державних органів у сфері протидії таким порушенням. Одним із ключових аспектів є координація дій правоохоронних і контролюючих органів, що дозволяє запобігати, виявляти та розслідувати фінансові правопорушення.

В умовах реформування системи державного управління особливу роль відіграють адміністративно-правові засади, які окреслюють порядок, форми та межі взаємодії між органами, а також забезпечують правову визначеність і ефективність виконання їхніх функцій.

Адміністративно-правові засади взаємодії визначають нормативну та організаційну основу, на якій побудоване співробітництво між різними органами державної влади, включаючи законодавчі акти, що регламентують повноваження органів (Конституція

України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, закони про конкретні органи); підзаконні нормативно-правові акти, накази та регламенти; організаційні механізми обміну інформацією та спільного реагування на порушення.

Правоохоронні органи, серед яких Бюро економічної безпеки, Національна поліція, Служба безпеки України, виконують функції розслідування та притягнення до відповідальності, тоді як контролюючі органи – Державна податкова служба, Держаудитслужба – профілактики та моніторингу. Про роль правоохоронних органів, основні напрями діяльності яких направлені на виявлення та запобігання податкових правопорушень, розслідування фінансових злочинів, профілактику корупції та захисту прав платників податків наголошується у наукових статтях вчених [1; 2].

Взаємодія органів регулюється низкою нормативно-правових актів, таких як: Кодекс України про адміністративні правопорушення – визначає процедури притягнення до адміністративної відповідальності, Бюджетний кодекс України – встановлює контроль за фінансовими ресурсами держави, Закони про органи державної влади – регламентують компетенцію правоохоронних та контролюючих органів (БЕБ, ДПС, Держаудитслужба), Міжвідомчі угоди та меморандуми – забезпечують оперативний обмін інформацією та координацію дій.

Важливою складовою діяльності всіх органів є дотримання принципу законності, ефективності та взаємодопомоги. У практичній площині взаємодія здійснюється через обмін оперативною інформацією, спільні перевірки та інспекції, координаційні ради та міжвідомчі комісії, узгодження процесуальних дій у розслідуванні фінансових правопорушень.

Проте існують проблеми не тільки дублювання функцій та затримки в обміні інформацією, а й нестача єдиних стандартів електронного документообігу та алгоритмів спільного реагування. Досліджуючи кримінальні правопорушення та злочинність у сфері

фінансів, вчені зазначають, що поняття фінансових кримінальних правопорушень неоднозначно тлумачаться серед правоохоронних органів держави, не маючи єдиного спільного бачення вирішення цієї проблеми [2].

Вважаємо, що для підвищення ефективності взаємодії необхідно створити єдину інтегровану платформу обміну даними між правоохоронними та контролюючими органами, удосконалюючи нормативно-правову базу та уніфікуючи повноваження та процедури.

Враховуючи вищезазначене, відмітимо, що адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних та контролюючих органів є ключовим фактором ефективної протидії фінансовим правопорушенням. Чітке законодавче регулювання, організаційні механізми та сучасні технології обміну інформацією сприяють підвищенню фінансової безпеки держави, а розробка єдиних стандартів взаємодії та підвищення професійної підготовки кадрів дозволить мінімізувати ризики правопорушень та забезпечити ефективну роботу системи протидії фінансовим злочинам.

Список використаних джерел

1. Латковська Т. А., Марущак А. В., Анікеєва А. І. Діяльність правоохоронних органів щодо забезпечення податкової безпеки. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2025. 36 (75) № 5.
2. Соболев Є. Роль правоохоронних органів у регулюванні відносин щодо справляння податків та зборів у контексті європейської інтеграції. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. 4 (40). С. 37–41.
3. Расюк Е., Мозоль С. Вплив організованої злочинності на фінансову систему як складову економічної безпеки України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2025. Випуск 90, частина 4. С. 130–141.

Козачук Д. А.

*доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інституційна стійкість служби в органах місцевого самоврядування стала одним із центральних вимірів публічного управління в період повномасштабної війни. У цих умовах саме кадрова система громад визначає здатність владних інституцій виконувати публічні функції, забезпечувати життєдіяльність населення, реагувати на загрози та зберігати управлінську безперервність. Воєнний стан змінив масштаб відповідальності службовців, трансформував структуру управління, переформатував підходи до організації праці та актуалізував ті моделі менеджменту, які здатні підтримувати людський ресурс навіть у критичних ситуаціях. Інституційна стійкість у цьому контексті охоплює не лише нормативно-організаційну спроможність, а й управлінську культуру, цифрову готовність, кадрову гнучкість, морально-психологічну підтримку та здатність швидко адаптуватися до чорнобильських, воєнних чи інфраструктурних загроз. Такий комплексний підхід відображає сучасне розуміння публічної служби як особливої моделі професійної діяльності, де поєднуються нормативність, відповідальність і ціннісна орієнтація на служіння громаді.

Воєнний стан продемонстрував, що інституційна стійкість органів місцевого самоврядування починається з базової здатності зберегти роботу службовців у режимі багаторівневої присутності. Громади застосували різні формати – від змішаної зайнятості до мобільних груп, дистанційної роботи та чергування у безпечних локаціях [1]. Ця модель стала ключовим елементом

стійкості, оскільки дала змогу не втратити функціональність навіть за умов регулярних обстрілів, окупації чи руйнування інфраструктури. Постанова КМУ № 1456 створила нормативну основу дистанційної діяльності службовців, що забезпечило юридичну визначеність та мінімізувало ризики припинення публічних функцій [2]. У громадах, які зазнали руйнувань або евакуацій, кадрові служби формували тимчасові групи підтримки, переглядали графіки роботи, створювали «резервні місця» з автономним живленням і захищеним доступом до документів [3]. Саме ці організаційні моделі стали фундаментом інституційної стійкості, оскільки створили можливість функціонувати за будь-якого сценарію без поступок щодо прозорості, відповідальності чи професійних стандартів.

Особливого значення набула й цифрова складова стійкості. Вона ґрунтується не тільки на електронному документообігу, а й на цифрових механізмах стратегічного планування, внутрішньої комунікації та кадрової підтримки. На практиці громади стикнулися з дефіцитом цифрових навичок, що ускладнило адаптацію до сучасних інструментів і збільшило ризики технічних помилок [4]. Водночас саме цифровізація стала основою безперервності управління – вона забезпечила доступ до реєстрів, координацію між підрозділами, оперативне ухвалення рішень і моніторинг кадрового навантаження. Ядром цифрових інструментів стали автоматизовані HRM-платформи, системи формування документів, цифрові канали комунікації та електронні системи наставництва, які надають можливість персоніфікованої адаптації та швидкого професійного зростання службовців [5]. Це відповідає європейській моделі *smart-working*, яка орієнтується на оптимізацію внутрішніх процесів, скорочення бюрократизму та посилення аналітичної складової управління. Тому цифровізація стала не допоміжним ресурсом, а ключовим механізмом стійкості – саме вона забезпечує відмовостійкість системи і робить кадрову інфраструктуру незалежною від фізичних обмежень.

Воєнний стан висвітлив потребу у нових формах управління людськими ресурсами, орієнтованих не на контроль, а на підтримку. У цьому контексті особливо значущим став менеджмент сприяння – сучасна управлінська філософія, яка замінює вертикаль примусу моделлю партнерства, взаємної відповідальності та психологічної підтримки [6]. Його зміст полягає у поєднанні організаційного консультування, кадрового супроводу та наставництва, де керівник виступає не контролером, а партнером у забезпеченні публічної місії [7]. На відміну від традиційної адміністративної моделі, менеджмент сприяння забезпечує баланс нормативності й гнучкості кадрових рішень, фокусуючись на розвитку компетентностей, а не на каральних механізмах. У кризовий період саме такий підхід виявився найбільш ефективним, оскільки дозволив зменшити психологічне навантаження, зберегти мотивацію, підтримати внутрішню комунікацію та забезпечити стабільність середовища, у якому службовці можуть виконувати свої обов'язки навіть під тиском зовнішніх загроз. Менеджмент сприяння фактично став «м'яким каркасом» інституційної стійкості – структурою, що підтримує людей, на яких тримається функціонування громади.

Інституційна стійкість служби залежить також від багаторівневої організації публічного управління. Національний, регіональний і місцевий рівні виконують різні функції у системі забезпечення кадрової спроможності. Роль Кабінету Міністрів та центральних органів полягає у формуванні правових рамок, створенні режимів спеціального регулювання, стандартизації кадрових процедур і виробленні загальних підходів до роботи службовців в умовах війни [2]. Регіональний рівень – передусім територіальні підрозділи НАДС – забезпечує методичний супровід, організацію тренінгів, моніторинг практики громад і підтримку кадрових служб [2]. Місцевий рівень, який безпосередньо стикається з загрозами, відповідає за тактичну адаптацію: формування тимчасових груп, кадрову мобільність, аудит функціонального навантаження, створення внутрішніх кадрових мап та оперативне переналаштування

завдань [8]. Саме ця тришарова модель дозволила громадам зберегти керованість і не допустити колапсу на місцях, адже кожен рівень виконує свою функцію, не дублюючи і не підмінюючи інший. Інституційна стійкість у такій конфігурації перетворюється з абстрактної теорії на реальний механізм взаємодії між рівнями публічної влади.

Окрему роль відіграє управлінська культура громади. Вона визначає стиль комунікації, ставлення до дисципліни, прийняття рішень, дотримання етичних норм та сприйняття конкурсу як інструменту професійного відбору [9]. У громадах з високою культурою доброчесності кадрова політика залишалася прозорою навіть під час війни, тоді як у громадах з низьким управлінським потенціалом зростали ризики неформальних практик. Принципи відкритості, рівності й професійної відповідальності продовжували виконувати функцію «інституційного стабілізатора», який стримує деградацію управлінської системи в умовах екстремального навантаження. Водночас рівень управлінської культури впливав і на стратегічну орієнтацію громади: ті громади, що розвивають цифрові сервіси, інновації та інвестиційні проєкти, природно формують компетентісно-менеджерські моделі, тоді як громади з обмеженими ресурсами вимушено працюють у ситуаційній логіці.

Інституційна стійкість служби в органах місцевого самоврядування не зводиться до здатності вижити в кризі – вона стосується й відновлення. Важливим ресурсом є програми професійного розвитку, стажування та підвищення кваліфікації, які формують компетентнісний каркас служби, орієнтований на лідерство, етичність, цифрову спроможність та аналітичне мислення. У воєнний період ці програми стали не лише інструментом навчання, а й механізмом психологічної підтримки, збереження управлінської мотивації, створення горизонтальних зв'язків між громадами. У перспективі вони формують основу для післявоєнної реконфігурації місцевої служби, зокрема для побудови системи стратегічного

HR-управління, розвитку цифрових компетентностей і створення сучасної кадрової інфраструктури громади.

Таким чином, інституційна стійкість служби в органах місцевого самоврядування є багатокомпонентним явищем, що включає нормативну визначеність, організаційну гнучкість, цифрову спроможність, культуру доброчесності, модернізовані форми кадрового менеджменту та ціннісну орієнтацію на служіння громаді. Війна продемонструвала, що стійкість не виникає автоматично – вона конструюється через злагоджену взаємодію між рівнями влади, інвестиції в людський капітал, управлінські інновації та здатність діяти у межах правових стандартів навіть у період загрози. Саме ці елементи визначають, чи зможе громада не лише пережити кризу, а й вийти з неї сильнішою, зі стійкою кадровою системою, готовою до викликів відбудови й розвитку.

Список використаних джерел

1. Органи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану : рекомендації та роз'яснення Міністерства регіонального розвитку, 2022. URL: <https://www.minregion.gov.ua>

2. Про затвердження Типового положення про кадрову службу в органі місцевого самоврядування : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.2024 р. № 671. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennia-typovoho-polozhennia-pro-kadrovu-sluzhbu-v-organi-mistsevoho-samovriaduvannia-671-2024-r>

3. Local Democracy in Ukraine During War: Analytical Note. *Council of Europe*. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv>

Особливості проходження публічної служби в умовах воєнного стану. *Офіційний сайт НАДС*. 2022–2024. URL: <https://nads.gov.ua/news>

4. Щодо цифровізації кадрових процесів у публічній службі : метод. рекоменд. НАДС, 2024. URL: <https://nads.gov.ua> (розділ: публікації та методичні матеріали).

5. Ткаченко Г. С. Правові засади служби в органах місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*.

2017. Вип. 8. С. 22–29. URL: https://www.investplan.com.ua/pdf/8_2017/22.pdf

6. Дубровський В. Функціонування місцевого самоврядування в умовах війни: інституційні трансформації. *Public Administration Aspects*. 2022. URL: <https://aspects.org.ua>

7. Каталог цифрових рішень для органів влади. *Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації*. 2022. URL: <https://thedigital.gov.ua/services>

8. Щодо стандартів державної служби в місцевому самоврядуванні : рекомендації Ради Європи CM/Rec(2018)4. URL: <https://rm.coe.int/cmrec-2018-4-ukr/16808f4d13>

Негара Р. В.

*доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) в галузі права*

Даниленко-Негара Ю. С.

*доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРИНЦИПИ SIGMA ТА ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ЗМІСТ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ

Програма SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management – Програма підтримки вдосконалення врядування та менеджменту) [1] є загальновідомим проектом, заснованим Європейським Союзом та Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), з метою забезпечення належного публічного адміністрування. У контексті прагнень Української держави

програма SIGMA має ключове значення, оскільки головним чином сприяє виконанню вимог до вступу в Європейський Союз.

Загалом підтримка SIGMA надається в 6 ключових напрямках: 1) стратегія реформування державного управління; 2) розробка і координація політики; 3) державна служба та управління людськими ресурсами; 4) підзвітність; 5) надання послуг; 6) управління державними фінансами [2], у межах яких виокремлюються 32 принципи, які поділяються на 270 підпринципів, що містять детальні вказівки [3] щодо забезпечення належного публічного адміністрування.

У сфері державної служби значення принципів SIGMA не обмежується лише напрямом державної служби та управління людськими ресурсами, а охоплює й усі інші напрями, оскільки державна служба передусім є діяльністю із практичного виконання завдань і функцій держави (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну службу» [4]), а тому без перебільшення чи не всі принципи SIGMA стосуються сфери державної служби. Разом з тим, забезпечення якісного впровадження принципів SIGMA у національне законодавство про державну службу вимагає належного теоретичного підґрунтя. У зв'язку з цим, слід охарактеризувати зміст і співвідношення принципів SIGMA та принципів державної служби.

У програмі SIGMA термін «принципи державного управління» (The Principles of Public Administration)¹ визначається як комплексна система стандартів, що відображає цінності та поведінку, яких громадяни та підприємства очікують від сучасного публічного адміністрування. Вони були розроблені, щоб скеровувати відомства у справах розширення Європейського Союзу (ЄС) та політики сусідства в їхніх реформаторських зусиллях, спрямованих

¹ Примітно, що в українських редакціях документів, підготовлених в рамках програми SIGMA, під час перекладу англійського терміну “public administration” вживається термін «державне управління», що не узгоджується із сучасною теорією адміністративного права вже більш усталеним є використання терміну «публічне адміністрування». У зв'язку з цим, у цій статті термін “public administration” перекладатимемо як «публічне адміністрування».

на усунення недоліків у публічному адмініструванні та виконання вимог ЄС щодо однієї з «основ» процесу вступу [5]. Всеохоплюючий зміст та призначення цих принципів безпосередньо спрямовується на забезпечення належного врядування, підвищення якості та ефективності публічного адміністрування, що вкрай важливо на сучасному етапі розвитку Української держави на шляху до членства у Європейському Союзі.

У сфері державної служби (напрямок програми SIGMA – державна служба та управління людськими ресурсами) виокремлюється 5 принципів (які містять 42 підпринципи), зокрема: 1) система працевлаштування врівноважує стабільність і гнучкість, забезпечує підзвітність державних службовців і захищає їх від неналежного впливу та незаконного звільнення (9 підпринципів); 2) орган державного управління залучає та набирає на роботу компетентних людей на основі заслуг і рівних можливостей (10 підпринципів); 3) ефективному лідерству сприяють компетентність, стабільність, професійна автономія та оперативне реагування підзвітних керівників вищої ланки (8 підпринципів); 4) державні службовці мають мотивацію, справедливу та конкурентоспроможну оплату та належні умови праці (9 підпринципів); 5) професійний розвиток, управління талантами та результативністю підвищують навички, ефективність і дієвість державних службовців і пропагують цінності державної служби (6 підпринципів) [5, с. 21–26].

Принципи державної служби визначаються як основоположні ідеї, настанови, які виражають об'єктивні закономірності та визначають науково обґрунтовані напрями реалізації компетенції, завдань і функцій державної служби, повноваження державних службовців [6, с. 30]. Як відомо, у ст. 4 Закону України «Про державну службу» наведено вичерпний перелік принципів державної служби, а також їх визначення, це зокрема: 1) верховенства права; 2) законності; 3) професіоналізму; 4) патріотизму; 5) доброчесності; 6) ефективності; 7) забезпечення рівного доступу до державної служби; 8) політичної неупередженості; 9) прозорості; 10) стабільності [4].

Загальний огляд виокремлених принципів SIGMA та їх підпринципів вказує на неможливість їх ототожнення з принципами державної служби, що закріплені у ст. 4 Закону України «Про державну службу» [4], оскільки їх зміст значно ширше останніх та передбачає їх закріплення не тільки у нормах-принципах, а, у переважній більшості випадків, у звичайних нормах законодавства про державну службу.

Інакше кажучи впровадження принципів SIGMA та їх підпринципів у національне законодавство про державну службу не може здійснюватися лише шляхом їх відтворення у якості принципів державної служби, хоча це повністю і не виключається. Наприклад, такий принцип SIGMA як ефективному лідерству сприяють компетентність, стабільність, професійна автономія та оперативне реагування підзвітних керівників вищої ланки втілюється у таких принципах державної служби як ефективність (п. 6 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну службу»), прозорість (п. 9 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну службу» [4]) та стабільність (п. 10 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну службу» [4]), а принцип – професійний розвиток, управління талантами та результативністю підвищують навички, ефективність і дієвість державних службовців і пропагують цінності державної служби впроваджується у законодавстві України про державну службу – у принципі професіоналізму (п. 3 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну службу» [4]).

Принципи SIGMA та їх підпринципи насамперед виступають орієнтирами для удосконалення національного законодавства, у тому числі законодавства про державну службу, а тому безпосередньо не регулюють державно-службові відносини, що виникають під час вступу, проходження та припинення державної служби. У свою чергу, принципи SIGMA та їх підпринципи враховуються під час законопроектної роботи, а отже є чинниками на основі яких здійснюється євроінтеграція на рівні гармонізації національного законодавства із актами Європейського Союзу.

У підсумку варто зазначити, що реалізація програми SIGMA, зокрема забезпечення втілення у національне законодавство

та правозастосовну практику принципів SIGMA, має важливе значення у контексті євроінтеграційного курсу України та набуття членства у Європейському Союзі.

Визначено, що у сфері державної служби значення принципів SIGMA не обмежується лише напрямом державної служби та управлінням людськими ресурсами, а охоплює й усі інші напрями, оскільки державна служба як діяльність з практичного виконання завдань і функцій держави, а тому всі принципи SIGMA стосуються сфери державної служби. Встановлено відсутність підстав для ототожнення принципів SIGMA та їх підпринципів з принципами державної служби, оскільки їх зміст значно ширше останніх та передбачає їх закріплення не тільки у нормах-принципах, а, у переважній більшості випадків, у звичайних нормах законодавства про державну службу.

Список використаних джерел

1. Програма SIGMA. *Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу*. URL: <https://center.gov.ua/programa-sigma/> (дата звернення 30.10.2025).
2. SIGMA / Підтримка вдосконалення управління та менеджменту. *Портал «Реформа державного управління»*. URL: <https://par.in.ua/good-governance/sigma>.
3. The Principles of Public Administration. 6 November 2023. *SIGMA/Organisation for Economic Co-operation and Development*. URL: https://www.sigmaxweb.org/en/publications/the-principles-of-public-administration_7f5ec453-en.html (дата звернення 01.11.2025).
4. Про державну службу : Закон України № 889-VIII від 10.12.2015. Дата оновлення: 07.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
5. Принципи державного управління. Видання 2023. *SIGMA / Organisation for Economic Co-operation and Development*. 2023. URL: <https://www.sigmaxweb.org/publications/Principles-of-Public-Administration-2023-edition-UKR.pdf>

6. Біла-Тіунова Л. Р., Стець О. М. Службове право України : підручник. Одеса : Фенікс, 2022. 771 с. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.19888>.

Бекін Ю. В.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Латковська Т. А.

*завідувачка кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор*

**СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ:
«ЕЛЕКТРОННЕ ВРЯДУВАННЯ», «ЕЛЕКТРОННА
ДЕРЖАВА», «ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ»,
«ЕЛЕКТРОННИЙ ПАРЛАМЕНТ», «ЕЛЕКТРОННИЙ УРЯД»,
«ЕЛЕКТРОННИЙ СУД»**

В сучасний час швидкий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій змінює традиційні моделі функціонування державних інституцій та взаємодії громадян з державою.

З'являється нова термінологія, така як «електронне врядування», «електронна держава», «електронна демократія», «електронний парламент», «електронний уряд» і «електронний суд». Можна стверджувати, що, на перший погляд, ці поняття дещо схожі, але водночас кожне з них відіграє важливу роль у структурі всього механізму сучасного державного управління. Варто відзначити,

що всі вищезазначені терміни тісно пов'язані між собою, але надають різні рівні та напрями цифрової трансформації держави.

Електронне врядування являє собою широке поняття, що охоплює застосування передових технологій з метою підвищення ефективності, прозорості, підзвітності та відкритості урядової діяльності. Воно спрямоване на створення умов для активної залученості громадян у процеси прийняття рішень. Це явище виходить далеко за межі впровадження електронних послуг у державну практику, відображаючи більш глибокий концептуальний підхід до модернізації діяльності державних інституцій. Використання інформаційно-комунікаційних технологій створило передумови для трансформації традиційної моделі бюрократичної організації в нову систему відкритої взаємодії між урядом, суспільством і бізнес-середовищем.

Електронна держава є тим, до чого може призвести комплексна інтеграція цифрових інструментів в усі сфери діяльності держави. Цілком навпаки, електронна держава не є сукупністю технологічно-обумовлених послуг, які надаються, а системою, в якій всі структури держави функціонують як частини однієї машини. Досліджуючи побудову електронної держави та запровадження електронної демократії в умовах формування інформаційного суспільства, Н. Бортник зазначає, що немає єдності у погляді науковців на співвідношення понять «електронна демократія», «електронна держава» та «електронний уряд». Автор констатує, що запровадження в Україні системи електронного урядування стало підґрунтям для формування електронної держави та електронної демократії [1].

Погоджуємося з тим, що формування електронного урядування передбачає розвиток сфери адміністративних послуг, створення же моделі електронної держави веде до зміни відносин між урядом та суспільством, наближуючи систему публічного управління до споживачів послуг [2].

Електронний уряд – це електронне врядування в дії. Він спрямований на успішну реалізацію державних послуг онлайн, створення системи електронного документообігу та покращення інформаційного обміну між громадянами, підприємцями та владою. Наприклад, через

електронні урядові послуги можна віддалено отримувати довідки та подавати заяви. Але така система буде успішною лише, якщо вона буде використовуватись для інтегрованого адміністративного впровадження всіх спільних видів діяльності в рамках електронного уряду на основі стандартизації процесів та інформаційної безпеки.

У цифровій парадигмі спеціальне місце зарезервовано для електронного парламенту та електронного суду. Електронний парламент означає процес автоматизації законодавчих процедур, представлений електронним обігом документів та електронними сесіями. Це дає можливість прискорити та зробити точнішим роботу парламенту, гарантуючи при цьому прозорість для громадян. Дослідники зазначають, що електронний парламент зможе надати громадянам доступні та зрозумілі інтерфейси взаємодії з Верховною Радою, безпосередній вплив на рішення Верховної Ради через е-петиції, е-звернення, е-обговорення [3]. Законодавцям надасть ефективність і оперативність (впровадження електронного кабінету депутата), інформаційно-аналітичне забезпечення та якісний зворотній зв'язок від громадян.

Ініціатива електронного суду також спрямована на реформування судової системи шляхом впровадження цифрових технологій, таких як електронна подача документів та автоматизований розподіл справ по всій країні, тим самим підвищуючи доступ громадськості до правосуддя. Але поряд з її перевагами існують і питання безпеки даних.

Цифровізація держави – це не лише про введення нових технологій, але й вимагатиме кардинальних змін у культурі управління та мисленні посадовців, а також змін у правосвідомості громадян. Нові технології можуть полегшити роботу уряду ефективніше, але цей потенціал реалізується лише тоді, коли він поєднується з принципами законності та прозорості процедур урядових дій.

Створення повноцінного надання цифрових державних послуг в Україні повинно ґрунтуватись на трьох стовпах – технологічному (розвиток цифрової інфраструктури), правовому (удосконалення законодавства) та соціальному (підвищення ІТ-знань громадян).

Список використаних джерел

1. Бортник Н. П. Електронна держава та електронна демократія в умовах формування інформаційного суспільства. *Академічні візії*. 2023. Вип 16. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/634/617>
2. Даміров Н. Р.о. Модель електронної держави як основа формування інноваційної системи публічного управління. *Літопис Волині*. 2023. (28). С. 344–349. <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/453>
3. Електронний парламент: від паперу до е-парламенту. URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/36112.pdf>

Бердару А. М.

здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти (правоохоронна діяльність)
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: **Латковська Т. А.**
завідувачка кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Адміністративне право посідає особливе місце в системі публічного права, оскільки воно регулює суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення виконавчої влади, державного управління та забезпечення порядку. Його значення у правоохоронній

діяльності є фундаментальним, адже саме через реалізацію адміністративно-правових норм здійснюється практичне втілення принципів законності, верховенства права, підзвітності органів влади, захисту прав і свобод громадян. Правоохоронні органи України діють на підставі та у межах повноважень та у спосіб, визначений Конституцією України, що є проявом верховенства права, закріпленого у статті 8 Конституції України[4].

Механізм реалізації норм адміністративного права включає комплекс правових засобів, до яких належать не лише нормативне регулювання та адміністративні процедури, але й методи управлінського впливу, зокрема переконання, застосування заходів адміністративного примусу та стимулювання правомірної поведінки. Зазначені методи використовуються суб'єктами публічної адміністрації з метою досягнення публічного інтересу, однак їх застосування не може ґрунтуватися виключно на власному розсуді посадових осіб. Неналежно обмежений адміністративний розсуд створює передумови для порушення прав людини, зловживання владою та неузгодженості у функціонуванні системи публічного управління, що суперечить основоположним засадам адміністративного права [1].

Конституційні засади реалізації норм адміністративного права у правоохоронній діяльності визначаються положеннями Конституції України, яка встановлює загальні вимоги до діяльності органів державної влади. Зокрема, відповідно до статті 19 Конституції України, органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти виключно в межах наданих повноважень, у спосіб та на підставі, що прямо передбачені законом. Дане положення є ключовим орієнтиром для всієї системи правоохоронних органів і слугує гарантією недопущення свавільного втручання у сферу прав і свобод людини [4].

Однією з найбільш поширених форм реалізації норм адміністративного права у правоохоронній діяльності є застосування інституту адміністративної відповідальності. Відповідно

до статті 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, адміністративна відповідальність настає за вчинення протиправної винної дії або бездіяльності, за яку законодавством передбачено адміністративне стягнення. Зміст та спрямованість адміністративних стягнень визначені статтями 23–24 КУпАП, які закріплюють їх превентивний та виховний характер. Види адміністративних стягнень встановлені статтею 24 КУпАП [2]. А компетенція органів Національної поліції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення визначені статтею 222 цього Кодексу, що забезпечує правову визначеність їх адміністративно-юрисдикційної діяльності [3].

Як зазначає Т. А. Латковська, особливого значення набувають адміністративні правовідносини у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, виступаючи важливим інструментом для регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації державної політики безпеки та порядку. Вони охоплюють широкий спектр діяльності, включаючи профілактику правопорушень, забезпечення громадського порядку, а також реагування на надзвичайні ситуації [5].

Вагоме значення у процесі реалізації адміністративно-правових норм належить Національній поліції України як центральному суб'єкту правоохоронної системи. Закон України «Про Національну поліцію» закріплює основні напрями діяльності поліції, її функції та повноваження. Відповідно до статей 2 та 23 цього Закону, поліція здійснює діяльність, спрямовану на забезпечення публічної безпеки, протидію правопорушенням і захист прав людини шляхом застосування адміністративно-правових заходів. При цьому такі заходи повинні відповідати вимогам законності, пропорційності та необхідності, що є важливими гарантіями дотримання правового балансу між публічним інтересом і правами особи [6].

Отже, ефективна реалізація норм адміністративного права у правоохоронній діяльності є ключовим елементом забезпечення правопорядку, захисту прав і свобод людини та стабільності

публічної адміністрації. Успішне застосування цих норм залежить не лише від наявності чітко сформульованих законів і підручників, а й від компетентності та професійності працівників правоохоронних органів, їхнього дотримання принципів законності, пропорційності та обмеженості адміністративного розсуду.

Тільки поєднання нормативної визначеності, практичного контролю та превентивної діяльності поліції дозволяє створити збалансовану систему публічного управління, у якій реалізація адміністративного права служить на користь суспільства і водночас гарантує захист прав кожної людини.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fb05243f-1485-4652-a946-3299c72657f3/content>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-24). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213–330). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#>
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#>
5. Латковська Т. А., Анікеєва А. І. Особливості адміністративних правовідносин у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку. *Ампаро*. 2025. № 3. С. 68–73. URL: <https://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-3-2025/11.pdf>
6. Про Національну поліцію : Закон України № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#>

Велущак К. Ю.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(правоохоронна діяльність)
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: Латковська Т. А.
завідувачка кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор*

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Забезпечення прав та свобод людини є одним із ключових принципів демократичної правової держави, а діяльність правоохоронних органів відіграє центральну роль у реалізації цього завдання. У процесі взаємодії громадян з поліцією, органами внутрішніх справ, прикордонною службою чи іншими суб'єктами публічної адміністрації виникають адміністративні правовідносини, у межах яких особа нерідко потребує ефективного захисту своїх прав та законних інтересів.

У сучасних умовах розвитку української державності, реформ сектора безпеки та приведення законодавства у відповідність до європейських стандартів особливого значення набуває дослідження способів захисту прав суб'єктів адміністративних правовідносин.

Законодавство України гарантує можливість оскаржувати дії правоохоронців як у досудовому порядку, так і шляхом звернення до суду. Ефективність цих способів є ключовою умовою побудови правової держави та підвищення довіри суспільства до правоохоронних органів.

Тож, вивчення механізмів захисту прав у сфері адміністративних правовідносин дозволяє не лише глибше зрозуміти нормативну базу та практичні інструменти, а й оцінити ступінь реального забезпечення конституційних гарантій людини у діяльності правоохоронних органів.

Захист права – це частина правового захисту людини, що охоплює примусову правову (зокрема матеріально-правову та процесуальну) діяльність органів державної влади й управління, правоохоронних органів, громадських організацій, посадових осіб, а також громадян, осіб без громадянства, здійснювану законними засобами з метою підтвердження або відновлення оскарженого чи порушеного права людини. Захист права як підсистема правового захисту людини передбачає: 1) право на захист; 2) форми захисту; 3) примусові засоби захисту (заходи захисту та заходи відповідальності) [2].

Механізм адміністративно-правового регулювання захисту прав і свобод людини та громадянина охоплює декілька стадій. Першу стадію визначають як загальну дію юридичних норм, які регламентують умови виникнення прав й обов'язків, повноважень і відповідальності суб'єктів. На наступній стадії виникають конкретні суб'єктивні права й обов'язки, тобто правовідносини. Необхідною умовою цієї стадії стає юридичний факт (система фактів), з яким норми права пов'язують настання юридичних наслідків. Третя стадія виникає у випадках неправомірної поведінки суб'єкта. Правовою підставою цієї стадії є правопорушення, а також норми права, що встановлюють санкції за їх учинення, які визначають порядок застосування відповідальності. Державні органи та посадові особи реалізують свою компетенцію шляхом розслідування обставин учинення правопорушення, встановлення і покарання винних, а правопорушники – мають зазнати позбавлення державно-владного характеру за вчинені правопорушення [4, с. 546].

Досліджуючи адміністративний захист міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів України, О. Чернікова серед способів захисту міграційних прав

людини пропонує віднести розроблення міграційно-захисних та безпекових концепцій; захисні процедури адміністративного судочинства; контрольно-наглядові процедури; реєстраційні формальності [5].

У п. 49 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 27 листопада 2018 року у справі № 905/2260/17 вказується на розуміння захисту права як державно-примусової діяльності, що спрямовується на відновлення порушеного права суб'єкта правовідносин та забезпечення виконання юридичного обов'язку зобов'язаною стороною... Спосіб захисту відображає безпосередню мету, яку суб'єкт захисту (позивач) прагне досягнути, визначаючи, що у підсумку буде припинене порушення (чи оспорювання) його прав, він компенсує витрати, що виникли у зв'язку з порушенням його прав, або в інший спосіб нівелює негативні наслідки порушення його прав» [3].

Першорядне місце у забезпеченні права на судовий захист громадян належить конституційним гарантіям, інакше кажучи, правовим умовам і засобам, які передбачені Основним Законом України та за підтримки яких досягається відновлення порушених прав людини і громадянина. Саме судова форма захисту суб'єктивних прав, законних інтересів людини має набувати переважного характеру. Оскільки така форма захисту найбільш природньо забезпечує максимально ефективний захист людини та громадянина, що гарантований ст. 55 Конституцією України та окремим галузевим законодавством [1].

Список використаних джерел

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Костюшко О. П. Забезпечення адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 162–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2017_2_15

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.11.2018 у справі № 905/2260/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/78376916>
4. Теорія держави та права : посібник. Харків : Консул, 2000. 704 с.
5. Чернікова О. С. Адміністративний захист міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Кропивницький, 2025. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/autoreferats/2025/Chernikova/aref_Чернікова_О.С.pdf

Вікован А. В.

*здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти (правоохоронна діяльність)
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: Латковська Т. А.
завідувачка кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ АКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Актуальність дослідження адміністративного акта як інструменту публічного адміністрування зумовлена сучасними викликами державного управління, необхідністю забезпечення прозорості, ефективності та законності діяльності органів влади. В умовах цифровізації державних послуг, розвитку електронних платформ, реформування ЦНАПів та впровадження електронного

документообігу адміністративний акт виступає ключовим механізмом реалізації державної політики, регулювання суспільних відносин і взаємодії держави та громадян. Важливою є його роль у забезпеченні правової визначеності, підтримці верховенства права та підвищенні довіри суспільства до органів влади. Актуальність також підкреслюється постійним розвитком європейських стандартів публічного адміністрування та необхідністю інтеграції їх у практику українського державного управління.

Виступаючи конкретним проявленням волі державного або місцевого органу влади, спрямованим на встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків суб'єктів, адміністративний акт поєднує юридичну силу та практичне регулювання, будучи інструментом реалізації владних повноважень у конкретних сферах суспільних відносин. Згідно із Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року [1], адміністративний акт – це рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб). Науковці відмічають, що адміністративний акт є важливим інструментом публічної влади, що поєднує правові засади і практичні механізми управління, забезпечуючи реалізацію законодавчих норм та правовий захист громадян. В. Б. Авер'янов як один із визнаних фундаторів сучасного українського адміністративного права, у межах теорії правових актів управління зазначав, що правовий акт управління є універсальною формою реалізації владних повноважень, що охоплює як нормативні, так і індивідуальні рішення [2]. Саме з цієї основи, вказує В. В. Юрченко, виросло поняття «адміністративного акта», що конкретизує сферу індивідуальних владних приписів [3]. Досліджуючи адміністративні акти та їх місце в системі публічного адміністрування, вчений доповнює визначення адміністративного акту, що міститься в Законі «Про адміністративну процедуру», окреслюючи його ознаки

як інструменту публічного адміністрування та уточнюючи правозастосовчу природу, зовнішню дію, множинність форм волевиявлення та критерій індивідуалізації адресата без вимоги буквальної персоніфікації [3, с. 305].

Відмітимо те, що важливою ознакою адміністративного акта є його публічно-владний характер, який означає, що акт видається на основі владних повноважень органу, а не за домовленістю сторін.

Сучасна практика застосування адміністративних актів демонструє активне використання електронного врядування. Міністерство цифрової трансформації України [4] впроваджує електронні адміністративні акти через державні онлайн-платформи та портали послуг, зокрема портал «Дія». Це дозволяє громадянам отримувати адміністративні послуги дистанційно, скорочує час розгляду справ, підвищує прозорість процесів і знижує корупційні ризики. Електронні акти забезпечують чіткий контроль за виконанням рішень і спрощують процедуру оскарження, що підвищує довіру громадян до органів влади.

Інтеграція європейських стандартів публічного адміністрування сприяє розвитку ефективної системи державного управління. Принципи законності, пропорційності, прозорості, підзвітності та участі громадян у процесах прийняття рішень забезпечують баланс між владними повноваженнями та правами суб'єктів. Україна активно впроваджує ці стандарти в адміністративну практику, вдосконалюючи процедури контролю та електронного адміністрування.

Серед проблемних аспектів застосування адміністративних актів слід відмітити як недостатню правову обізнаність громадян, так і формальне дотримання процедур, надмірну бюрократизацією, а також ризики порушення принципу пропорційності при обмеженні прав і свобод. Розвиток цифрових платформ, автоматизація процесів та підвищення кваліфікації державних службовців дозволяють мінімізувати ці ризики та підвищити ефективність публічного адміністрування. Перспективи розвитку включають подальшу діджиталізацію, розвиток електронних реєстрів, інтеграцію аналітики даних і автоматизованих систем підтримки прийняття рішень,

що дозволяє оптимізувати адміністративні процеси та підвищити якості публічних послуг.

Приклади судових справ свідчать про важливість дотримання законності при видачі адміністративних актів. Наприклад, рішення Верховного Суду у справах щодо оскарження дозвільних документів чи адміністративних штрафів демонструють необхідність чіткої мотивації та дотримання процедур. Аналіз практики показує, що порушення принципів пропорційності або невідповідність закону може призвести до скасування акта, що підкреслює його юридичну значущість.

Перспективи розвитку мають включати подальшу діджиталізацію, розвиток електронних реєстрів, впровадження аналітичних систем підтримки прийняття рішень, інтеграцію аналітики даних для оптимізації процесів, підвищення прозорості та ефективності надання адміністративних послуг.

Тож, адміністративний акт виступає фундаментальним інструментом публічного адміністрування, поєднуючи теоретичні засади адміністративного права та практичні механізми реалізації владних повноважень. Він забезпечує законність, прозорість, підзвітність та ефективність діяльності органів влади, сприяє цифровізації управління та інтеграції європейських стандартів. Належне застосування адміністративних актів є запорукою розвитку правової держави, захисту прав громадян і ефективної взаємодії суспільства з органами влади.

Список використаних джерел

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#top>
2. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: Академічний курс : підручник : у 2-х т. Т. 1 : Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). Київ, 2004. 584 с.
3. Юрченко В. В. Адміністративні акти: сучасні підходи до визначення їх суті та місця в системі інструментів публічного

адміністрування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Випуск 91, частина 3. С. 299–306.

4. Міністерство цифрової трансформації України. Електронні адміністративні послуги. URL: <https://thedigital.gov.ua/news>

Гандзій Є. О.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Латковська Т. А.

*завідувачка кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор*

ПРИНЦИПИ ВІДКРИТОСТІ І ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОРГАНІВ

Сучасне українське суспільство дедалі більше вимагає від уряду не лише ефективних рішень, а й чесності, доступності та підзвітності. У цьому сенсі принципи відкритості та прозорості в державному управлінні стають одним із найважливіших важелів демократичного прогресу країни.

Відкритість у роботі адміністративних органів означає, що громадяни мають право знати, як працює уряд, як приймаються рішення та як використовуються державні кошти. Прозорість, у свою чергу, передбачає чіткість та логіку в діях державних службовців, завдяки чому кожен крок, зроблений державною установою, є зрозумілим та перевіреним.

Принцип відкритості гарантує суспільству доступ до інформації про діяльність уряду. Відкритість дозволяє громадянам бути

поінформованими про розпорядження, плани та витрати адміністративних органів. Прозорість, у свою чергу, означає передбачуваність та чіткість урядових рішень, завдяки чому їх характер та мотиви не приховуються від суспільства. У демократичній державі такі принципи служать не лише для інформування, а й для створення умов для громадського контролю.

Відкритість є ключем до побудови довіри між урядом та народом, оскільки справжня підзвітність можлива лише за умов прозорості.

Правова база цих принципів закріплена в Конституції України, яка проголошує право на інформацію (стаття 34), а також у законах «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» та «Про запобігання корупції». Ці закони регулюють механізми прозорості в роботі органів влади та гарантують кожному доступ до необхідних йому даних [2].

Прозорість адміністративної діяльності демонструється, серед іншого, через: публікацію звітів, розпоряджень, рішень та правових документів; проведення публічних зборів та слухань; доступ громадян до публічних реєстрів та баз даних; створення офіційних веб-сайтів та сторінок у соціальних мережах; організацію публічних заходів та консультацій.

Ці заходи дозволяють громадянам не лише бути поінформованими про роботу уряду, а й впливати на процеси прийняття рішень. Тому прозорість є показником демократичного характеру державної системи.

Електронне урядування відіграє вирішальну роль у забезпеченні прозорості. Завдяки цифровим платформам, таким як Diya, ProZorro та E-data, громадяни можуть отримувати доступ до державних послуг онлайн та переглядати використання державних коштів [3].

Такі інструменти наближають уряд до громадян та зменшують ризик зловживань. Коли кожен може зрозуміти, куди йдуть гроші та як приймаються рішення, довіра автоматично зростає.

Законодавство передбачає, що адміністративні органи зобов'язані відповідати на запити інформації протягом п'яти робочих днів, готувати звіти та публікувати інформацію про свої завдання, структуру, фінансування та результати роботи. Цей механізм є важливим компонентом прозорості уряду та унеможливорює бюрократичну таємницю [1].

Попри позитивні зрушення, в Україні зберігаються проблеми, які перешкоджають повному впровадженню принципів прозорості: формальний підхід до публікації інформації (дані часто подаються складно або неповно); слабка культура звітності серед посадовців; низька цифрова грамотність серед верств населення.

Часто влада розглядає прозорість як зобов'язання, а не як інструмент ефективної взаємодії із суспільством. Країни Європейського Союзу демонструють, що прозорість уряду є не лише нормою, а й необхідною умовою для довгострокової стабільності. Наприклад, у Швеції Закон про свободу інформації діє з 18 століття. У Фінляндії кожен громадянин має право запитувати всі документи, що стосуються діяльності державних органів. Україна поступово наближається до цих стандартів, але потребує більш системного підходу [4].

Важливим способом сприяння відкритості в державному управлінні є покращення комунікації між урядом і громадськістю. На практиці це може проявлятися через активне використання соціальних мереж, прямих трансляцій, онлайн-зустрічей та форумів, де громадяни можуть безпосередньо ставити запитання представникам уряду. Така форма комунікації формує довіру, а також дозволяє швидше реагувати на потреби громадськості.

Список використаних джерел

1. Гавриленко О. М. Відкритість державного управління як чинник демократизації влади. *Державне управління: теорія та практика*. 2021. № 2. С. 45–52.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Кузьменко О. В. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів публічної влади. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. № 3. С. 112–119.

4. Програма ООН із розвитку в Україні. Відкритість та прозорість органів влади : практичні рекомендації. Київ, 2022. 48 с.

Желик С. С.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти (правоохоронна діяльність)*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Латковська Т. А.

*завідувачка кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ДОГОВІР ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Адміністративний договір посідає особливе місце в системі сучасного публічного адміністрування, оскільки він поєднує у собі два елементи правового регулювання – владний, притаманний публічному праву, та погоджувальний, характерний для договірних відносин приватного сектору. Ця гібридність зумовлена тим, що публічна адміністрація дедалі частіше виконує свої функції не лише шляхом односторонніх адміністративних актів, а й через механізми співробітництва, взаємодії, партнерства і спільної відповідальності. Це відповідає світовим тенденціям переходу від моделі «командно-адміністративного управління» до концепцій

“good administration” та “collaborative governance”, що передбачають інтеграцію різних учасників у процес реалізації публічних завдань. Кодекс адміністративного судочинства України визначає адміністративний договір як спільний правовий акт суб’єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб’єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов’язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону [1].

У вітчизняній та зарубіжній юридичній науці адміністративний договір розглядається як різновид публічно-правового договору [2, с. 57–58], який укладається з метою виконання публічних функцій, здійснення адміністративних повноважень або забезпечення належного надання публічних послуг. Його відмінність від приватноправового договору полягає передусім у тому, що одна зі сторін наділена державно-владними повноваженнями та діє у межах законодавчо визначеної адміністративної компетенції. Воля органу влади не є повністю автономною: вона обмежена законом, потребою забезпечення публічного інтересу та принципами публічного управління – законністю, відкритістю, пропорційністю, недискримінаційністю та підзвітністю.

Правова природа адміністративного договору пов’язана з особливою роллю публічної влади у суспільстві. Держава, будучи гарантом прав і свобод громадян, має забезпечувати належний рівень публічних послуг, управління ресурсами, організації соціальних процесів та реалізації державної політики. Водночас у багатьох сферах публічна адміністрація не може діяти лише за допомогою наказових методів. Ефективність сучасної держави залежить від того, наскільки вона здатна залучати інші інституції – громади, бізнес, громадські організації. Саме тому адміністративний договір стає інструментом узгодження інтересів та обов’язків різних учасників, які беруть участь у виконанні публічних завдань.

Охоплюючи широкий спектр відносин, адміністративні договори у сфері місцевого самоврядування використовуються для організації міжмуніципального співробітництва – спільного фінансування доріг, утримання комунальних підприємств, розвитку інфраструктурних проєктів чи створення центрів надання адміністративних послуг. У соціальній політиці адміністративний договір стає формою взаємодії між державою та громадськими організаціями, які виконують соціальні програми або надають допомогу вразливим групам населення. У сфері екології договори регламентують співпрацю між підприємствами, територіальними громадами та органами влади щодо охорони природних ресурсів, рекультивації земель, запобігання забрудненню довкілля.

Особливе значення мають договори державно-приватного партнерства, які дають державі змогу залучати інвестиції, інновації та управлінський досвід приватного сектору у масштабні проєкти, пов'язані з транспортом, енергетикою, освітою, медициною чи будівництвом інфраструктури. У таких договорах визначаються не тільки зобов'язання сторін, але й механізми розподілу ризиків, фінансових гарантій, умов експлуатації об'єктів та стандартів якості. Застосування адміністративних договорів у сфері державно-приватного партнерства відповідає європейським практикам та сприяє переходу України до моделі сталого розвитку.

Зміст адміністративного договору має відповідати вимогам публічного права. Він не може встановлювати обов'язки чи повноваження органу влади, які суперечать закону або виходять за межі наданої компетенції. Центральним елементом у договорі є визначення публічного завдання, задля якого він укладається. Важливою рисою є наявність публічної відповідальності: орган влади, укладаючи адміністративний договір, зобов'язаний не лише забезпечити його виконання, а й дотримуватися принципів належного врядування.

Правове регулювання адміністративних договорів в Україні є фрагментарним. Конституція встановлює принципи діяльності публічної влади, Кодекс адміністративного судочинства вводить поняття публічно-правового договору та передбачає можливість його оскарження в адміністративному суді. Спеціальні закони регулюють окремі види адміністративних договорів, однак у національному законодавстві відсутній єдиний акт, який би комплексно врегульовував цей інститут. У науковій спільноті активно обговорюється необхідність ухвалення окремого Закону «Про адміністративні договори», який би визначав загальні принципи, класифікацію, форми договорів, порядок їх укладення, зміни, припинення та контроль за виконанням.

Розвиток адміністративних договорів в Україні тісно пов'язаний із процесами децентралізації, цифровізації та європейської інтеграції. Децентралізація створила умови для активного застосування договорів між органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами. Цифровізація публічних послуг відкриває можливості для укладення електронних адміністративних договорів, які можуть бути інтегровані в систему «Дія», реєстри або інші електронні платформи. Євроінтеграційний курс України передбачає приведення системи публічного управління у відповідність до принципів ЄС, де договірні форми співпраці є звичним і широко застосовуваним інструментом.

У перспективі адміністративні договори можуть стати ключовим механізмом модернізації публічної адміністрації в Україні. Для цього необхідно підвищувати професійну підготовку службовців, розробити стандарти прозорості та підзвітності, забезпечити відкритість адміністративних договорів для громадськості, створити єдиний державний реєстр таких договорів, запровадити електронний документообіг та автоматизований контроль за виконанням зобов'язань. Усе це сприятиме виробленню сталої практики їх застосування, зниженню корупційних ризиків та підвищенню довіри громадян до органів влади.

Таким чином, адміністративний договір є потужним інструментом публічного адміністрування, що дозволяє гнучко регулювати управлінські процеси, оптимізувати взаємодію між державою та іншими учасниками суспільних відносин і забезпечувати належний рівень публічних послуг. Його розвиток відповідає сучасним європейським стандартам, сприяє демократизації державного управління та створює передумови для ефективної реалізації державної політики в різних сферах суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15?ed=20181104&find=1&text=договір#wl_1
2. Ківалов С. В. Адміністративне право : навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / С. В. Ківалова, Л. Р. Біла-Тіунова, Т. І. Білоус-Осінь. Одеса : Фенікс, 2019. 136 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12118>
3. Токар А. М., Гаврік Р. О. Адміністративний договір у публічному адмініструванні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Право, публічне управління та адміністрування*. № 14. 2024. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-14-01-12>

Мітла М. О.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

*Науковий керівник: **Касьяненко Л. М.**
професор кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, професор
ORCID ID: 0000-0003-1742-7580*

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Фінансова політика, що перебуває під впливом динамічних трансформацій світової економіки та внутрішніх чинників розвитку держави, посідає провідне місце в системі сучасного економічного управління. Сучасний етап характеризується високим рівнем нестабільності й непередбачуваності, що зумовлює особливу значущість фінансової політики як інструмента забезпечення економічної стійкості та підтримання сталого розвитку. Структура фінансової політики охоплює як стратегічні, так і тактичні компоненти, спрямовані на довготривале економічне зростання. У сучасній науковій літературі підкреслюється, що формування ефективних механізмів реалізації цілей державного управління з урахуванням явних та прихованих факторів функціонування фінансової системи сприяє мінімізації ризиків у довгостроковій перспективі й дозволяє визначити найбільш результативні шляхи вдосконалення інструментів регулювання фінансового середовища. В умовах глобальних соціально-політичних, військових та економічних потрясінь для суверенної України особливої актуальності набуває розроблення науково обґрунтованої парадигми формування, реалізації та модернізації фінансової політики [1, с. 168].

П. Латковський слушно наголошує, що в умовах повномасштабної агресії проти України держава потребує застосування дієвих

інструментів регулювання соціально-економічних та політичних процесів. У цьому контексті особливого значення набуває питання фінансової політики, зокрема труднощів, що виникають при її реалізації в сучасних обставинах. Фінансова політика повинна узгоджуватися з інтересами всіх учасників фінансових відносин, і саме цей аспект сьогодні є пріоритетним. Проблематика формування й забезпечення ефективності фінансової політики залишається актуальною як для України, так і для міжнародної спільноти [2, с. 223]. А на думку І. Лютого, фінансова політика виступає механізмом узгодження економічних інтересів різних суб'єктів фінансових відносин щодо реалізації їхніх прав власності на певні види грошових доходів. Водночас усі учасники фінансових відносин, функціонуючи в межах державної та глобальної фінансової систем, інтегровані у різноманітні організаційні структури – державні та міждержавні інституції, бізнес-об'єднання, соціальні й громадські організації, фінанси домогосподарств і персональні фінанси. У сукупності ці елементи формують систему публічних фінансів держави [3, с. 24].

Деякі дослідники підкреслюють, що у сучасних умовах фінансова система, формуючи та реалізуючи раціональну фінансову політику, забезпечує розподіл фінансових ресурсів через ефективний фінансово-кредитний механізм. У цьому контексті її роль порівнюють із кровоносною системою суспільного організму, яка забезпечує всі його елементи необхідними ресурсами; без такого забезпечення суспільство або не зможе повноцінно функціонувати, або буде існувати з істотними труднощами [4, с. 120]. При цьому, П. Латковський підкреслює, що в умовах воєнного стану відбулося суттєве переорієнтування бюджетної політики з огляду на потреби забезпечення обороноздатності та ведення бойових дій. Пріоритети фінансової політики були змінені з метою оперативного реагування на виклики воєнного часу та гарантування стабільного виконання місцевих бюджетів. Для підтримання функціонування бюджетної сфери та задоволення базових потреб громадян у період активних військових дій органи державної влади – зокрема Офіс Президента

України, Уряд, Верховна Рада України, РНБО та інші інституції – змушені ухвалювати швидкі та результативні рішення, спрямовані на забезпечення фінансової стабільності держави [2, с. 225].

Україна продовжує поступальний розвиток, попри спроби агресора перешкодити її економічному та інформаційному поступу. Важливо усвідомлювати, що всі зміни, які нині вносяться до законодавства, так чи інакше відображають умови воєнного стану. У контексті податкової політики – одного з ключових напрямів фінансової політики держави – слід зазначити, що якщо до війни тенденція до централізації податкових повноважень була зумовлена концепцією державного суверенітету, то нині її зміст трансформовано: пріоритетом стало внесення змін до податкового законодавства з метою максимального відновлення та підтримки економічної активності малого й середнього бізнесу [5, с. 152].

У післявоєнний період важливим постає, що найбільш необхідним завданнями в процесі розробки та реалізації фінансової політики є підвищення якісного рівня життя населення, удосконалення системи державних фінансів, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, у тому числі шляхом покращання рівня інвестиційної привабливості країни та її адміністративно-територіальних одиниць, здійснення структурних змін в економіці, що спрямовано на підвищення темпів економічного зростання.

Підсумовуючи, варто відзначити, що сучасна фінансова політика, як невід’ємна складова інституційного розвитку економіки, полягає у застосуванні та реалізації комплексу економічних заходів і механізмів фінансово-економічного регулювання у взаємозв’язку зі стратегічними пріоритетами розвитку держави. Її метою є задоволення суспільних потреб, забезпечення збалансованого та довгострокового розвитку національної економіки, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності трансформаційних процесів у післявоєнний період. Стратегічний та тактичний аспекти фінансової політики повинні бути тісно пов’язані: фінансова стратегія визначає довгостроковий курс

політики, орієнтований на перспективу та спрямований на вирішення ключових завдань, визначених економічною та соціальною стратегіями розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Бодаковський В. Ю., Новосад В. О. Особливості оцінки деривації результатів реалізації фінансової політики України в умовах глобальних змін. *Стратегічні напрями економічної та соціальної політики в контексті глобальних змін* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 7 лютого 2025 р.) / відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 168–171.
2. Латковський П. П. Фінансова політика в умовах військового стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. С. 223–227.
3. Лютий І. О. Фінансова політика держави в умовах війни на території України. *Збірник наукових праць Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2023. С. 24–26.
4. Дем'янишин В., Лободіна З. Розвиток вчення про фінансову політику, фінансову систему, фінансово-кредитний механізм та фінансові ресурси у працях українського науковця Михайла Крупки. *Світ фінансів*. 2021. № 4 (69). С. 118–140.
5. Вдовічен В., Бабін І. Правова природа податкових повноважень органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 151–155.

Нагога Д. М.

*здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти (правоохоронна діяльність)
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Демчук Т. І.

*доцент кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) в галузі права*

МОДЕЛІ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Умови глобальної цифрової трансформації зумовлюють суттєві зміни у системі публічного управління та функціонуванні інститутів державної влади. Одним із ключових інструментів модернізації державного управління в сучасному інформаційному суспільстві є електронне урядування, яке спрямоване на підвищення ефективності діяльності органів влади, забезпечення відкритості та прозорості управлінських процесів, а також на розширення можливостей участі громадян у прийнятті публічних рішень. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження моделей та етапів розвитку електронного урядування в різних країнах, що дає змогу виявити загальні закономірності, кращі практики та потенційні ризики цифрової трансформації публічної влади.

Електронне урядування слід розглядати як комплексну систему організаційних, правових і технологічних механізмів, спрямованих на використання інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності органів публічної влади. Останніми роками значна кількість консультантів аналізувала впровадження електронного урядування (далі – ЕВ) у світі. Головною метою цих досліджень став аналіз

впливу Інтернету на уряд як на глобальному, так і на національному рівнях. Завдяки цим дослідженням було встановлено, що найвищий рівень використання послуг ЕВ у Норвегії (понад 53 % населення використовували їх за попередні дванадцять місяців). Високий рівень використання послуг ЕВ також у Данії, Канаді, Фінляндії, США, Гонконгу, Австралії та Голандії. Серед досліджуваних країн середній рівень використання ЕВ становив 26 % до загальної кількості населення: від 3 % у Туреччині до 53 % у Норвегії. Найбільша кількість користувачів ЕВ – серед громадян віком від двадцяти п'яти до тридцяти чотирьох років, і менша – серед громадян віком від тридцяти п'яти до п'ятидесяти чотирьох років. Переважає серед послуг ЕВ пошук інформації (20 %). За цей самий період 9 % усього населення використовувало Інтернет для роздруковування урядових форм, тоді як 7 % – для надання власної чи домашньої інформації. Лише 6 % усього населення здійснювали трансакції через урядові сервіси чи продукти онлайн, включаючи використання кредитних карток чи банківських рахунків [1].

Слід зазначити, що кожна країна проходить власний шлях формування ЕВ, враховуючи свою специфіку: як ментальний аспект, так і матеріальну, технічнологічну, фінансову спроможність. З кожним роком кількість країн, що мають намір активно впроваджувати ЕВ, зростає. Так, дослідники виділяють чотири основні моделі електронного урядування, що отримали практичне втілення в Європі та США [2, с. 20].

У світовій практиці можна виокремити кілька базових моделей електронного урядування. Сервісно-орієнтована модель, характерна для США та Канади, зосереджується на забезпеченні доступності та якості електронних адміністративних послуг для громадян і бізнесу. У межах цієї моделі пріоритет надається спрощенню процедур, мінімізації контактів з органами влади та підвищенню зручності користування державними сервісами. Дана модель електронного урядування концентрується на наданні електронних адміністративних сервісів, що забезпечують громадянам і бізнесу прямий доступ до державних послуг у цифровому середовищі. Цей підхід

першочергово спрямований на спрощення процедур взаємодії з державними органами, зменшення бюрократичних бар'єрів і створення умов для зручного та ефективного обслуговування користувачів.

У такій моделі уряд виступає не лише як монополіст адмін-послуг, а й як постачальник цифрових сервісів, які забезпечують доступність і інтерактивність. Ефективність цього підходу підтверджують міжнародні дослідження, де сервісна орієнтація розглядається як ключова складова розвитку електронних урядів – зокрема, OECD визначає електронне урядування як використання ІКТ для організації кращих державних послуг, що відповідають очікуванням користувачів та «роблять уряд більш орієнтованим на потреби громадян» (OECD) [3].

Хоча дані ООН-DESA не класифікують моделі саме як «сервісно-орієнтовані», вони підкреслюють, що індекс EGDI оцінює здатність країн надавати онлайнові послуги, що є центральним показником у цьому типі моделі [4].

Наступною є інтеграційна модель електронного урядування, поширена в країнах Північної Європи, зокрема в Естонії та Фінляндії, ґрунтується на створенні єдиних цифрових платформ та міжвідомчій взаємодії інформаційних систем. Її ключовою особливістю є забезпечення безперервного обміну даними між органами влади та реалізація принципу «єдиного вікна» для отримання публічних послуг. Прикладом такої моделі є практика Північної Європи, зокрема Естонії, яка стала світовим лідером у цифровому урядуванні.

Окреме місце займає модель електронної демократії, яка активно впроваджується у Швейцарії, Нідерландах та скандинавських державах. Вона передбачає використання цифрових інструментів для розширення форм громадської участі, зокрема через електронні петиції, онлайн-консультації, електронне голосування та інші механізми залучення громадян до процесів публічного управління.

Зазначені моделі: сервісно-орієнтована, інтеграційна та електронної демократії відображають різні аспекти цифрової

трансформації державного управління, які активно використовуються у світовій практиці. Сервісно-орієнтований підхід забезпечує доступ і зручність користування державними послугами, інтеграційна модель – ефективну взаємодію між органами влади на цифровій основі, а модель електронної демократії – активну участь громадян у процесах публічного управління.

Водночас, розвиток електронного урядування у більшості країн відбувається поетапно. Початковий етап розвитку електронного урядування характеризується інформатизацією діяльності органів державної влади та формуванням базової цифрової присутності держави в інформаційному просторі. На цьому етапі основна увага зосереджується на створенні офіційних вебсайтів органів влади, оприлюдненні нормативно-правових актів, довідкової інформації, контактних даних, звітів і публічних оголошень.

Наступний етап розвитку електронного урядування пов'язаний із запровадженням інтерактивних сервісів, які забезпечують двосторонню комунікацію між органами влади та громадянами. На цьому рівні електронні ресурси державних установ доповнюються можливостями подання електронних звернень, запитів, заяв, участі в онлайн-консультаціях, електронних обговореннях і петиціях.

Третій етап характеризується впровадженням транзакційних електронних послуг, які дозволяють здійснювати повноцінні адміністративні дії в електронному форматі без необхідності особистого звернення до органів влади. До таких дій належать подання документів, отримання дозволів і ліцензій, реєстраційні процедури, сплата податків і зборів, оформлення соціальних виплат та інших адміністративних послуг. На цьому етапі електронне урядування набуває практичного значення для громадян і бізнесу, оскільки забезпечує істотне скорочення часових і фінансових витрат, підвищує ефективність адміністративних процедур і зменшує корупційні ризики. Важливою умовою реалізації транзакційного етапу є наявність правових механізмів електронної ідентифікації, захисту даних і юридичного визнання електронних документів.

Завершальний класичний етап розвитку електронного урядування полягає у формуванні інтегрованих систем електронного врядування, які забезпечують комплексну цифрову взаємодію між усіма гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою. Йдеться про створення єдиних державних платформ, інтеграцію інформаційних ресурсів і реєстрів, а також реалізацію принципу «єдиного вікна» для надання публічних послуг. На цьому рівні електронне урядування набуває системного характеру, а цифрові технології стають невід’ємною складовою управлінських процесів, забезпечуючи цілісність, узгодженість і безперервність публічного управління.

Сучасний етап розвитку електронного урядування дедалі більше трансформується у цифрове врядування, що виходить за межі класичних моделей електронної взаємодії.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що моделі та етапи розвитку електронного урядування в різних країнах формуються під впливом національних правових, інституційних та соціокультурних особливостей. Водночас світовий досвід свідчить про наявність спільних закономірностей цифрової трансформації публічної влади, зокрема поступовий перехід від інформатизації до інтегрованого цифрового врядування.

Ефективність електронного урядування значною мірою залежить від комплексного підходу до його впровадження, що передбачає поєднання технологічних інновацій із належним нормативно-правовим забезпеченням, розвитком цифрових компетентностей та формуванням довіри громадян до державних інституцій. У цьому контексті використання кращих зарубіжних практик та їх адаптація до національних умов є важливою передумовою сталого розвитку електронного урядування та підвищення якості публічного управління.

Список використаних джерел

1. Степанов В. Ю. Концептуальні засади формування та розвитку інформаційного успільства: державно-управлінський аспект : монографія / В. Ю. Степанов. Харків : С.А.М., 2010. 416 с.

2. Дубров Д. В. Основи електронного урядування : навч. посіб. / Д. В. Дубров, С. В. Дуброва. Київ : Центр навч. л-ри, 2006. 176 с.

3. Rethinking e-government services: user-centred approaches. *OCED.org*. 2009. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2009/10/rethinking-e-government-services_g1gha7b1/9789264059412-en.pdf?utm_source=chatgpt.com

4. UN E-Government Survey 2024. *UNITED NATIONS*. New York, 2024. URL: <https://publicadministration.un.org/en/publicadministration.un.org/egovkb/en-us>

Петрашук М. Р.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти (правоохоронна діяльність)*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Латковська Т. А.

*завідувачка кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,*

доктор юридичних наук, професор

ВІДКРИТІСТЬ І ПРОЗОРИСТЬ У СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОРГАНІВ

У демократичному суспільстві відкритість і прозорість діяльності адміністративних органів є одними з базових принципів публічного управління. Ці принципи гарантують громадянам доступ до інформації, забезпечують підзвітність влади, формують довіру до державних інституцій та сприяють боротьбі з корупцією.

Відповідно до сучасних концепцій good governance, прозорість і відкритість є передумовою ефективного управління та сталого розвитку держави. Принцип відкритості означає обов'язок органів державної влади і місцевого самоврядування забезпечувати вільний доступ громадян до інформації про свою діяльність. Це прояв демократичного управління, що базується на верховенстві права та підзвітності влади суспільству. Відкритість включає гласність, доступність, можливість громадського контролю, а також дієві механізми реагування на звернення громадян. Принцип прозорості є складовою відкритості, однак має дещо вужчий зміст. Він передбачає зрозумілість та передбачуваність дій органів влади, їх рішень, процедур та процесів. Прозорість означає можливість відстеження, як приймаються управлінські рішення, які ресурси залучаються та які результати досягаються.

Таким чином, прозорість є інструментом контролю за владою, що перешкоджає зловживанням та забезпечує ефективне управління. У теорії адміністративного права принципи відкритості й прозорості розглядаються як обов'язкові умови належного врядування (good governance). Вони мають забезпечувати публічність, довіру, ефективність, підзвітність і законність діяльності адміністративних органів.

В Україні принципи відкритості й прозорості закріплені в низці нормативно-правових актів. Насамперед, це Конституція України (стаття 3, 5, 38) [1], що гарантує право громадян брати участь в управлінні державними справами. Важливим є Закон України «Про доступ до публічної інформації» [2], який встановлює механізми реалізації права на отримання відомостей про діяльність суб'єктів владних повноважень. Закон України «Про інформацію» [3] регулює порядок поширення та використання інформації, визначає категорії відкритої та конфіденційної інформації. Також діють Закон «Про звернення громадян» [4] та Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» [5], які передбачають публічність діяльності органів влади на місцевому рівні.

На практичному рівні питання відкритості конкретизуються в урядових постановах. Наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2021 р. «Питання організації моніторингу якості надання адміністративних послуг» [6] визначає механізм оприлюднення інформації про результати моніторингу, який здійснюється з метою забезпечення прозорості процесу надання адміністративних послуг, залучення громадян та інститутів громадянського суспільства до розв'язання проблем у сфері надання адміністративних послуг.

Досліджуючи принципи відкритості і прозорості діяльності адміністративних органів можна виокремити основні інструменти реалізації таких принципів і віднести до них: створення офіційних вебсайтів органів влади, де оприлюднюються нормативні акти та плани діяльності; функціонування електронних сервісів, порталів відкритих даних, системи «Прозоро», електронних петицій; організацію публічних консультацій та громадських обговорень; звітування посадових осіб перед громадськістю; здійснення громадського контролю. Особливого значення в умовах сучасних глобальних викликів і загроз набувають питання забезпечення національної безпеки України. Тож, визначення чітких правових рамок, що дозволяють обмежувати свободу слова лише в разі загрози національним інтересам, забезпечуючи, щоб обмеження не ставали надмірними та не порушували основних прав громадян, а також здійснення прозорого контролю сприятиме ефективному функціонуванню адміністративних органів.

За оцінкою Transparency International Ukraine (2024), активне використання електронних сервісів значно підвищує рівень довіри до органів влади [8]. Однак погляд на відкритість крізь призму європейських орієнтирів пвизначив проблему формальних підходів органів місцевого самоврядування до публікації інформації, серед яких те, що організація офіційних вебресурсів ОМС не забезпечується належним чином. Зрозуміло, що відкритість, орієнтована на громадськість, безпосередньо впливає на соціальну сферу, адже

непрозоре інформування ускладнює доступ внутрішньо переміщених осіб, захисників, захисниць та їхніх родин, малозабезпечених та інших вразливих груп населення до критично важливої інформації і послуг.

Реалізація принципів відкритості сприяє зміцненню демократії, зменшенню корупційних ризиків, підвищенню ефективності державного управління. Громадяни, які мають доступ до достовірної інформації, здатні контролювати владу, формулювати обґрунтовані вимоги та брати участь у розв'язанні суспільних проблем. Прозорість створює сприятливий інвестиційний клімат і забезпечує раціональне використання бюджетних коштів. На практиці ефективність відкритості доведена діяльністю таких ініціатив, як портал відкритих даних data.gov.ua, система електронних закупівель «Прозоро», громадські ради при органах влади. Усе це забезпечує контроль за витрачанням публічних коштів, прозорість рішень і підзвітність керівників.

Формальний характер виконання норм про відкритість, обмежений доступ до публічної інформації на місцевому рівні, недостатня цифрова інфраструктура в окремих регіонах – все це вимагає акцентувати увагу на прозорість та відкритість діяльності адміністративних органів. Проблемним залишається і питання балансу між публічністю та захистом персональних даних. Органи влади мають дотримуватись принципу пропорційності: інформація повинна бути відкритою настільки, наскільки це не суперечить законним інтересам громадян.

Для підвищення рівня відкритості адміністративних органів доцільно удосконалити нормативну базу, запровадивши стандарти відкритості для всіх органів влади та формувати культуру прозорості через освітні та просвітницькі програми.

Відкритість і прозорість діяльності адміністративних органів є ключовими принципами ефективного публічного управління. Вони забезпечують довіру суспільства, контроль за владою, підзвітність, а також сприяють реалізації прав і свобод громадян.

Україна вже зробила значні кроки у цьому напрямі, однак для досягнення високого рівня демократичного врядування необхідна подальша цифровізація, освітня робота та удосконалення нормативних механізмів.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
3. Про інформацію. Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#top>
4. Про звернення громадян. Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>
5. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
6. Питання організації моніторингу якості надання адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2021 р. № 864.
7. Венгер В. Прозорість як принцип діяльності органів публічної влади демократичного управління. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. С. 80–84. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9d898c48-42c9-4b82-9a0c-7be158e98e6d/content>
8. Transparency International Ukraine. Відкритість та взаємодія з громадськістю: як міста проходять євротест на прозорість? URL: <https://ti-ukraine.org/research/vidkrytist-ta-vzayemodiya-z-gromadskisty-u-yak-mista-prohodyat-yevrotest-na-prozorist/>
9. Раздольська О. В. Реалізація принципу гендерної рівності в діяльності Національної поліції України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Том 34 (73).

№ 1. 2023. С. 234–238. https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/40.pdf

10. Галіцина Н. В. Принципи “good governance” і “good administration” в адміністративному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 113–120. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2020/27.pdf

11. Шишка Р. Індивідуалізація людини в умовах інформаційного суспільства. *Legal Bulletin*. 2020. С. 49–57. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/284>

Сакалюк Д. В.

*здобувач третього рівня вищої освіти,
Державний податковий університет
ORCID ID: 0009-0003-9722-996X*

ПУБЛІЧНА ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Фінансова безпека держави, як складова національної безпеки, є основою економічного розвитку країни, що забезпечує суверенітет та цілісність країни, а також достойний рівень життя її громадян.

Згідно зі ст. 17 Конституції України: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [1].

Тобто, забезпечення економічної безпеки (частиною якої визнається і фінансова) відноситься до однієї з головних функцій держави.

До складу фінансової безпеки держави входять: бюджетна, податкова, боргова безпека, фінансова безпека банківської системи, валютна, грошово-кредитна, інвестиційна безпека, фінансова безпека страхового та фондового ринків [2, с. 138].

Для забезпечення фінансової безпеки держави, діяльність держави загалом та її суб'єктів, має бути спрямована на розвиток та захист фінансової сфери. Для цього має бути чітко визначений правовий статус органів, що провадять публічну фінансову діяльність та забезпечено неухильне дотримання законодавства України.

Публічна діяльність держави здійснюється в інтересах усього суспільства і включає в себе реалізацію державної політики, надання адміністративних послуг, здійснення контролю та нагляду, здійснення інших функцій, що реалізуються через систему органів державної влади та місцевого самоврядування. До публічної діяльності держави належить і її фінансова діяльність, що впливає на забезпечення фінансової безпеки. Слід зазначити, що фінансову безпеку будь-якої держави визначає її фінансова незалежність.

Публічна фінансова діяльність передбачає також фінансові правовідносини і приватних суб'єктів, а саме, фізичних і юридичних осіб, утворення правових зв'язків між ними та державним сектором, вивчення і правове врегулювання яких становить також значний науковий інтерес.

Сьогодні Україна перебуває на шляху до членства в Європейському Союзі (ЄС). Відповідно, однією з невід'ємних тенденцій у сучасній економіці та політичній діяльності є євроінтеграційні процеси і адаптація національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, тобто формування та подальше укріплення відносин з країнами Європи на всіх рівнях.

Євроінтеграція має комплексний характер – економічний, політичний, соціальний, культурний, правовий тощо. Це потребує значної уваги, в тому числі і науковців, щодо впливу євроінтеграції на правові особливості забезпечення фінансової безпеки держави.

В теперішній час Європейський Союз є одним із найпопулярніших напрямків для інвестицій. Це пояснюється інклюзивністю та відкритістю економіки, що базується на вільній торгівлі, інвестиціях, інноваціях, верховенстві права та міждержавній співпраці.

Ці критерії забезпечують високий рівень конкурентоспроможності Європейського Союзу, що в свою чергу зміцнює його фінансову безпеку та фінансову безпеку його членів.

Забезпечення фінансової безпеки в Європейському Союзі є одним з пріоритетних завдань в системі безпеки ЄС загалом. Зміцненню фінансової безпеки Європейського Союзу сприяє правове забезпечення та спеціально створені органи.

Механізми забезпечення фінансової безпеки Європейського Союзу викладені в Європейській стратегії економічної безпеки [3]. Ця стратегія включає в себе такі пріоритети: гармонізація режимів прямих іноземних інвестицій; посилення координації експортного контролю технологій подвійного використання; подальший контроль вихідних інвестицій; сприяння дослідженням і розробкам технологій подвійного використання; пропозиції щодо підвищення безпеки досліджень.

Тому в своїй публічній діяльності, в умовах євроінтеграції, для України важливим є перейняття досвіду Європейського Союзу в питаннях пов'язаних із забезпеченням фінансової безпеки. Особливо актуальним такий досвід є в умовах сьогодення, так як постійно виникають нові загрози фінансовій безпеці, наприклад такі, що пов'язані з війною росії проти України, зміною тарифної політики США, появою та розвитком штучного інтелекту та ін.

Економічні та політичні реалії сьогодення доводять, що має місце значне посилення впливу зовнішніх та внутрішніх загроз на рівень фінансової безпеки України та членів ЄС. Звісно, на сьогоднішній день самою більшою загрозою фінансовій безпеці України є повномасштабне вторгнення росії в Україну, що тягне за собою вкрай важкі негативні наслідки і для фінансової системи.

Вчасне виявлення та попередження загроз фінансовій безпеці, є одним з найбільш важливих факторів стійкості фінансової безпеки будь якої країни. То ж, в своїй публічній фінансовій діяльності, держава має зосереджуватись на забезпеченні вчасного

виявлення та попередження різного роду загроз фінансовому сектору, як внутрішніх так і зовнішніх. І в цьому напрямку Україна має об'єднуватись зі своїми партнерами, в першу чергу з країнами Європейського Союзу.

Важливо наголосити, що для забезпечення фінансової безпеки держави є збереження саме демократичних цінностей, навіть в умовах воєнного стану. Як показує історія, в країнах з розвинутою економікою, уряд є структурою, що надає ряд послуг своїм громадянам (в сфері освіти, медицини, фінансів, працевлаштування, соціального забезпечення та ін.) та забезпечує дотримання принципу верховенства права та дотримання прав громадян, тобто такі країни в переважній більшості є демократичними. В країнах в яких економіка не розвивається чи занепадає, зазвичай населення має обмежений доступ послуг, що надаються урядом, часто є проблемами з дотриманням принципу верховенства права та дотриманням прав громадян. Як правило, такі країни є далекими від демократії.

Вартим уваги щодо питань важливості верховенства права в наш час, є вислови Генерального Аторнея лорда Гермер 14 жовтня 2024 року у своїй промові під назвою «Верховенство права в епоху популізму». Зокрема він зазначив: «Я наполягаю на тому, що зараз саме той момент, коли ми повинні підтвердити: верховенство права, як на національному, так і на міжнародному рівні, є необхідною передумовою для утвердження демократичних цінностей. Воно забезпечує основу для політичного та економічного процвітання»; «демократія, на моє переконання, нерозривно пов'язана з верховенством права в його справжньому розумінні»; «Історія, яку ми повинні розповісти, – це історія про те, як верховенство права впливає на економічне зростання, робочі місця та добробут людей. Держави, які підривають або вибірково застосовують ці цінності, відлякують інвесторів» [4].

Отже, у своїй публічній фінансовій діяльності, Україна має дотримуватись принципу верховенства права задля зміцнення фінансової безпеки держави. Реалії показують, що фінансова

безпека держави є динамічною категорією, яка потребує постійного моніторингу, адаптації до нових загроз та ефективної публічної державної політики. Враховуючи проєвропейський вектор України, важливим є перейняття та адаптування до національних особливостей досвіду Європейського Союзу, і окремих його членів, щодо питань забезпечення фінансової безпеки.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30, ст. 141.
2. Ситник Н. С., Стефанків Б. О. Фінансові аспекти складників економічної безпеки держави. *Науково-виробничий журнал «Бізнес навігатор»*. 2018. Випуск 1–2 (44). С. 136–140.
3. The European Union advances its Economic Security Strategy: focus on foreign investment screening. 2024. URL: <https://www.gide.com/news-insights/the-european-union-advances-its-economic-security-strategy-focus-on-foreign-investment-screening/>
4. Лекція імені Бінгема з верховенства права, 2024. URL: https://so.supreme.court.gov.ua/news/1233/lektsiia-imeni-binhema-z-verkhovenstva-prava-?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR4NjoRiabwxHrpj44LTUoENn9x7eH2SANC8KIU8Go5js9vrYOjpro_mpOLUSbA_aem_Y6QpmeU34ho2fEEEnJmlB9A

Фіщук Н. І.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Демчук Т. І.

*доцент кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) в галузі права*

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ (ЕЛЕКТРОННИЙ ПАРЛАМЕНТ, ЕЛЕКТРОННИЙ СУД, ЕЛЕКТРОННИЙ УРЯД)

Електронна система державної влади України та зв'язок її у публічній сфері є важливим для високої продуктивності й забезпечення легкого доступу до державних сервісів, зміцнюючи співпрацю між органами державної влади та населенням. Завдяки електронним інструментам влади, Україна отримує значно ширший асортимент інструментів для підтримки власних громадян, гарантуючи їм віддалений, оперативний та комфортний доступ до цілого спектра адміністративних, навчальних і культурних ресурсів. Це допомагає реалізувати законодавчу, виконавчу та судову владу, закріплені у ст. 6 Конституції України [3].

В умовах дії воєнного стану інструменти електронного урядування створюють можливості для підвищення рівня планування, координації та контролю діяльності окремих підрозділів і Збройних Сил України загалом. У цьому контексті інтеграція кібернетичних засобів ведення війни та технологій штучного інтелекту істотно розширює операційні можливості системи оборони держави, забезпечуючи своєчасний аналіз загроз, прогнозування дій противника та підвищення ефективності управлінських і тактичних рішень.

Зазначені процеси спрямовані на реалізацію ключового завдання – гарантування національної безпеки та належної готовності до протидії поточним і потенційним викликам з боку ворога.

В Україні система електронного урядування охоплює такі основні складові, як електронний уряд (е-уряд), електронний суд (е-суд) та електронний парламент (е-парламент), які у своїй сукупності формують цифрову модель реалізації публічної влади.

Ключовим елементом електронної влади є електронний уряд (е-уряд), що являє собою інтегровану інфраструктуру автоматизованої інформаційної взаємодії між органами виконавчої влади, громадянами та суб'єктами підприємницької діяльності. Його функціонування спрямоване на підвищення ефективності державного управління, забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів влади, оптимізацію адміністративних процедур, а також розширення можливостей участі громадян і бізнесу у процесах прийняття та реалізації управлінських рішень.

Головними завданнями е-суду є покращення і підвищення інформаційного обміну та обробки документів та інформації, включаючи сферу взаємодії із суспільством. Обов'язковою складовою ефективного політичного керування є наявність важелів «зворотного зв'язку», за допомогою яких перевіряється відповідність управлінського впливу реальним потребам суспільства та гарантується виправлення його курсу та сили. ООН визначив, що електронний уряд як електронна гілка влади, який, застосовує інформаційно-комунікаційні технології, дає змогу фізичним та юридичним особам спілкуватися з урядом і державою, користуючись різними інформаційно-комунікаційними засобами [1, с. 119].

Запровадження електронного урядування зумовило істотне підвищення швидкості, точності та фінансової ефективності процесів обробки й обміну інформацією у системі державного управління. Завдяки використанню інструментів електронного уряду органи виконавчої влади та громадяни отримали можливість більш ефективно адаптуватися до динамічних змін інформаційного

суспільства. Це, своєю чергою, сприяє зростанню гнучкості управлінських процесів, оперативності реагування на потреби як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, а також суттєвому скороченню часових і фінансових витрат, пов'язаних із реалізацією управлінських функцій. Застосування суб'єктами публічного управління сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і технічних засобів, що забезпечують підвищення оперативності та надійності інформаційних потоків, безпосередньо сприяє зростанню загальної ефективності їх управлінської діяльності.

Е-парламент являє собою систему організації та координації діяльності органів законодавчої влади, а також інших суб'єктів, залучених до законотворчого процесу, що ґрунтується на комплексному використанні інформаційно-комунікаційних технологій на всіх етапах формування законодавства. Функціонування е-парламенту забезпечує вдосконалення процесів регулювання суспільних відносин, планування законопроектної діяльності, підготовки та обговорення проєктів нормативно-правових актів, оприлюднення ухвалених законів, а також сприяє розширенню участі громадськості у розробленні законодавчих ініціатив, що відповідає сучасним демократичним стандартам публічного врядування.

Він залучає інформаційно-комунікаційні технології з метою активної участі громадян країни у коментуванні, дискусіях, створенні, структуруванні, надсиланні, виправленні, голосуванні та оприлюдненні законів. На порталі Електронного парламенту користувачі зможуть не лише розмістити власні пропозиції, а й підтримати інші ініціативи, а також дізнатися про позиції експертів стосовно ухвалення нормативно-правових актів [2, с. 324].

Логічним продовженням розвитку електронного парламенту як складової електронної влади є впровадження цифрових механізмів у сфері здійснення правосуддя, що зумовлює формування та функціонування електронного суду як невід'ємного елемента сучасної системи публічного управління.

Е-суд є системою способів вчинення судочинства та спрощеної співпраці між органи судової влади та іншими учасниками судового процесу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Цей напрямок розвитку, між іншим, засвідчує й усвідомлення необхідності подолання низки гострих питань у судовій практиці, які чудово проявилися на тлі переходу до суспільства, що ґрунтується на інформаційно-комунікаційних технологіях.

Запровадження електронного суду передбачає досягнення якісного нового рівня взаємодії між громадянами та органами державної влади, оскільки його впровадження не може обмежуватися виключно завданнями інформатизації діяльності судових інстанцій. У цьому контексті електронний суд виступає комплексним інституційно-технологічним механізмом, що трансформує саму модель здійснення правосуддя. Реалізація відповідних цифрових рішень істотно впливає на характер взаємодії держави та громадян, сприяючи підвищенню рівня відкритості судової системи, прозорості судових процедур, а також посиленню процесуальних гарантій захисту прав і законних інтересів учасників судового процесу [2, с. 326].

Згідно ст. 18 КАСУ існує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), попередником якого була Автоматизована система документообігу суду [4]. Вона є структурою, що поєднує організаційні та технічні завдання, завдяки йому стало здійснення електронного судочинства в Україні слідом за введенням у дію оновлених процесуальних кодексів у 2017 році.

Станом на 2021 року, три окремі компоненти функціонально забезпечують роботу у межах системи ЄСІТС: Електронний кабінет, Електронний суд, підсистема відеоконференцв'язку. Його основними функціями згідно КАСУ є визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи і обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції [4].

Незважаючи на значну кількість нормативних актів та наявну судову практику, наразі продовжують зберігатися певні прогалини, пов'язані із використанням електронного адміністративного судочинства. Зокрема, при поданні документів у цифровій формі нерідко виникають труднощі з розпізнанням електронного підпису, який мусить відповідати вимогам акредитованих центрів сертифікації ключів. Також з'являються складнощі зі сплатою та підтвердженням судового збору через затримки передачі відомостей у систему. Інші питання охоплюють пропуски в відображенні наявності у судді подібної справи, брак регламенту передачі електронної справи до суду вищого рівня, а також не облаштованість порядку ознайомлення сторін з електронною справою у суді [5, с. 533].

Слід зазначити, що процес формування єдиної системи електронного суду у сфері адміністративного судочинства супроводжується низкою проблемних аспектів, які на сьогодні залишаються невирішеними та потребують подальшого нормативно-правового врегулювання. Зокрема, ефективне впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність адміністративних судів безпосередньо впливає на рівень доступності судового процесу для його учасників, забезпечує спрощення процедур участі у судовому розгляді, а також створює умови для оперативного подання процесуальних документів і доказів у електронній формі.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що повноцінне функціонування електронної влади можливе за наявності розвинених механізмів електронної комунікації, належного рівня довіри до цифрових інструментів публічного управління, уніфікованих і обґрунтованих стандартів електронної взаємодії, а також доступних процедур отримання та використання електронних документів. Практичним підтвердженням цього є функціонування таких інструментів, як подання електронних петицій, звернення до органів влади, подання позовних заяв та інших процесуальних документів через Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та інші державні електронні сервіси.

Зазначені функції реалізуються відповідно до конституційного принципу поділу влади, закріпленого у статті 6 Конституції України, та здійснюються трьома гілками державної влади – законодавчою, виконавчою і судовою. Переведення ключових управлінських і правозастосовних процесів у електронний формат із забезпеченням рівного доступу для всіх суб'єктів правовідносин сприяло підвищенню ефективності та відкритості державної влади. У цьому контексті електронний уряд як цифрова форма реалізації виконавчої влади забезпечує надання основних адміністративних послуг і підтримує постійну комунікацію між державою та громадянами.

Водночас належне функціонування електронного уряду потребує сформованої та стабільної законодавчої бази, розроблення й ухвалення якої належить до повноважень електронного парламенту. Реалізація такої моделі дала змогу здійснити цифровізацію законодавчої діяльності та законодавчого процесу загалом, зробивши їх більш доступними, зрозумілими й прозорими для суспільства. Завершальним елементом у формуванні цілісної системи електронної влади є електронний суд, який забезпечує доступ до правосуддя та виконання судових рішень, ухвалених у межах правового регулювання, встановленого законами України, прийнятими електронним парламентом і реалізованими через механізми електронного уряду.

Список використаних джерел

1. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу* : збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції (5–6 грудня 2023 р.). Полтавський інститут економіки і права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» ; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ППЕП, 2024. 366 с.
2. Адміністративне право та адміністративний процес в умовах воєнного стану в Україні : навч. посіб. : у 2 т. Т. 1 : Загальне

адміністративне право. Особливе адміністративне право / за заг. ред. В. В. Галунька, В. А. Фелика. Одеса : Юридика, 2024. С. 324–326.

3. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37, ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

5. Берлінгер Д., Булеца С., Белова М., Дешко Л. М. Правове регулювання застосування інформаційних технологій в адміністративному судочинстві України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2025. С. 529–534.

ПРАВО ЯК КАТАЛІЗАТОР ЗМІН: БІЗНЕС У НОВИХ ВИКЛИКАХ

Возняковська К. А.

*завідувачка кафедри цивільного, господарського права
та приватноправових дисциплін*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,*

доктор юридичних наук, професор

ORCID ID: 0000-0002-0351-7107

ЗЛОВЖИВАННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Сфера державних оборонних закупівель є однією з ключових складових системи забезпечення національної безпеки України. Саме через механізм оборонного замовлення держава забезпечує матеріально-технічні потреби Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони. Водночас зазначена сфера традиційно належить до найбільш уразливих щодо економічної злочинності, що зумовлено високою концентрацією бюджетних ресурсів, складністю правового регулювання, обмеженою прозорістю та наявністю спеціального режиму секретності.

В умовах воєнного стану ризики економічних злочинів у сфері оборонних закупівель суттєво зростають. Необхідність оперативного укладання контрактів, застосування спрощених або спеціальних процедур закупівель, а також обмеження публічного доступу до інформації створюють додаткові можливості для зловживань. Попри впровадження електронних інструментів і певний прогрес у реформуванні законодавства, проблема ефективного запобігання економічним злочинам у сфері оборонного замовлення залишається надзвичайно актуальною.

Правове регулювання державних оборонних закупівель в Україні ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів, центральне місце серед яких посідає Закон України «Про оборонні закупівлі» [3]. Цей Закон визначає правові та організаційні засади закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення, закріплює принципи ефективності, підзвітності та раціонального використання бюджетних коштів, а також встановлює особливий порядок здійснення закупівель в умовах воєнного стану. Водночас оборонні закупівлі функціонують у взаємозв'язку із загальною системою публічних закупівель, правову основу якої формує Закон України «Про публічні закупівлі» [4].

Економічні злочини у сфері оборонного замовлення мають системний характер і поєднують елементи корисливої злочинності, зловживання службовим становищем та порушення фінансової дисципліни. Найпоширенішими формами таких правопорушень є привласнення і розтрата бюджетних коштів, завищення вартості контрактів, маніпулювання технічними умовами закупівель, укладення фіктивних або завідомо не вигідних договорів, а також змови між посадовими особами замовників і представниками приватного сектору. Особливу суспільну небезпеку ці злочини становлять через їх безпосередній вплив на обороноздатність держави.

Типовими суб'єктами економічних злочинів у сфері оборонних закупівель є, з одного боку, службові особи органів державної влади, які наділені організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими повноваженнями, а з іншого – керівники, бухгалтери та консультанти суб'єктів господарювання оборонно-промислового комплексу. Взаємодія цих суб'єктів часто формує складні злочинні схеми, виявлення та припинення яких потребує спеціалізованих аналітичних і правоохоронних механізмів.

Кримінально-правову основу протидії економічним злочинам у сфері оборонних закупівель становлять норми Кримінального кодексу України, зокрема стаття 191, яка передбачає відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом

зловживання службовим становищем [2]. Такі діяння посягають не лише на державну власність, а й на публічну довіру до органів влади, що негативно впливає на легітимність державного управління у сфері оборони.

Запобігання економічним злочинам у сфері державного оборонного замовлення здійснюється через діяльність низки державних органів, які утворюють багаторівневу систему фінансового та антикорупційного контролю. Провідну роль у формуванні й реалізації оборонного замовлення відіграє Міністерство оборони України. Водночас важливе значення має діяльність Бюро економічної безпеки України, яке забезпечує виявлення, аналіз і розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних фінансів, у тому числі оборонних закупівель.

Антикорупційний компонент системи запобігання економічним злочинам доповнюють повноваження Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції. Функції фінансового контролю та аудиту реалізує Державна аудиторська служба України, яка проводить ревізії, аудити ефективності та перевірки використання бюджетних коштів, спрямованих на оборонні потреби.

Особливого значення в сучасних умовах набувають адміністративно-правові механізми запобігання економічним злочинам. Законодавче закріплення процедур державного фінансового контролю, внутрішнього аудиту та моніторингу закупівель створює правові передумови для превентивного виявлення порушень. Важливим інструментом підвищення прозорості стала цифровізація оборонних закупівель, зокрема впровадження електронної системи ProzorroDefense, яка дозволяє здійснювати аналіз витрат, виявляти ризикові операції та зменшувати можливості для змов між учасниками закупівель.

Міжнародний досвід свідчить, що ефективна протидія економічній злочинності в оборонному секторі ґрунтується на поєднанні спеціальних процедур закупівель із багаторівневим фінансовим

і антикорупційним контролем. Директива 2009/81/ЄС встановлює принципи конкурентності, рівного доступу та прозорості у сфері оборонних контрактів за одночасного врахування інтересів національної безпеки [1]. Практика держав Європейського Союзу демонструє ефективність використання електронних платформ, ризик-орієнтованих моделей аналізу та залучення інститутів громадянського суспільства до контролю за оборонними витратами.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що запобігання економічним злочинам у сфері державних оборонних закупівель є важливою складовою системи національної безпеки України. Подальший розвиток цієї системи має ґрунтуватися на вдосконаленні нормативно-правового регулювання, посиленні міжвідомчої координації, розширенні цифрового моніторингу та гармонізації національних підходів із європейськими стандартами. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, зміцненню обороноздатності держави та формуванню стійкої моделі запобігання економічним злочинам у стратегічно важливій сфері.

Список використаних джерел

1. Directive 2009/81/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the coordination of procedures for the award of certain works contracts, supply contracts and service contracts by contracting authorities or entities in the fields of defence and security and amending Directives 2004/17/EC and 2004/18/EC. (2009). *Official Journal of the European Union*. L216/76. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32009L0081>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 01.09.2001 № 2341-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1423>
3. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20>
4. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>

Кравцова Т. М.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

Науковий керівник: Касьяненко Л. М.

*професор кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, професор*

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ НА БІЗНЕС У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: АДАПТАЦІЙНІ МОДЕЛІ ТА ПРАВОВІ ІННОВАЦІЇ

Повномасштабна військова агресія російської федерації спричинила безпрецедентні трансформації у функціонуванні податкової системи України, що визначило необхідність переосмислення ролі податкового навантаження на бізнес у період воєнного стану. З перших днів війни держава була змушена здійснювати балансування між збереженням економічної активності та забезпеченням фінансової стійкості бюджету, який став основним джерелом фінансування обороноздатності країни, соціальних видатків та критичної інфраструктури. У таких умовах податкова політика, як зазначають В. Горин, П. Була та В. Чорноус, вимушено набула гнучкого, антикризового характеру, адже надмірне фіскальне навантаження могло б спровокувати посилення тінізації та зниження податкових надходжень [1, с. 25].

Водночас повне зниження податкового тиску в умовах воєнного стану створювало б ризики недостатнього фінансування державних потреб і зовнішньої залежності від міжнародної допомоги. Тому основним викликом стало досягнення оптимального співвідношення між інтересами держави та можливостями бізнесу. Перший етап податкової адаптації характеризувався швидким запровадженням гнучких антикризових інструментів, покликаних

мінімізувати ймовірність масових банкрутств і зупинки підприємницької діяльності. У березні 2022 року було прийнято комплекс законів: Закон України від 03.03.2022 р. № 2118 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» [2]; Закон України від 15.03.2022 р. № 2120 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [3]; Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану» [4].

Вищезгадані закони тимчасово спростили податкове адміністрування, запровадили пільги для малого та середнього бізнесу, а також лібералізували вимоги щодо подання звітності та сплати податків. Зокрема, платників єдиного податку 1–2 груп було звільнено від сплати єдиного податку, ФОП усіх груп отримали можливість не сплачувати ЄСВ за себе, а для платників третьої групи тимчасово було запроваджено спеціальний податковий режим зі ставкою 2 % від доходу та збільшенням граничного обороту до 10 млрд грн, а також знято обмеження щодо кількості працівників.

Ці заходи також сприяли своєчасній релокації бізнесу з територій активних бойових дій, що дозволило зберегти робочі місця, підтримати підприємницьку діяльність та уникнути різкого зростання безробіття.

Однак широкомасштабна лібералізація податкової системи мала й низку негативних наслідків. Деякі податкові пільги – зокрема звільнення від оподаткування імпорту автомобілів – спричинили значні бюджетні втрати. За оцінками Д. Гетьманцева, загальні втрати бюджету від запровадження податкових пільг на імпорتنі операції становили 42,6 млрд грн. [5].

Такі рішення спровокували дисбаланс між цілями підтримки бізнесу та необхідністю збереження бюджетної стійкості, а також посилили девальваційний тиск на гривню. Це довело, що податкові пільги в умовах війни повинні бути адресними, економічно обґрунтованими та спрямованими на підтримку критично важливих секторів, а не стимулювати імпортозалежність чи споживчий попит.

У другій половині 2022 року та у 2023–2024 рр. податкова політика України перейшла до етапу поступової фіскальної нормалізації. Держава почала повертатися до довоєнної моделі адміністрування: спеціальний режим 2 % було скасовано, відновлено окремі види податкових перевірок, посилено контроль за ризиковими операціями, а надання податкових пільг почало здійснюватися за територіальним принципом – виключно для підприємств, що перебувають у зонах активних бойових дій чи окупації. Як підкреслює М. Бліхар, модернізація податкової політики у цей період була спрямована на забезпечення фінансової стабільності держави, однак супроводжувалася такими системними проблемами, як нестабільність податкового законодавства, складність адміністрування, обмежена цифровізація та зростання тінізації в окремих сферах [6, с. 105].

Суттєвим елементом податкових інновацій стала цифровізація, яка не тільки спростила процедури сплати податків, а й значно підвищила прозорість податкових правовідносин. Як зазначають численні дослідження, цифрове адміністрування, автоматизований податковий контроль, електронний документообіг та віддалені сервіси стали ключовими інструментами зниження адміністративного навантаження на бізнес, зменшення ризиків корупційних зловживань і мінімізації людського фактору.

У своїх роботах В. Волощенко підкреслює, що адаптація підприємництва в умовах воєнного стану стала можливою завдяки поєднанню механізмів релокації бізнесу, спрощення податкових

процедур та діджиталізації реєстраційних процесів, що забезпечило безперервність економічної діяльності навіть за умов правових і територіальних обмежень [7, с. 44].

Комплексний аналіз джерел дозволяє виділити п'ять ключових адаптаційних моделей податкової політики воєнного часу:

- модель екстреної лібералізації (швидке зниження податкового навантаження та дерегуляція);
- модель адресних пілг (підтримка бізнесу в регіонах з надвисокими ризиками);
- модель поступової фіскальної нормалізації (поступове повернення до довоєнних правил);
- модель цифрової трансформації (повна або часткова автоматизація податкових процедур);
- модель виживання малого та середнього бізнесу (суб'єкти господарювання тимчасово отримали максимально спрощені режими оподаткування, індивідуальні податкові послаблення та можливість адаптивної організації діяльності).

Таким чином, податкове навантаження під час воєнного стану є складною багатовимірною категорією, що формується під впливом економічних, правових, соціальних і безпекових чинників. Податкова політика у цей період повинна забезпечувати одночасне досягнення кількох цілей: підтримку бізнесу, збереження робочих місць, забезпечення надходжень до бюджету, прозорість адміністрування та стійкість економічної системи. Ефективні податкові інновації мають базуватися на принципах гнучкості, адресності, цифрової модернізації та стабільності правового поля. Саме така модель здатна забезпечити не лише виживання бізнесу в умовах війни, але й створити фундамент для післявоєнного відновлення та інтеграції України у європейський економічний простір.

Список використаних джерел

1. Горин В. П., Була П. В., Чорноус В. С. Податкова політика України в умовах воєнного часу: реалії, безпекові виклики та перспективи подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 18. С. 23–31. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/52087>
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20> (дата звернення 01.12.2025).
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення 01.12.2025).
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (дата звернення 01.12.2025).
5. Д. Гетманцев повідомив, що безкоштовне розмитнення машин не повернеться. *Auto-Consulting*. URL: <https://autoconsulting.ua/article.php?sid=51785>
6. Бліхар М. М. Податково-правове регулювання в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи вдосконалення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск № 05, частина 2. С. 105–109. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.2.15>.
7. Волощенко В. І. Особливості правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців у період воєнного стану: аналіз податкових пільг і правових ініціатив. *Європейський правничий часопис*. 2024. Вип. 5. С. 39–46. URL: https://cms.legal-journal.e-u.edu.ua/uploads/5_7_a7023d683b.pdf

Семенюк Е. С.

*здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти (правоохоронна діяльність)
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: **Возняковська К. А.***

*завідувачка кафедри цивільного, господарського права
та приватноправових дисциплін
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор*

ПРОБЛЕМИ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ

Стрімкий розвиток цифрових технологій та їх глибока інтеграція у бізнес-процеси суттєво трансформували сучасну економіку. Використання хмарних сервісів, електронної комерції, дистанційної роботи, великих даних та автоматизованих фінансових систем дозволило підприємствам підвищити ефективність, масштабованість і конкурентоспроможність. Водночас цифровізація бізнесу зумовила появу нових загроз, серед яких кіберзлочинність посідає одне з провідних місць. У сучасних умовах кіберзлочини перетворилися на системне явище, що має не лише технічний, але й економічний, правовий та соціальний вимір.

Бізнес-середовище стало однією з головних цілей кіберзлочинців, оскільки корпоративні інформаційні системи містять фінансові ресурси, персональні дані клієнтів, комерційні таємниці та критично важливу інфраструктуру. За даними міжнародних аналітичних звітів, кількість кібератак на комерційні організації щороку зростає, а їх характер стає дедалі складнішим і більш організованим. Особливу небезпеку становить той факт, що кіберзлочинність дедалі частіше функціонує за моделями, наближеними

до легального бізнесу, з чітким розподілом ролей, фінансовим плануванням і використанням сервісних платформ.

Кіберзлочинність у сфері бізнесу охоплює сукупність протиправних дій, що здійснюються з використанням інформаційно-комунікаційних технологій і спрямовані на отримання незаконної вигоди або завдання шкоди підприємницькій діяльності. На відміну від поодиноких хакерських інцидентів минулих десятиліть, сучасні кіберзлочини характеризуються високим рівнем організації, автоматизації та транскордонного характеру.

Однією з найбільш поширених форм атак проти бізнесу залишається ransomware, тобто шкідливе програмне забезпечення, яке блокує доступ до корпоративних даних або систем з подальшим вимаганням викупу. Сучасні ransomware-кампанії часто поєднують шифрування даних із їх попереднім викраденням, що створює додатковий тиск на жертву через загрозу публічного розголошення конфіденційної інформації. Така практика значно підвищує ефективність шантажу та збільшує фінансові втрати компаній.

Іншою серйозною загрозою для бізнесу є компрометація корпоративної електронної пошти та пов'язані з нею шахрайські схеми, відомі як Business Email Compromise. У межах таких атак зловмисники використовують соціальну інженерію або зламані облікові записи керівників і фінансових працівників для ініціювання незаконних грошових переказів або зміни реквізитів платежів. Внаслідок високого рівня довіри до внутрішньої ділової комунікації ці атаки часто залишаються непоміченими до моменту завдання суттєвих фінансових збитків [4].

Значну частку інцидентів також становлять атаки, пов'язані з викраденням або підбором облікових даних. Використання слабких паролів, повторне застосування облікових записів і відсутність багатофакторної автентифікації створюють сприятливі умови для несанкціонованого доступу до корпоративних систем. Отримавши первинний доступ, зловмисники можуть поступово

розширювати свої привілеї, переміщатися мережею та готувати масштабні атаки.

Окрему загрозу для підприємств електронної комерції становлять онлайн-платіжні шахрайства та цифровий скімінг, за якого шкідливий код впроваджується у вебсторінки для перехоплення платіжних даних клієнтів. Такі інциденти не лише спричиняють прямі фінансові втрати, але й суттєво підривають довіру споживачів до бренду.

Кіберзлочини у сфері бізнесу мають багатовимірні наслідки, які виходять далеко за межі безпосередніх фінансових втрат. Прямі економічні збитки включають витрати на відновлення інформаційних систем, оплату експертів з кібербезпеки, юридичний супровід та можливі виплати викупу. За оцінками міжнародних досліджень, середня вартість одного інциденту витоку даних для компаній з кожним роком зростає, що свідчить про ускладнення атак і підвищення їх впливу.

Не менш значущими є непрямі втрати, пов'язані з простоем бізнес-процесів, зниженням продуктивності персоналу та втратою клієнтів. Порушення роботи інформаційних систем може призвести до зриву контрактів, затримок постачання та втрати конкурентних позицій на ринку. Репутаційні наслідки часто мають довготривалий характер, оскільки відновлення довіри клієнтів і партнерів потребує значних зусиль і часу.

Окремо слід відзначити правові та регуляторні ризики, що виникають у разі кіберінцидентів. Законодавство багатьох країн передбачає обов'язок компаній повідомляти регуляторні органи та постраждалих осіб про витоки даних, а також накладає суттєві штрафи за недотримання вимог інформаційної безпеки. У Європейському Союзі ці вимоги посилюються в межах оновлених директив і регламентів, що підвищує відповідальність бізнесу за управління кіберризиками [1].

Аналіз актуальних міжнародних звітів свідчить про те, що кіберзлочинність у сфері бізнесу продовжує еволюціонувати [2].

Однією з ключових тенденцій є зростання ролі людського фактора у виникненні інцидентів. Фішингові атаки, маніпуляції та помилки персоналу залишаються основними точками входу для зловмисників, що підкреслює необхідність системної роботи з підвищення обізнаності працівників.

Водночас спостерігається професіоналізація кіберзлочинних угруповань, які дедалі частіше використовують моделі «злочин як сервіс». Це дозволяє залучати до атак осіб з мінімальними технічними навичками, але з доступом до готових інструментів і інфраструктури. Міжнародні правоохоронні операції демонструють певні успіхи у протидії таким мережам, проте глобальний характер кіберзлочинності ускладнює повне усунення загроз.

Ефективна протидія кіберзлочинності у сфері бізнесу потребує комплексного підходу, що поєднує технічні, організаційні та правові заходи. Технічний рівень захисту має базуватися на принципах багаторівневої безпеки, регулярного оновлення систем і контролю доступу. Водночас жодні технологічні рішення не можуть бути ефективними без належної організаційної культури безпеки.

В умовах повномасштабної війни кібербезпека бізнесу набуває особливого значення, оскільки підприємства стають об'єктами не лише економічних, а й гібридних загроз. Нестабільність зовнішнього середовища, зростання кількості цільових кібератак та активне використання інформаційних технологій у господарській діяльності формують нову конфігурацію ризиків для суб'єктів підприємництва. Кібератаки в таких умовах можуть бути спрямовані на дестабілізацію бізнес-процесів, порушення ланцюгів постачання, викрадення конфіденційної інформації та підриз довіри до компаній з боку клієнтів і партнерів. Особливої вразливості зазнають підприємства, які не мають системного підходу до управління інформаційною безпекою або залежать від зовнішніх цифрових сервісів і контрагентів. Це зумовлює необхідність переосмислення традиційних моделей управління бізнесом і впровадження

превентивних заходів кіберзахисту як складової загальної стратегії стійкості підприємства в умовах воєнних і кризових викликів [3].

Важливу роль відіграє розробка та впровадження планів реагування на інциденти, які дозволяють мінімізувати наслідки атак і забезпечити швидке відновлення діяльності. Залучення керівництва компаній до процесів управління кіберризиками є критично важливим чинником, оскільки саме на стратегічному рівні визначається пріоритетність інвестицій у безпеку [5].

Кіберзлочинність у сфері бізнесу є однією з ключових загроз сучасної цифрової економіки. Її масштаби, складність і наслідки вимагають від підприємств системного та проактивного підходу до управління кіберризиками. Поєднання технічних засобів захисту, підвищення обізнаності персоналу, дотримання регуляторних вимог і міжнародної співпраці створює передумови для зниження вразливості бізнесу перед кіберзагрозами. У перспективі саме здатність компаній інтегрувати кібербезпеку у свою загальну стратегію розвитку стане одним із визначальних факторів їхньої стійкості та конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA). *Europol*. 2024. URL: <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2024>
2. Report on the State of Cybersecurity in the Union. European Union Agency for Cybersecurity. *ENISA*. 2024 URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/2024-report-on-the-state-of-the-cybersecurity-in-the-union>
3. Кузьменко О., Маклюк О., Чернишова О. Кібербезпека бізнесу під час війни. *Економіка та суспільство*. 2022. (44). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1790>
4. Сироватченко М. Правові аспекти забезпечення кібербезпеки в Україні: сучасні виклики та роль національного законодавства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*.

Серія: *Юридичні науки*. 2024. № 1. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/may/34615/47.pdf>

5. Шостак Л., Федонюк А., Помазун О. Особливості кібербезпеки бізнесу в умовах воєнного часу. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 3 (12). С. 121–125. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/25812>

Цвігун О. С.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

Науковий керівник: Касьяненко Л. М.

*професор кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, професор*

АДАПТАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Податкова система, як основний фінансовий ресурс, відіграє ключову роль в успішному розвитку будь-якої країни, впливаючи на безліч аспектів її розвитку. Податкова система України постійно розвивається й удосконалюється, щоб забезпечити надійну фінансову основу держави, водночас, активно здійснюється її гармонізація з нормами Європейського Союзу – як ключовий крок на шляху до євроінтеграції та економічної стабільності.

Проте із запровадженням воєнного стану в Україні, згідно з Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, держава перейшла на спеціальний правовий режим з метою захисту суверенітету,

безпеки громадян та забезпечення оборони [1]. Таким чином, з 24 лютого 2022 року держава офіційно адаптувала своє законодавство до умов повномасштабної збройної агресії, заклавши правову основу для забезпечення обороноздатності та стабільності в умовах війни, а податкова система, будучи ключовим елементом фінансової безпеки держави, опинилася перед необхідністю оперативного реформування та застосування спеціальних правових режимів адміністрування податків.

Водночас такі заходи покликані з одного боку, забезпечити фінансову стійкість держави для безперервного фінансування військових потреб, а з іншого – надати ефективну підтримку суб'єктів господарювання задля збереження економічної активності підприємств.

Адаптація податкового законодавства до умов військового стану була відзначена безпрецедентним кроком назустріч бізнесу, спрямованим на його швидке відновлення та релокацію з тимчасово окупованих територій [2].

Верховною Радою України було ухвалено низку законів, що внесли основні зміни та забезпечили стабільність податкової системи й функціонування підприємств, зокрема: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [3]; Закон України від 01.04.2022 № 2173-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» [4]; Закон України від 12.05.2022 № 2260-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» [5]; Закон України від 21.09.2022 № 2618-IX «Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо ставок акцизного податку на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного

стану» [6]; Закон України від 11.04.2023 № 3050-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» [7].

Прийняття зазначених законодавчих актів дозволило забезпечити адаптацію суб'єктів підприємницької діяльності до умов воєнного стану, встановивши тимчасові правові режими та механізми підтримки, зокрема: мінімізація податкового навантаження: платникам єдиного податку першої та другої груп надано право не сплачувати єдиний податок, а також можливість переходу платників податків на систему сплати єдиного податку третьої групи зі ставкою 2 % (за винятком окремих видів діяльності); стимулювання критичного імпорту: встановлення нульового акцизу та зниженої ставки ПДВ (7 %) на паливо та інші критичні товари сприяло утриманню цін і забезпеченню енергетичної безпеки та логістичної стійкості; послаблення адміністрування та відповідальності: було дозволено не сплачувати податкові зобов'язання, якщо платник доводив свою неспроможність це зробити в умовах бойових дій. Ця норма, разом із заборонаю на застосування штрафних санкцій за несвоєчасну реєстрацію податкових накладних та збільшенням граничних строків їх реєстрації, зменшила фінансові ризики для бізнесу [2]; податкові пільги для нерухомості: імперативно заборонено нарахування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки на територіях активних бойових дій/окупації, а неправомірні податкові повідомлення-рішення, підлягали скасуванню та анулюванню грошових зобов'язань. Це надало пряму фінансову підтримку підприємствам, чие майно постраждало [2]. Таким чином, комплекс запроваджених заходів став елементом стратегічного антикризового управління, головною метою якого було збереження економічної стійкості та стабільності суб'єктів господарювання [8, с. 84].

Поступове повернення до довоєнного режиму регулювання розпочалося у 2023 році із внесенням змін до Закону України від 12.05.2022 № 2260-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування у період воєнного стану», які передбачали відновлення частини податкових перевірок, посилення контролю у секторах економіки з високим ризиком тінізації, а також скасування тимчасових податкових пільг, включаючи ставку єдиного податку 2 % [5]. Такі заходи були спрямовані на забезпечення фінансової стабільності, необхідної для фінансування оборони та критично важливих соціальних програм, що відповідає принципам фінансової стабільності, а також було необхідною умовою для продовження співпраці з міжнародними фінансовими інституціями та забезпечення макрофінансової допомоги від іноземних партнерів [9].

Отже, податкова система України в умовах воєнного стану переживає період масштабних трансформації, поєднуючи тимчасові пільгові механізми для підтримки бізнесу з відновленням фінансової стабільності та підсиленням контролю. Пріоритетними напрямками її розвитку мають бути: цифровізація адміністрування податків, оптимізація процедур адміністрування податку на додану вартість та акцизного податку, гармонізація національного законодавства із нормами Європейського Союзу [8]. Подальше реформування має забезпечити створення сучасної, прозорої та цифрової системи, інтегрованої до європейського податкового простору, здатної ефективно виконувати фінансові та регуляторні функції, підтримувати економічну життєздатність країни та сприяти післявоєнному відновленню.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
2. Греца В. Я. Модифікація податкової системи в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного універ-*

cumtety. 2023. № 78 с. 24–31. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/285895/279944>

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану : Закон України від 01.04.2022 № 2173-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану : Закон України від 12.05.2022 № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20#Text>

6. Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо ставок акцизного податку на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану : Закон України від 21.09.2022 № 2618-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2618-20#Text>

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно : Закон України від 11.04.2023 № 3050-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text>

8. Пухальський В. В. Податкова політика України в умовах воєнного стану. *Світ фінансів*. 2024. № 3 (80). С. 81–90. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/6326f7f2-30d4-4c52-a352-1a3520865015/content>

9. Масленніков Є. І., Коваленко К. В. Роль податків у забезпеченні фінансової стабільності держави в умовах дії

воєнного стану. *Управління змінами та інновації*. 2025. № 14. С. 81–87. URL: <file:///C:/Users/Internet/Downloads/215-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-207-1-10-20250609.pdf>

Petryuk D. A.

Master of Law

Fordham University School of Law

New York, NY, USA

ORCID ID: 0009-0002-4958-8151

INTERPOL'S ROLE IN CROSS-BORDER ECONOMIC CRIME

Transnational economic crime increasingly manifests itself through fraudulent bankruptcies and complex commercial fraud schemes that operate across multiple jurisdictions. These schemes typically involve the misuse of insolvency procedures, concealment and laundering of assets, the use of shell companies, offshore accounts, and digital financial instruments. Such practices significantly undermine national legal systems and challenge the effectiveness of traditional law enforcement mechanisms, which remain largely territorially bound.

In this context, INTERPOL plays a crucial role as a global coordination platform facilitating cooperation between national law enforcement agencies. Although INTERPOL does not possess autonomous investigative or judicial powers, its operational tools enable states to overcome jurisdictional barriers in cases involving transnational bankruptcies and commercial fraud.

One of INTERPOL's most significant instruments is the Red Notice, which functions as a request for the provisional arrest of individuals pending extradition. In cases of fraudulent bankruptcy, Red Notices are often used to locate suspects who deliberately relocate assets

and themselves to jurisdictions with weak enforcement mechanisms. While Red Notices are not international arrest warrants, their practical impact on cross-border criminal proceedings is substantial, particularly in enabling the identification and apprehension of suspects involved in complex financial crimes [1].

In addition to Red Notices, INTERPOL's operational platforms such as I-24/7 and the Global Rapid Intervention of Payments (I-GRIP) provide real-time channels for information exchange between national police forces and financial intelligence units. These mechanisms are especially valuable in bankruptcy-related fraud cases, where rapid asset tracing and temporary freezing of accounts may prevent irreversible financial losses. Through cooperation with organizations such as FATE, the Egmont Group, UNODC, and Europol, INTERPOL contributes to the identification of illicit financial flows and enhances the effectiveness of asset recovery efforts.

However, INTERPOL's involvement in economic crime investigations raises significant legal and procedural concerns. A key challenge is the absence of judicial oversight over the issuance and publication of Red Notices. Individuals targeted by such notices often face limited procedural safeguards and restricted access to effective remedies. This problem is particularly acute in commercial and bankruptcy-related disputes, where criminal proceedings may be initiated as a strategic tool in corporate conflicts rather than as a genuine response to criminal conduct [2].

Another systemic issue lies in the lack of harmonization of national legal frameworks governing fraudulent bankruptcy. In many jurisdictions, bankruptcy-related misconduct is treated primarily as a civil matter, with only selected actions – such as falsification of financial statements or asset concealment – criminalized. This fragmentation complicates international cooperation and limits the effectiveness of INTERPOL's mechanisms, which depend on mutual recognition of criminal offenses and extraditable conduct [3].

Despite these limitations, INTERPOL remains an indispensable actor in the global fight against transnational commercial fraud and

bankruptcy abuse. Its ability to integrate law enforcement efforts, facilitate rapid information exchange, and support asset tracing initiatives positions it as a key component of the international economic security architecture [4]. At the same time, the growing reliance on INTERPOL in economic crime cases necessitates further development of procedural safeguards, enhanced transparency in the use of Red Notices, and clearer standards for distinguishing legitimate criminal prosecutions from private commercial disputes.

In conclusion, INTERPOL's legal status in the investigation of transnational bankruptcies and commercial fraud reflects a broader tension between operational effectiveness and the protection of individual rights. Strengthening judicial oversight mechanisms, harmonizing national criminal legislation on fraudulent bankruptcy, and improving cooperation with financial intelligence bodies are essential steps toward ensuring that INTERPOL's tools are used effectively, lawfully, and in accordance with international human rights standards.

REFERENCES

1. Global Financial Fraud Assessment Report. *INTERPOL*. 2024. URL: https://www.interpol.int/content/download/21096/file/24COM005563-01%20-%20CAS_Global%20Financial%20Fraud%20Assessment_Public%20version_2024-03_EN_v3.pdf
2. Legal Framework and Notices. *INTERPOL*. URL: <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Notices/View-Red-Notices>
3. The Abuse and Exploitation of INTERPOL Red Notices. *TraCCC*. 2020. URL: <https://traccc.gmu.edu/wp-content/uploads/2020/09/Final-Red-Notices-Conference-Report-Bright-Red.pdf>
4. Возняковська К. Правовий статус Інтерполу у розслідуванні транснаціональних банкрутств і комерційних шахрайств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Т. 5, № 90. С. 105–111. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/09/15-4.pdf>

ДИНАМІКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Біленець Д. А.

*доцент кафедри цивільного, господарського права
та приватно-правових дисциплін
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: 0000-0003-0866-0698*

ЗАХИСТ ПРИВАТНОСТІ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ПРОЦЕДУР

Цифровізація кримінального провадження є об'єктивним наслідком розвитку інформаційного суспільства та впровадження новітніх технологій у діяльність правоохоронних органів. Сучасна криміналістика дедалі активніше використовує цифрові інструменти збору, аналізу та зберігання доказової інформації, зокрема дані з мобільних пристроїв, електронних комунікацій, хмарних сервісів, біометричні та генетичні відомості, а також матеріали з відкритих джерел (OSINT). Разом із підвищенням ефективності доказової діяльності такі процеси істотно загострюють проблему дотримання фундаментального права людини на приватність і захист персональних даних.

Право на приватність є одним із базових конституційних прав, що забезпечує автономію особи та захист її особистої сфери від свавільного втручання держави. Конституція України гарантує недоторканність приватного і сімейного життя, таємницю листування, телефонних розмов та інших форм комунікації, а також захист персональних даних. Водночас кримінальне судочинство

за своєю природою передбачає можливість обмеження цих прав з метою досягнення публічного інтересу – розкриття та розслідування злочинів. Саме у цій площині виникає складна правова колізія між ефективністю криміналістичних процедур і необхідністю забезпечення належного рівня захисту приватності.

Національне законодавство формально встановлює межі допустимого втручання у приватну сферу особи. Закон України «Про захист персональних даних» визначає загальні принципи їх обробки, зберігання та використання [5], тоді як Кримінальний процесуальний кодекс України регламентує процесуальні механізми доступу до інформації, проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій [4]. Проте на практиці ці норми не завжди узгоджуються між собою, що створює ризики надмірного або непропорційного втручання у приватне життя учасників кримінального провадження та третіх осіб.

Міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини, зокрема стаття 8 Європейської конвенції з прав людини, встановлюють чіткі критерії допустимості втручання у приватне життя: законність, легітимна мета, необхідність і пропорційність [3]. Практика Європейського суду з прав людини неодноразово підкреслювала, що навіть у сфері боротьби зі злочинністю держава зобов'язана забезпечити ефективний демократичний та судовий контроль за застосуванням засобів спостереження і збору персональних даних. Масове або неконтрольоване втручання, особливо у цифровому середовищі, визнається несумісним із принципами правової держави [1].

Особливо чутливим аспектом сучасних криміналістичних процедур є використання біометричних і генетичних даних. ДНК-аналіз, автоматизоване розпізнавання облич, бази відбитків пальців значно підвищують результативність ідентифікації осіб, однак водночас створюють серйозні ризики для приватності, оскільки такі дані мають унікальний і незмінний характер. Відсутність чітких строків зберігання, процедур знищення та незалежного контролю

за використанням біометричної інформації може призвести до зловживань і порушення прав людини.

Не менш проблемним є доступ до цифрових даних, що зберігаються у мобільних пристроях, соціальних мережах та хмарних сервісах. У межах одного процесуального рішення органи досудового розслідування часто отримують доступ до великих масивів інформації, значна частина якої не має безпосереднього відношення до предмета доказування. Така практика суперечить принципу мінімізації даних і підвищує ризик втручання у приватне життя осіб, які формально не є учасниками кримінального провадження.

Окрему увагу слід приділити використанню технічних засобів контролю і спостереження, зокрема відеофіксації, GPS-трекінгу та прослуховування комунікацій. Хоча чинне кримінальне процесуальне законодавство встановлює судовий порядок санкціонування таких заходів, на практиці виникають питання щодо обґрунтованості, тривалості та обсягу втручання. Надмірне застосування технічних засобів без належного контролю може призвести до фактичного знецінення гарантій приватності.

Традиційні слідчі дії, зокрема обшук і огляд, також залишаються проблемними з точки зору захисту персональних даних. Широке тлумачення повноважень слідчого щодо вилучення речей і документів інколи спричиняє втручання у приватну сферу осіб, які не мають відношення до кримінального правопорушення. Це свідчить про необхідність більш чіткого нормативного визначення меж допустимого втручання та запровадження ефективних процесуальних запобіжників.

Додаткові виклики виникають у зв'язку з використанням доказів, отриманих з відкритих джерел (OSINT). Соціальні мережі та цифрові платформи стали важливим джерелом інформації для кримінального провадження, однак відсутність уніфікованих процесуальних правил їх фіксації та оцінки створює правову невизначеність і ризики порушення приватності [6].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що колізії між криміналістичними процедурами та правом на приватність мають системний характер і зумовлені як недосконалістю законодавчого регулювання, так і практикою його застосування. Цифровізація кримінального процесу значно посилює ці суперечності, що вимагає переосмислення традиційних підходів до доказової діяльності [2].

Забезпечення балансу між ефективністю криміналістичних процедур і дотриманням права на приватність є ключовою умовою функціонування правової держави. Гармонізація конституційних положень, норм кримінального процесуального законодавства та міжнародних стандартів, посилення судового контролю, мінімізація збору надлишкових даних і чітке регламентування використання цифрових технологій мають стати пріоритетними напрямками розвитку кримінального судочинства. Лише за таких умов можливо забезпечити одночасно результативність розслідування злочинів і реальний захист фундаментальних прав людини в умовах цифрової трансформації правосуддя.

Список використаних джерел

1. Case of Klass and others v. Germany. *The European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510>
2. Біленець Д., Шевчук П. Проблеми колізії криміналістичних процедур із правом на приватність і захист персональних даних. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. № 4. С. 26–32. URL: <http://www.apdp.in.ua/v107/6.pdf>
3. Європейська конвенція з прав людини від 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Кримінальний процесуальний кодекс : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Про захист персональних даних : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

6. Степанюк Р. Л. Напрями вдосконалення правового регулювання криміналістичного ДНК-аналізу в Україні в контексті інтеграції до ЄС. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (97). Рр. 234–249, р. 246. DOI: 10.32631/v.2022.2.21

Горбачова І. М.

*доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: 0000-0001-6589-3143*

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ

24 жовтня 2024 року було прийнято Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» [1]. Практика, що передувала прийняттю зазначеного Закону, свідчить про те, що відповідним нормативно-правовим актом фактично було легалізовано судову практику, яка протягом тривалого часу формувалася Вищим антикорупційним судом у супереччя приписам ч. 1 ст. 75 КК України [2].

Загалом, не заперечуючи позитивного функціонального навантаження інституту угод у кримінальному провадженні, побудованого на компромісі між стороною обвинувачення та підозрюваним (обвинуваченим) і такого, що сприяє оперативності розгляду кримінальних проваджень та оптимізації навантаження

на судову систему, слід констатувати, що використання цього інституту як інструменту фактичного «обходу» імперативних приписів ч. 1 ст. 75 КК України, а також створення лише формальної «видимості» протидії корупції, не може розглядатися як належне обґрунтування законодавчого закріплення відповідних «виключень із загального правила». Крім того, внесені зазначеним Законом зміни до ст. 75 КК України порушують принцип рівності всіх перед законом щонайменше у двох аспектах.

По-перше, після внесення змін законодавець формально зберіг загальну заборону на застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі засудження особи за корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією (абз. 1 ч. 1 ст. 75 КК України). Водночас Законом України № 4033-IX до абз. 2 ч. 1 ст. 75 КК України було внесено уточнення, відповідно до якого зазначені обмеження не застосовуються у випадку затвердження судом угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Таким чином, має місце перше порушення принципу рівності всіх перед законом, оскільки особи, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення або кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, фактично поставлені у привілейоване становище порівняно з іншими категоріями осіб, щодо яких збережено безумовну заборону застосування ч. 1 ст. 75 КК України. Йдеться, зокрема, про осіб, засуджених за кримінальні правопорушення, передбачені статтями 403, 405, 407, 408, 429 КК України (з урахуванням, що за ст.ст. 407 та 408 КК України, можливе навіть звільнення від кримінальної відповідальності за умов, визначених ст. 401 КК України), осіб, які вчинили порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також осіб, винних у вчиненні катування.

Водночас корупційні кримінальні правопорушення, як свідчить сучасна правозастосовна практика та безпековий контекст, становлять реальну загрозу національній безпеці й обороноздатності держави, що за своїми наслідками та суспільною небезпекою не може бути співмірним, наприклад, із порушенням правил дорожнього руху, вчиненим у стані сп'яніння.

У зв'язку з цим видається, що закон, особливо той, яким вирішується питання про можливість застосування або незастосування кримінального покарання, має відповідати не лише критерію суворості, але й вимогам справедливості та рівності. Запровадження законодавчих конструкцій, заснованих на підході «серед рівних – є рівніші», суперечить як конституційному принципу рівності перед законом, так і базовим засадам кримінально-правової політики держави.

Така законодавча конструкція суперечить усталеним правовим позиціям Конституційного Суду України щодо змісту та меж дії принципу рівності перед законом. У контексті змін до ст. 75 КК України запроваджений виняток фактично створює більш м'який режим кримінально-правових наслідків саме для осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення, і така диференціація не лише не має переконливого раціонального обґрунтування, але й виглядає внутрішньо суперечливою з огляду на задекларований підвищений рівень суспільної небезпеки корупційних злочинів.

По-друге, абз. 1 ч. 2 ст. 75 КК України встановлює загальне правило, відповідно до якого звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі затвердження угоди про примирення або угоди про визнання винуватості можливе за умови, що сторонами узгоджено максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років. Водночас абз. 2 ч. 2 ст. 75 КК України запроваджує спеціальний, пільговий режим саме для корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, допускаючи затвердження угоди про визнання винуватості за умови узгодження покарання у виді позбавлення волі на строк до восьми років або іншого, більш м'якого покарання. Таким

чином, законодавець фактично встановлює подвійні стандарти: для «загальної» категорії кримінальних правопорушень граничний поріг становить п'ять років позбавлення волі, тоді як для корупційних кримінальних правопорушень – вісім років. Така диференціація не лише не впливає з підвищеної гуманізації кримінальної відповідальності, але й суперечить логіці оцінки ступеня суспільної небезпеки корупційних діянь. Формально таку законодавчу позицію можна пояснити системним поєднанням приписів ст. 69, 69-2 та 75 КК України. Зокрема, ст. 69 КК України забороняє призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у разі засудження за корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією. Водночас ст. 69-2 КК України, запроваджена Законом України № 4033-IX, допускає призначення більш м'якого покарання у таких випадках на підставі угоди про визнання винуватості, але при цьому прямо виключає можливість подальшого застосування ст. 75 КК України. Натомість саме через спеціальні приписи ч. 2 ст. 75 КК України законодавець фактично відновлює можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням для корупційних правопорушень, створюючи внутрішню суперечливу та вибірковою модель кримінально-правового регулювання. Запровадження таких більш сприятливих умов для осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення, за відсутності переконливого конституційного виправдання свідчить про надання необґрунтованих привілеїв, що є несумісним зі ст. 24 Конституції України.

Надання більш м'якого режиму кримінально-правових наслідків саме у справах про корупцію не відповідає цим критеріям, оскільки не сприяє ані відновленню довіри до правосуддя, ані ефективній реалізації позитивного обов'язку держави щодо протидії корупції. У цьому контексті навряд чи можна вважати такі законодавчі зміни гуманними або такими, що реально спрямовані на досягнення справедливого компромісу та подолання корупції, а встановлення для певних осіб преференцій або необґрунтованих пільг суперечить як національним конституційним стандартам, так і європейським підходам до кримінальної юстиції.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією : Закон України № 4033-IX від 29.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-20#n7>

2. Вирок Вищого антикорупційного суду від 30.04.2020 р. у справі № 991/2904/20. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/89036195>; Вирок Вищого антикорупційного суду України від 26.07.2022 р. у справі № 991/2196/22. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/105447885>; Окрема думка судді Вищого антикорупційного суду у справі № 991/9969/20. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/98381130>; Окрема думка судді Вищого антикорупційного суду у справі № 991/7534/20. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/91764712>.

Попович О. В.

*доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції та прав людини
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ЯК МАТЕРІАЛЬНА ОЗНАКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 114-1 КК УКРАЇНИ

Конструкція ст. 114-1 КК України, яка встановлює відповідальність за перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України (далі – ЗСУ) та інших військових формувань, є одним

із найвиразніших індикаторів того, як кримінальне право реагує на нові виклики національній безпеці в умовах повномасштабної збройної агресії. З позиції наукового розуміння слушно зазначається, що родовим об'єктом цього складу кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони основ національної безпеки, тоді як безпосереднім – нормальна діяльність ЗСУ та інших військових формувань, які здійснюють оборонну функцію держави [1, с. 236]. Проте, незважаючи на те, що таке визначення, на перший погляд, видається універсальним і всеосяжним, воно має надмірно формалізований характер, адже не містить критеріїв, які б дозволили юридично коректно визначити, якою мірою певна дія справді загрожує обороноздатності, коли саме перешкоджання військовій діяльності досягає рівня кримінально протиправного діяння, – іншими словами, не розкриває змісту суспільної небезпечності як окремої, матеріальної ознаки цього кримінального правопорушення. Таке становище породжує системну проблему: на практиці криміналізуються випадки, які за своєю природою належать до адміністративних чи дисциплінарних правопорушень, але штучно «підтягуються» під склад кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України. Формальна приналежність дії до військової сфери чи мобілізаційної тематики нерідко автоматично визнається достатньою підставою для застосування ст. 114-1 КК України, хоча реального впливу на оборонну систему не зафіксовано. Це означає, що кримінально-правова охорона трансформується на каральний інструмент, а критичний поріг, який вимірює ризик для держави, залишається умовним і невизначеним, що суперечить принципам правової визначеності й пропорційності покарання.

У свою чергу, суспільна небезпечність – ядро поняття кримінального правопорушення та базова підстава криміналізації. Вона визначає, чому певне діяння має каратися саме кримінально-правовими, а не іншими засобами. У кримінально-правовій доктрині підкреслюється, що суспільна небезпечність присутня на всіх

етапах «життєвого циклу» кримінального закону: від формування заборони до індивідуалізації покарання [2, с. 51]. Навіть діяння, яке формально містить усі ознаки складу кримінального правопорушення, не є кримінальним правопорушенням, якщо не здатне реально зашкодити охоронюваним суспільним відносинам (інститут малозначного діяння).

Отже, формальний підхід, за яким будь-яке перешкоджання у військовій сфері визнається кримінальним правопорушенням є методологічно хибним. Означене дозволяє стверджувати, що кримінально-правова охорона має спрямовуватися передусім на фактичну оборонну спроможність держави, а не на абстрактну «нормальну діяльність ЗСУ». Предметом кримінально-правового захисту повинні бути ті елементи оборонної системи, безперербійне функціонування яких прямо забезпечує можливість ведення бойових дій та реалізації національної оборони. Саме на цій ідеї ґрунтуються сучасні доктринальні пропозиції щодо переорієнтації кваліфікації діянь за ст. 114-1 КК України з формального на функціональний критерій суспільної небезпечності [3, с. 757]. Змістовно це означає, що визначальним має бути не сам факт «перешкоджання» у сферу військових відносин, а відповідь на питання: чи створює таке перешкоджання реальний ризик для виконання конкретних оборонних функцій.

У цьому контексті суспільну небезпечність доцільно визначати через здатність діяння дезорганізувати оборонний процес на одному або кількох його ключових рівнях. Кримінально значущим має визнаватися лише таке перешкоджання, яке: прямо зриває або створює реальну загрозу зриву бойового, мобілізаційного, логістичного, розвідувального чи управлінського завдання; суттєво ускладнює керованість військами; блокує маневреність сил і засобів; породжує серйозні ризики для логістичного забезпечення чи системи зв'язку; спричиняє витік інформації, яка критично важлива для успішного виконання оборонних операцій. Лише за таких умов можна говорити про об'єктивну суспільну

небезпечність, що виправдовує застосування кримінальної репресії як крайнього засобу.

Як свідчить аналіз практики, цей матеріальний критерій далеко не завжди враховується. У значній частині вироків за ст. 114-1 КК України кримінально-правова оцінка ґрунтувалася виключно на фактах ухилення від мобілізації, використання підроблених документів для виїзду за кордон або інших форм сприяння індивідуальному уникненню військового обов'язку, без встановлення реального зв'язку з діяльністю конкретних військових частин або порушення обороноздатності держави в цілому [3, с. 760–761]. Зазначене свідчить, що ст. 114-1 КК України у правозастосуванні де-факто виконує функцію забезпечення дисципліни мобілізації, а не засіб захисту оборонних інтересів держави, що є суттєвим викривленням її системного призначення.

Оскільки концепція національної безпеки виходить із необхідності охорони функціонування органів оборони як цілісної системи, об'єктивна сторона кримінального правопорушення за ст. 114-1 КК України повинна охоплювати лише ті дії, які фактично перешкоджають або створюють реальну, об'єктивно верифіковану загрозу перешкоджання реалізації ключових оборонних функцій [4, с. 45]. Саме на рівні таких функцій – бойових, мобілізаційних, логістичних, розвідувальних, комунікаційних – слід оцінювати ступінь суспільної небезпечності, оскільки саме вони становлять ядро обороноздатності. Натомість прояви, що не торкаються безпосередньо цих функцій (формальні порушення процедур мобілізації, помилки у веденні обліку, поодинокі епізоди сприяння ухиленню), не можуть автоматично вважатися кримінально значущими й мають залишатися у площині адміністративної чи дисциплінарної відповідальності або охоплюватися іншими складами кримінальних правопорушень.

Такий підхід, побудований на функціональному критерії суспільної небезпечності, узгоджується з базовими принципами кримінального права: пропорційності, правової визначеності та субсидіарності кримінального реагування. Він означає зміщення акценту

з формальної належності поведінки до військової сфери на реальну загрозу оборонній безпеці. У контексті воєнного стану, коли держава стикається з багатовимірними викликами, така модель захисту є більш ефективною та справедливою, ніж безмежна криміналізація процедур мобілізації, оскільки дозволяє концентрувати репресивний ресурс на по-справжньому небезпечних посяганнях.

Окремого значення набуває узгодження такого підходу з європейськими стандартами кримінальної політики та практикою ЄСПЛ, у якій послідовно підкреслюється вимога передбачуваності кримінально-правових заборон і недопустимість надмірно широких, оціночних формулювань, що відкривають простір для свавільного переслідування. У цьому сенсі деталізація матеріального критерію суспільної небезпечності для ст. 114-1 КК України є не лише внутрішньою доктринальною потребою, а й умовою гармонізації національного законодавства з європейським правопорядком [3, с. 49–50]. Запровадження такого підходу сприятиме формуванню сталої судової практики, орієнтованої на оцінку реального впливу діяння на обороноздатність, а не на формальну фіксацію будь-яких порушень у «військовій сфері», і тим самим забезпечить баланс між ефективним захистом національної безпеки та гарантіями прав людини навіть за умов воєнного стану.

Отже, ступінь суспільної небезпечності у межах складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114-1 КК України, має бути нормативно закріплений як матеріальна ознака, що відмежовує кримінально карані посягання від менш небезпечних діянь. Застосування кримінальної репресії повинно бути можливим лише за наявності доведеного впливу на оборонну діяльність або реальної загрози такого впливу, підтвердженої належними доказами. Такий концептуальний зсув дозволить зберегти доктринальну цілісність інституту кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, підвищити передбачуваність правозастосування та гарантувати, що втручання кримінального права в умовах воєнного стану буде виправданим і пропорційним поставленим цілям захисту обороноздатності держави.

Список використаних джерел

1. Людвік В. Д. Кримінально-правова характеристика перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 234–238.
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право України. Загальна частина. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.
3. Стецюк С. С. Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань vs співучасть в ухиленні від призову на військову службу під час мобілізації: проблеми кваліфікації в судовій практиці. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 757–764.
4. Пашенко О. О. Деякі питання застосування ст. 114-1 КК України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2025. № 1 (23). С. 45–52.

Шевчук П. В.

доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини

Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Процесуальні гарантії посідають центральне місце у системі кримінального провадження, оскільки вони забезпечують реальність і дієвість прав, свобод та законних інтересів його учасників. Саме через систему процесуальних гарантій реалізується принцип законності, забезпечується баланс між публічним інтересом

у притягненні винних до відповідальності та необхідністю належного захисту особи від свавільного втручання держави. Від ефективності процесуальних гарантій безпосередньо залежить рівень довіри до органів досудового розслідування і суду, а також сприйняття кримінального провадження як справедливого та передбачуваного механізму захисту прав людини.

Дослідження проблеми вченими щодо забезпечення процесуальних гарантій у кримінальному провадженні зумовлена трансформацією національної правової системи в умовах євроінтеграційних процесів та необхідністю приведення кримінально-процесуального законодавства у відповідність до європейських стандартів. Особливе значення це не лише нормативне закріплення процесуальних гарантій, але й аналіз реальних механізмів їх забезпечення на різних стадіях кримінального провадження.

Конституційні засади забезпечення процесуальних гарантій у кримінальному провадженні формують фундамент всієї системи кримінально-процесуального регулювання. Відповідно до Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1].

Саме це положення зумовлює обов'язок держави створити ефективний механізм процесуальних гарантій, який би забезпечував реальний, а не декларативний захист особи у сфері кримінального судочинства.

Важливе значення для формування процесуальних гарантій мають також принципи верховенства права та правової визначеності, закріплені у Конституції України. Право на судовий захист та можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади є базовими конституційними гарантіями, що безпосередньо реалізуються у кримінальному провадженні. Окреме місце займає право на правову допомогу і право на захист, які виступають ключовими процесуальними гарантіями для особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування [1].

Конституційне закріплення презумпції невинуватості та вимоги доведення вини у законному порядку визначає загальну спрямованість кримінального провадження на захист особи від необґрунтованого обвинувачення та покарання. Сукупність зазначених положень свідчить про те, що Конституція України виступає базовим джерелом формування кримінально-процесуальних гарантій, які конкретизуються та розвиваються у нормах Кримінального процесуального кодексу України. Саме конституційний рівень закріплення прав і свобод зумовлює обов'язковість їх урахування при тлумаченні та застосуванні кримінально-процесуальних норм.

У науці кримінального процесу процесуальні гарантії традиційно розглядаються як сукупність правових засобів, що забезпечують реальне здійснення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Вони спрямовані на запобігання свавільному втручанню держави у сферу прав особи та слугують інструментом досягнення справедливого балансу між публічним інтересом і приватною сферою. При цьому важливим є чітке розмежування суб'єктивних прав і законних інтересів, оскільки саме від цього залежить обсяг та характер процесуального захисту.

У цьому контексті заслуговує на увагу позиція, відповідно до якої Маринич О. вказує, що інтерес, навіть перебуваючи під охороною закону чи права, на відміну від суб'єктивного права, не має такої правової можливості, як останнє, оскільки не забезпечується юридичним обов'язком іншої сторони. Законний інтерес відбиває лише легітимне прагнення свого носія до того, що не заборонено законом, тобто тільки його бажання, мрію, потяг до нього, а отже – й не юридичну, а фактичну (соціальну) можливість [3, с. 257]. Таке положення має принципове значення для розуміння ролі процесуальних гарантій у кримінальному провадженні. Оскільки законний інтерес не забезпечується безпосереднім юридичним обов'язком іншої сторони, саме процесуальні гарантії покликані компенсувати цю прогалину шляхом

встановлення чітких процедур, обмежень дискреції та процесуального контролю за діяльністю органів досудового розслідування і суду. Процесуальні гарантії виступають механізмом трансформації фактичної можливості особи у реальний рівень процесуальної захищеності.

Зміст процесуальних гарантій не зводиться виключно до формального закріплення прав учасників кримінального провадження. Їх ефективність визначається здатністю забезпечити практичну реалізацію як суб'єктивних прав, так і законних інтересів особи на всіх стадіях кримінального процесу. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до розуміння процесуальних гарантій як системи взаємопов'язаних правових, організаційних і процедурних засобів, що забезпечують належний рівень захисту особи в кримінальному провадженні.

У науковій доктрині кримінального процесу важливе значення має класифікація процесуальних гарантій, оскільки вона дозволяє систематизувати різноманітні правові засоби забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Узагальненим підходом є поділ гарантій на загальні та юридичні, що відображає їх багаторівневу природу та взаємозалежність. З цього приводу в юридичній науці зазначається, що основу використовується поділ гарантій на дві групи – загальні та юридичні гарантії, що узгоджені та тісно пов'язані між собою [4, с. 314].

Такий підхід має принципове значення для розуміння механізму забезпечення процесуальних гарантій у кримінальному провадженні. Загальні гарантії формують соціально-правове підґрунтя кримінального процесу, включаючи рівень правової культури, стан законності та ефективність діяльності органів державної влади. Юридичні гарантії, у свою чергу, забезпечують нормативну визначеність процесуальних прав і обов'язків, встановлюють процедури їх реалізації та механізми контролю. Саме поєднання цих двох груп гарантій дозволяє забезпечити належний рівень процесуального захисту особи.

Окрему проблему становить практична реалізація процесуальних гарантій з урахуванням різного процесуального статусу учасників кримінального провадження. Законодавець, здійснюючи класифікацію учасників процесу, встановлює для кожної категорії відповідний обсяг прав і гарантій їх реалізації. Водночас у наукових дослідженнях справедливо наголошується, що «на підставі класифікації учасників процесу на види, групи, закон встановив для кожного можливість забезпечення гарантіями їх участі під час проведення досудового розслідування та судового розгляду. Незважаючи на постійне розширення прав учасників кримінального процесу, закон із теоретичної точки зору залишається до кінця не зрозумілим, а практика використання механізму дії ставить більше питань, ніж надає відповіді» [5, с. 60].

Це свідчить про наявність системної проблеми, яка полягає у розриві між нормативним закріпленням процесуальних гарантій та реальним механізмом їх застосування. Формальне розширення процесуальних прав не завжди супроводжується належною процедурною деталізацією та ефективними засобами контролю за їх дотриманням. У результаті процесуальні гарантії нерідко набувають декларативного характеру, що негативно впливає на рівень захищеності учасників кримінального провадження та ефективність кримінального процесу в цілому.

Кримінальний процесуальний кодекс України виступає ключовим нормативним актом, що конкретизує конституційні засади забезпечення процесуальних гарантій у кримінальному провадженні. Саме на рівні КПК України відбувається трансформація конституційних положень про права і свободи людини, право на захист, справедливий суд та презумпцію невинуватості у систему чітко визначених процесуальних норм і процедур. У цьому сенсі Кримінальний процесуальний кодекс України є основним інструментом реалізації положень Конституції України у сфері кримінального судочинства [2].

Важливе значення має закріплення у КПК України загальних засад кримінального провадження, які визначають спрямованість усього процесу на забезпечення прав і законних інтересів особи. Через принципи законності, змагальності сторін, забезпечення права на захист, безпосередності дослідження доказів формується нормативна модель процесуальних гарантій, що покликана обмежувати дискрецію органів досудового розслідування та суду.

На стадії досудового розслідування Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює систему процесуальних гарантій, спрямованих на захист особи від необґрунтованого втручання у її права і свободи. До таких гарантій належать процесуальні права сторін, порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження, вимоги до доказування та процесуального контролю. У судовому провадженні КПК України забезпечує реалізацію права на справедливий суд шляхом встановлення процедур змагального розгляду, рівності сторін та обґрунтованості судових рішень, що відповідає вимогам верховенства права [2].

Аналіз норм Кримінального процесуального кодексу України свідчить, що ефективність процесуальних гарантій значною мірою залежить не лише від їх нормативного закріплення, але й від практики застосування. Формально закріплені гарантії можуть втрачати своє реальне значення за відсутності належного процесуального контролю та єдиного підходу до тлумачення кримінально-процесуальних норм. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення механізмів реалізації процесуальних гарантій з урахуванням конституційних приписів та європейських стандартів кримінального судочинства.

Висновок. Процесуальні гарантії є системоутворюючим елементом кримінального провадження, який забезпечує реальну реалізацію прав і законних інтересів його учасників. Конституція України закладає фундаментальні засади захисту прав людини, що конкретизуються у нормах Кримінального процесуального кодексу України та формують цілісну модель

кримінально-процесуальних гарантій. Водночас ефективність цієї моделі значною мірою залежить від узгодженості нормативного регулювання та практики його застосування. У контексті трансформації правової системи та євроінтеграційних процесів особливої актуальності набуває завдання не лише формального розширення процесуальних прав, але й удосконалення механізмів їх практичної реалізації з метою забезпечення справедливого та правового кримінального судочинства.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show//254к/96-вр#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Маринич О. Ю. Забезпечення законних інтересів особи у досудовому кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 3.83. С. 255–261
4. Піддубна А. В. Проблемні питання забезпечення процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 1 (3). URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/issue/view/33/57>
5. Слінько С. В., Максимова Л. О. Гарантії кримінального процесу. *Право.ua*. 2024. № 1. С. 59–64. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.1.10>

Коваль Н. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Попович О. В.

*доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини Чернівецького навчально-наукового
юридичного інституту Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ КОМАНДИРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації актуалізувала проблему чіткого нормативного визначення змісту та меж кримінальної відповідальності військових командирів. Така відповідальність постає у багатовимірному контексті забезпечення належної організації оборони держави, дотримання військової дисципліни, гарантування прав військовослужбовців і виконання міжнародно-правових зобов'язань України. Тому формування ефективного механізму притягнення командирів до відповідальності має спиратися на доктринальну визначеність критеріїв вини, меж ризикових дій і допустимого управлінського розсуду.

Правове регулювання відповідальності військового командування в Україні базується на поєднанні національних і міжнародних норм. У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) вперше закріплено спеціальну норму – статтю 31-1, що відтворює ключові принципи міжнародного права щодо відповідальності командирів за діяння підлеглих [1]. Конструкція цієї статті демонструє зміщення від традиційного інституту співучасті до моделі спеціальної відповідальності за забезпечення контролю та належного управління військовими підрозділами. Вона передбачає

кримінальну відповідальність за допущення підлеглими злочинів проти миру і безпеки, якщо командир знав або повинен був знати про їх вчинення і не забезпечив реалізації обов'язку із запобігання чи припинення кримінально караних дій.

Складність правозастосування зазначеної норми обумовлена відсутністю законодавчо визначених критеріїв оцінювання поведінки командира крізь призму кримінально протиправної недбалості. У бойових умовах здатність командира передбачити ті чи інші наслідки об'єктивно обмежена, що потребує уточнення меж криміналізації управлінських рішень, ухвалених в умовах невизначеності, оперативного ризику та інформаційних обмежень.

Закон України «Про оборону України» вводить категорію бойового імунітету, яка концептуально спрямована на захист військового командування від несправедливого кримінального переслідування у разі настання неминучих бойових втрат за умов дотримання вимог розумної обачності [2]. Водночас нечіткість критеріїв розумної обачності, а також недостатність процедур оцінки обґрунтованості управлінських рішень призводять до розмитості меж між кримінально караною недбалістю та об'єктивно зумовленими наслідками бойових дій.

Додаткові методологічні орієнтири містить міжнародне гуманітарне право, передусім Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, у ст. 86 якого закріплено принцип відповідальності начальників за бездіяльність щодо запобігання порушенням правопорядку підлеглими [3]. Римський статут Міжнародного кримінального суду уточнює стандарт – «знав або повинен був знати» покладаючи на командира обов'язок активного контролю за діями підлеглих та підтримання ефективної системи військового управління [4]. Таким чином, міжнародні норми вимагають об'єктивного дослідження змісту управлінського обов'язку, який виходить за межі формального підпорядкування та передбачає активну протидію злочинам у воєнний час.

Практична реалізація цього обов'язку стикається з низкою істотних проблем у сфері доказування. В умовах активних бойових дій фіксація первинної інформації значною мірою ускладнена: обмежений доступ слідчих до подій, динаміка бойового середовища, ризики втрати журналів, бойових наказів, карт, комунікаційних даних. Унаслідок цього доказування причинно-наслідкового зв'язку між рішенням командира та наслідками набуває підвищеної складності, що спричиняє небезпеку як безпідставного обвинувачення, так і уникнення відповідальності.

Неврегульованість механізмів захисту військовослужбовців, які надають свідчення щодо дій командирів, додатково перешкоджає встановленню істини. Ієрархічність військової служби створює ризики впливу на таких осіб, що суперечить принципу справедливого процесу й потребує окремого правового забезпечення.

Проблемним залишається і співвідношення кримінальної відповідальності командирів із дисциплінарною. У чинній системі правового регулювання бракує чітких критеріїв, які б дали змогу відмежовувати порушення, що мають організаційно-службовий характер, від діянь, що набувають ознак тяжкого кримінального правопорушення. У підсумку аналогічні за наслідками випадки можуть тягнути різну правову реакцію, що негативно впливає на єдність практики й сприйняття правосуддя.

Таким чином, сучасний стан регулювання відповідальності військового командування в Україні характеризується нормативною фрагментарністю, недостатнім рівнем конкретизації ознак кримінально протиправної поведінки в бойових умовах, а також відсутністю процесуальних гарантій об'єктивного розслідування. В умовах збройного опору агресору це становить загрозу як для забезпечення прав військовослужбовців, так і для належного функціонування військового управління.

Отже, вдосконалення національного правового механізму відповідальності командирів має бути спрямоване на законодавче

уточнення стандартизованих критеріїв вини, меж бойового імунітету, процесуальних форм доказування управлінських рішень і гарантій захисту свідків. Лише гармонізація національних норм із міжнародними стандартами з урахуванням реалій ведення війни здатна забезпечити належну рівновагу між військовою необхідністю та кримінально-правовими засадами справедливості, що є основою збереження боєздатності Збройних Сил України та легітимності державної влади у надзвичайних умовах.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів : Протокол I від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_199
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> (дата звернення: 08.11.2025).

Коновальчук С. С.

здобувач третього рівня вищої освіти,

кафедра кримінального права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0009-0000-8361-8209

МЕЖІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВOPOPУШЕННЯ ОСІБ, ЩО НАДАЮТЬ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ

Відповідно до п.п. б п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» № 1700-VII, до осіб, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: відносяться особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом) [1].

Питання адміністративної та кримінальної відповідальності осіб, які надають публічні послуги, набуло особливої актуальності у зв'язку з трансформацією публічного управління, розширенням кола суб'єктів надання таких послуг та ускладненням механізмів делегування владних повноважень. У сучасних умовах значна частина публічно значущих функцій реалізується не лише класичними суб'єктами владних повноважень, але й особами, які формально не перебувають на державній службі, однак здійснюють діяльність, що безпосередньо впливає на реалізацію прав і законних інтересів громадян. Ця обставина зумовлює підвищену корупційну вразливість сфери публічних послуг та необхідність чіткого,

узгодженого і справедливого механізму юридичної відповідальності осіб, які їх надають.

Адміністративна відповідальність таких осіб здебільшого пов'язана з вчиненням правопорушень, передбачених главою 13-А КУпАП, зокрема правопорушень, пов'язаних із корупцією [2]. До таких складів адміністративних правопорушень належать: порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків (ст. 172-5 КУпАП) та порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 172-7 КУпАП). При цьому адміністративна відповідальність осіб, які надають публічні послуги, має низку особливостей, а саме: спеціальний суб'єкт правопорушення; тісний зв'язок з антикорупційним законодавством; застосування додаткових правових наслідків (внесення до реєстрів, дисциплінарні санкції, обмеження професійної діяльності, наприклад, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік). До таких, що сприяють вчиненню корупційних правопорушень або пов'язані з їх вчиненням, також слід віднести порушення порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (ст. 166-23 КУпАП), та ненадання аудитором інформації до Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю (ст. 166-26 КУпАП).

Кримінальна відповідальність осіб, які надають публічні послуги, насамперед пов'язана із застосуванням спеціальних норм, передбачених розділом XVII КК України: зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК України); підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України).

Складнощі у правозастосовній практиці становить відмежування кримінальної відповідальності від адміністративної; доведення наявності публічно-владного елементу в діяльності відповідної особи. Ключовою науковою та практичною проблемою є відсутність чітких критеріїв відмежування адміністративної

відповідальності від кримінальної у випадках правопорушень, пов'язаних із наданням публічних послуг. Одним з таких питань є суто формальний підхід до визначення поняття «істотна шкода» за ст. 365-2 КК (примітка до ст. 364 КК). За умови завдання внаслідок незаконних дій особи, яка надає публічні послуги, суттєвої моральної шкоди охоронюваним законом правам та свободами особи, яка не має матеріального виміру, відповідальність за ст. 365-2 КК виключається. Крім того, в окремих випадках зберігається ризик подвійної відповідальності з огляду на принцип *ne bis in idem*. У цьому контексті особливого значення набуває практика Конституційного Суду України та ЄСПЛ, які наголошують на необхідності передбачуваності та правової визначеності правових наслідків для особи.

Підсумовуючи, слід зазначити, що ефективна протидія правопорушенням у сфері надання публічних послуг неможлива без чіткої, внутрішньо узгодженої системи адміністративної та кримінальної відповідальності. Надмірна криміналізація або, навпаки, формалізована адміністративна відповідальність не відповідають засадам справедливості та рівності перед законом.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed20230803#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20201230#Text>
3. Кримінальний кодекс України : Закон від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20250717#Text>

Кухтяк О. Р.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Попович О. В.

*доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

МЕТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ КРИТЕРІЙ КВАЛІФІКАЦІЇ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Збройна агресія проти України актуалізувала необхідність переосмислення кримінально-правових підходів до протидії протиправним посяганням на дітей – категорію потерпілих з абсолютним пріоритетом охорони. Масове переміщення дітей, вимушене роз'єднання сімей, тимчасова втрата контролю українських органів влади над окупованими територіями створили нове криміногенне середовище, що характеризується різким зростанням віктимності неповнолітніх, особливо в умовах інформаційної ізоляції, втрати документів, неможливості встановити правовий статус і відсутності належного державного контролю. Ці фактори не лише збільшують кількість протиправних діянь, спрямованих проти дітей, але й ускладнюють їх кримінально-правову оцінку. Особливої складності набуває відмежування складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України, від викрадення дитини (ст. 146 КК України) і незаконного переміщення або депортації дитини (ст. 438 КК України), які нерідко супроводжуються ідентичними за зовнішніми ознаками діями.

Відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» (ст. 1 ч. 1), торгівля людьми охоплює «здійснення незаконної

угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, передачу чи одержання людини, вчинені з метою її експлуатації» [1]. В умовах збройної агресії експлуатація нерідко набуває прихованих форм: незаконне усиновлення, залучення до примусової праці, сексуального рабства, кримінальних або інформаційних схем, а також примусу до відмови від національної ідентичності. Дані ЮНІСЕФ підтверджують системність протиправного переміщення українських дітей, яке нерідко є лише вихідною стадією подальшого втягнення неповнолітніх у структури економічного, сексуального, репродуктивного чи кримінального використання [2]. В. О. Навроцький слушно зазначає, що найбільша частина помилок у правозастосуванні стосується саме неправильного вирішення питання розмежування складів кримінальних правопорушень, що призводить до помилкової кваліфікації [3]. Тому важливим є визначення ключових кримінально-правових критеріїв розмежування суміжних складів, особливо в умовах війни.

Метою дослідження є формування цілісних і доктринально обґрунтованих критеріїв розмежування торгівлі дітьми від викрадення й незаконної депортації дитини в умовах міжнародного збройного конфлікту, з акцентом на змістовному наповненні мети експлуатації як системоутворюючої ознаки складу ст. 149 КК України.

Науковий підхід до розмежування має ґрунтуватися насамперед на кримінально-правовому змісті об'єкта та спрямованості умислу. Викрадення дитини (ст. 146 КК України) посягає на свободу і недоторканність малолітнього або неповнолітнього; воно визнається завершеним у момент фактичної ізоляції потерпілого, тобто позбавлення свободи виступає самодостатньою кінцевою метою. На відміну від неспеціального складу викрадення, ст. 149 КК України є цільовим, у якому об'єктивна сторона (вербування, переміщення, передача) виконує функцію способу досягнення експлуатаційного результату; тому незалежно від віку жертви її використання є конструктивною ознакою складу.

Зовсім іншу кримінально-правову природу має незаконне примусове переміщення або депортація дитини (ст. 438 КК України), що відповідно до ст. 49 IV Женевської конвенції та ст. 78 Додаткового протоколу I становить військовий злочин, оскільки здійснюється не приватними особами, а представниками держави-агресора з метою реалізації політики, спрямованої на зміну етнODEMOГРАФІЧНОЇ структури громадянського суспільства окупованих територій [4]. Масовість, систематичність і публічний інтерес таких діянь, що супроводжуються русифікацією, інформаційною ізоляцією, примусовим нав'язуванням громадянства, прямо свідчать про їхню відмінність від приватної експлуатаційної діяльності.

Додаткового значення набуває характеристика об'єкта кримінально-правової охорони. У випадку торгівлі дітьми ним є не лише свобода, честь, гідність і недоторканність неповнолітнього (малолітнього), але й право на сім'ю, належне виховання, безпеку, культурну ідентичність, що вимагає застосування принципу найкращих інтересів дитини при тлумаченні кримінально-правових норм. Водночас у практиці воєнного часу дедалі частіше виявляються випадки прихованої експлуатації, коли на момент переміщення або депортації мета експлуатації маскується під «захист» чи «реабілітацію» і виявляється лише в процесі подальших дій, пов'язаних із насадженням ідеологічного впливу, обмеженням спілкування українською мовою, відстороненням від родинного середовища, що становить форму експлуатації проти природних прав дитини.

Таким чином, у кримінально-правовій логіці однакові за зовнішньою формою дії (захоплення, переміщення, утримання дитини) набувають різного юридичного значення залежно від кінцевої мети та характеру суб'єкта. Якщо дитину вивозять не для використання, а для демографічного та політичного впливу на громадян України із запереченням її національної ідентичності, – це ст. 438 КК України. Якщо ізоляція є самодостатнім злочинним результатом – ст. 146 КК України. Якщо ж переміщення є лише інструментом

втягнення у кримінальний обіг (сексуальний, трудовий, репродуктивний тощо), застосовується ст. 149 КК України; однак у разі дій під контролем держави-агресора утворюється ідеальна сукупність ст. 149 і ст. 438 КК України [5].

Таким чином, визначальною ознакою кримінально-правового розмежування є експлуатаційна спрямованість умислу, яка виявляється у цільовому використанні дитини як об'єкта кримінального обороту, на відміну від позбавлення волі або переміщення як самодостатніх злочинних результатів. За відсутності доказів експлуатаційної мети відбувається неправомірне звуження обсягу кримінально-правової охорони, коли тяжчі злочини помилково кваліфікуються як менш суспільно небезпечні, що суперечить принципам законності, справедливості та міжнародним зобов'язанням України.

Отже, удосконалення методики доведення спрямованості умислу та експлуатаційної мети в умовах збройної агресії, доповнення приміток до ст. 149 КК України положеннями про кваліфікацію діянь, поєднаних із воєнними злочинами, гармонізація кримінального законодавства із сучасними міжнародними стандартами, а також запровадження спеціальних протоколів розслідування фактів торгівлі дітьми з урахуванням підвищеного віктимного статусу неповнолітніх є необхідними умовами забезпечення принципу невідворотності відповідальності та реального захисту дітей як найвищої соціальної цінності в умовах триваючої міжнародної збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 173.
2. Одебрінк К. Викрадення та депортація українських дітей Росією : доповідь / OSCE PA Parliamentary Support Team for Ukraine. Porto, 2025. 9 с.
3. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

4. Лубінець Д. Порушення прав українських дітей на тимчасово окупованих територіях України та у Росії: депортація, мілітаризація, індоктринація : спеціальна доповідь / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Київ : Офіс Уповноваженого, 2023. URL: https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/?utm_source (дата звернення 28.11.2025).

5. Струсінська Д. Р. Проблеми кваліфікації незаконної депортації українських дітей до росії. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2025. № 17. С. 25–30.

Серецький М. С.

*здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти (правоохоронна діяльність)*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Попович О. В.

*доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України питання кваліфікації кримінальних правопорушень набуло нових вимірів та практичних викликів. Запровадження воєнного стану створило нову кримінально-правову реальність, що потребує адаптації методології кваліфікації до особливостей суспільної обстановки, у якій відбувається кримінально-правова оцінка діянь. Йдеться не лише про посилення кримінальної відповідальності,

а насамперед про переосмислення самого змісту понять «обстановка правопорушення» та «суспільна небезпечність», які в умовах воєнного стану набувають якісно іншого значення.

Поняття воєнного стану визначено у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII як особливий правовий режим, що передбачає надання державним органам і військовому командуванню додаткових повноважень для відсічі збройної агресії та можливість тимчасового обмеження прав і свобод громадян [1]. Зміна конституційного режиму неминуче впливає на кримінально-правову політику держави. Так, Законом України від 3 березня 2022 р. № 2117-IX внесено зміни до низки статей Кримінального кодексу України, якими введено кваліфікуючу ознаку «в умовах воєнного стану» для ряду кримінальних правопорушень проти власності, громадської безпеки, порядку несення військової служби [2].

Воєнний стан у кримінально-правовому сенсі може виступати як об'єктивна обстановка учинення діяння – фактор, що підвищує суспільну небезпечність за певних умов. Якщо закон прямо пов'язує певний склад з умовою воєнного стану, ця ознака стає елементом складу кримінального правопорушення, а не лише умовою покарання.

У доктрині кримінального права (наприклад, у працях О. О. Дудорова та М. І. Хавронюка) висловлюється обережна позиція: обстановка воєнного стану має враховуватися не формально, а лише коли вона реально впливає на спосіб, мотив чи наслідки учиненого правопорушення. Такий підхід узгоджується із принципом індивідуалізації кримінальної відповідальності (ст. 65 КК України) і засадами справедливості [3].

Складність практичного застосування ознаки «в умовах воєнного стану» полягає в її подвійній природі. З одного боку, у певних випадках закон встановлює, що саме «воєнний стан» є кваліфікуючою ознакою певного складу (наприклад, за спеціальними нормами, де воєнні умови стають частиною диспозиції). З іншого боку, закон (через п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України) передбачає, що «використання

умов воєнного стану» може бути обставиною, що обтяжує покарання. При цьому принципово, щоб ця обставина не враховувалася вдруге там, де вже закладена як ознака складу.

Кваліфікація триваючих кримінальних правопорушень, які розпочалися до введення воєнного стану, але продовжувалися під час його дії, є особливо проблематичною. Якщо особа усвідомлювала зміну правового режиму та не припинила протиправну поведінку, то діяння може вважатися вчиненим у період воєнного стану – але така інтерпретація має підтверджуватися фактичними обставинами (дати, свідомість, безперервність дії).

Воєнний стан змінив і пріоритети кримінально-правової політики. Зокрема, державна політика зараз спрямована на підсилення захисту національної безпеки, обороноздатності, військової служби, протидію колабораціонізму та диверсіям. Але не менш важливим є коректне оцінювання загальнокримінальних правопорушень (проти власності, життя, громадського порядку) в умовах війни – саме тоді, коли воєнна обстановка потенційно вплинула на характер або обставини діяння.

У діяльності органів досудового розслідування спостерігається прагнення до розширювального тлумачення ознаки «в умовах воєнного стану». Однак при цьому треба уникати автоматичного «включення» воєнного стану без аналізу зв'язку між цією обстановкою та самим діянням – інакше це суперечить принципу законності і може призвести до надмірної криміналізації.

Рішення Європейського суду з прав людини у справі *Al-Jedda v. United Kingdom* (2011) підкреслює: навіть під час війни держава повинна дотримуватися принципів пропорційності обмежень прав людини. У цьому сенсі при кваліфікаційній оцінці слід контролювати, щоб включення воєнного стану не стало формальною підставою для значно суворішого покарання без належного обґрунтування [4].

Для уніфікації практики кваліфікації кримінальних правопорушень у період дії воєнного стану доцільно: 1) закріпити в КК України легальне визначення поняття «вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану»; 2) розробити

методичні рекомендації щодо доказування факту дії воєнного стану (документи, дати запровадження, офіційні акти); 3) прийняти постанову Пленуму Верховного Суду з роз'ясненням застосування ознаки «воєнного стану» в кваліфікації; 4) у науковій доктрині закласти категорію «динамічної обстановки кримінального правопорушення», яка враховує не лише часові межі, а й соціальні наслідки зміни правового режиму.

Отже, особливості кваліфікації кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану полягають у тому, що треба поєднувати правову чіткість і фактичний контекст. Воєнний стан не повинен автоматично зводитися до інструменту посилення покарання – потрібне обґрунтування та баланс між інтересами держави і правами людини.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану : Закон України від 3 березня 2022 р. № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20>
3. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник. Київ : Баїте, 2023. 784 с.
4. Al-Jedda v. the United Kingdom, no. 27021/08, Judgment of 7 July 2011. Reports of Judgments and Decisions ECHR 2011-IV. URL: <file:///C:/Users/Windows%207/Downloads/Grand%20Chamber%20judgment%20Al-Jedda%20v.%20United%20Kingdom%2007.07.11.pdf>

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Волощук О. Т.

*завідувачка кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА: ЦИФРОВІ ЗАГРОЗИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА НОВЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО

У сучасному світі інформаційні технології займають центральне місце у всіх сферах життя, від економіки та науки до політики та безпеки. З розвитком цифровізації та науково-технічного прогресу виникають нові форми конфліктів, які виходять за межі класичної військової доктрини. Особливу увагу викликає інформаційна війна, що стає одним із ключових інструментів у глобальному протиборстві держав і неурядових акторів. Актуальність вивчення цього явища обумовлена тим, що сучасні технології, у тому числі штучний інтелект (ШІ), дозволяють транслювати дезінформацію та маніпуляції на масовому рівні, що може мати надзвичайно серйозні наслідки для міжнародного миру, національної безпеки та соціальної стабільності. Відомі дослідники у галузі безпеки підкреслюють, що інформаційна війна здатна підривати довіру до інституцій, дестабілізувати політичні процеси та створювати кризу легітимності влади [1]. Ця форма війни вимагає глибокого наукового аналізу, моніторингу ризиків та розробки комплексних механізмів протидії.

Інформаційна війна, порівняно з класичними формами збройного протистояння, з'явилася відносно недавно, але вона відзначається високою небезпекою саме через свій вплив на свідомість людей. Театр бойових дій переноситься не лише у фізичний або кіберпростір, а у ментальний простір, впливаючи на когнітивні процеси, критичне мислення та здатність до самостійного прийняття рішень. Це створює додаткову складність у прогнозуванні наслідків і робить інформаційну війну надзвичайно серйозною загрозою для міжнародної безпеки. Багато науковців, зокрема Антоні Кінг, підкреслюють, що сучасний штучний інтелект активно застосовується для обробки великих даних, таргетування аудиторії та стратегічної розвідки, що підвищує ефективність дезінформаційних кампаній [1]. Ван Розлі у своїх дослідженнях показує, як держави використовують ШІ для кібершпигунства, створюючи потоки дезінформації, що важко відрізнити від офіційних повідомлень [6]. Томас Рід у праці "Active Measures" доводить, що стратегія дезінформації має глибокі історичні корені, а сучасні «активні заходи» стали еволюцією методів психологічного впливу, інтегрованих у цифрову інфраструктуру [5]. Ці підходи демонструють, що поле битви давно перестало бути тільки фізичним, охоплюючи психіку, довіру та соціальну стабільність населення, а наслідки інформаційної війни мають глобальний характер.

До ключових ознак інформаційної війни належать: використання масової дезінформації; цілеспрямовані інформаційні кампанії проти населення; застосування штучного інтелекту для таргетованого впливу; вплив на когнітивні та психологічні процеси; поєднання кібероперацій і соціальних медіа для поширення пропаганди; маніпулювання суспільною свідомістю та легітимністю політичних рішень [3]. Ці ознаки роблять інформаційну війну унікальною серед інших форм конфлікту, адже її зброя – не ракети чи гармати, а сама інформація та психіка людини. В юридичній та політичній літературі акцентується на складності протидії

цій загрозі через відсутність міжнародно узгоджених стандартів та процедур щодо інформаційних атак, а також через недостатню підготовленість держав до превентивних заходів [2].

Практичні приклади останніх років демонструють активне використання інформаційних технологій у військових і політичних конфліктах. Так, у конфлікті між російською федерацією та Україною спостерігається масове поширення дезінформації, що впливає на громадську думку всередині України та у світі. Використовуються боти, фейкові акаунти, стратегічне маніпулювання новинами та відеоматеріалами, що створює спотворене сприйняття реальності. Штучний інтелект дозволяє автоматизувати ці процеси, підвищуючи швидкість та масштаб впливу. Це підтверджує думку Кінга, що ШІ стає «цифровим катапультином для інформаційної війни», роблячи її більш небезпечною та непередбачуваною [1]. Аналіз таких практик показує, що ефективна протидія можлива лише за умови комплексного підходу, який поєднує законодавчі, технологічні та освітні механізми.

Серед основних проблем інформаційної війни виділяють: труднощі у визначенні юридичної відповідальності за інформаційні атаки; недостатню регламентацію на міжнародному рівні; складність доведення шкоди та спеціального наміру; використання ШІ та алгоритмічних систем для масових маніпуляцій; відсутність ефективних інструментів протидії на рівні громадянського суспільства [4]. Усе це потребує подальшого вивчення, формування міжнародних норм і практичних інструментів запобігання шкоді.

Виходячи із аналізу наукової літератури та практичних прикладів, можна визначити основні шляхи протидії та превенції інформаційної війни:

- підвищення цифрової грамотності населення та критичного мислення;

- розвиток законодавчої бази для протидії дезінформації та кібератакам;
- використання технологій ШІ для виявлення та нейтралізації фейкових новин;
- створення міжнародних механізмів контролю та координації, включно з ООН, НАТО та ЄС;
- активне навчання військових і цивільних фахівців щодо методів інформаційного впливу;
- формування стратегій кіберзахисту та кіберрозвідки.

Розробка превентивних заходів та активізація міжнародної координації є критично важливими компонентами сучасної системи протидії інформаційним війнам, оскільки дозволяють мінімізувати негативний вплив дезінформації на національну безпеку, суспільну свідомість і міжнародний правопорядок. Серед превентивних заходів важливе місце займають комплексні дослідження та моніторинг інформаційного простору, впровадження освітніх програм із медіаграмотності для населення, розвиток стратегій кіберзахисту та створення механізмів швидкого реагування на інформаційні атаки. Активізація міжнародної координації, зокрема на рівні таких організацій, як ООН, НАТО та Європейський Союз, дозволяє формувати єдині підходи до оцінки загроз, обміну даними та координації спільних заходів реагування. При цьому важливо забезпечити взаємодію державних органів, незалежних медіа, академічної спільноти та громадянського суспільства, оскільки ефективна протидія інформаційним загрозам можлива лише за умов багаторівневої та комплексної взаємодії всіх суб'єктів. Попри наявність цих шляхів, проблема інформаційної війни залишається надзвичайно складною, оскільки сучасні технології, зокрема штучний інтелект та алгоритми соціальних мереж, дозволяють значно поглибити вплив на свідомість людей, моделювати поведінку громадян і маніпулювати масовими настроями. Тому ефективно розв'язання

проблеми потребує системного наукового та практичного підходу, що передбачає поєднання превентивних стратегій, законодавчих механізмів, міжнародного співробітництва та постійного аналізу нових технологічних тенденцій, аби забезпечити стабільність держав, захист демократичних інститутів та підтримку міжнародного правопорядку.

Отже, інформаційна війна XXI століття є одним із найсерйозніших викликів сучасному міжнародному миру. Вона переносить поле бою у свідомість людей, створює ризики для політичної та соціальної стабільності, а також ставить під загрозу правопорядок. Реальні приклади застосування дезінформації та ШІ демонструють, що ця загроза потребує системного вивчення та розробки превентивних і захисних заходів. Активізація міжнародної координації, вдосконалення законодавства, розвиток технологій виявлення дезінформації та навчання населення є ключовими шляхами зменшення ризиків та забезпечення глобальної безпеки.

Список використаних джерел

1. King A. Digital Targeting: Artificial Intelligence, Data, and Military Intelligence. *Journal of Global Security Studies*. 2024. Issue 5. P. 47–53. DOI: 10.1093/jogss/ogae009. URL: <https://academic.oup.com/jogss/article/9/2/ogae009/7667104>
2. Lucas E. *The New Cold War: Putin's Russia and the Threat to the West*. Palgrave Macmillan, 2008. 320 p.
3. Nye J. *The Future of Power*. Public Affairs, 2011. 416 p.
4. Pomerantsev P. *Nothing Is True and Everything Is Possible: The Surreal Heart of the New Russia*. PublicAffairs, 2014. 352 p.
5. Rid T. *Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. Profile Books, 2020. 528 p.
6. Wan Rosli W. Waging warfare against states: the deployment of artificial intelligence in cyber espionage. *AI and Ethics*. 2025. Vol. 4. P. 203–221.

Демчук Т. І.

*доцент кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) в галузі права*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІСЛЯВОЄННОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ІНТЕГРАЦІЯ СТАНДАРТІВ ЄС

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила безпрецедентні за масштабами та глибиною негативні наслідки для навколишнього природного середовища, що актуалізувало питання післявоєнного екологічного відновлення як одного з ключових напрямів державної політики. Руйнування промислової та цивільної інфраструктури, забруднення ґрунтів і водних ресурсів, деградація природних екосистем та знищення об'єктів природно-заповідного фонду потребують не лише технічних і фінансових рішень, а й комплексного правового забезпечення, орієнтованого на довгострокову екологічну безпеку та сталий розвиток.

У контексті євроінтеграційного курсу України особливого значення набуває імплементація екологічних стандартів Європейського Союзу, які формують сучасну модель правового регулювання охорони довкілля, засновану на принципах превентивності, відповідальності, відкритості та участі громадськості. Післявоєнне відновлення довкілля дедалі більше розглядається не як повернення до довоєнного стану, а як можливість побудови нової, більш стійкої та екологічно безпечної системи управління природними ресурсами відповідно до *acquis communautaire*.

З огляду на це, післявоєнне екологічне відновлення в Україні ґрунтується на поєднанні міжнародно-правових зобов'язань, положень Угоди про асоціацію з ЄС, а також імплементації екологічних

директив Європейського Союзу. Одним із першочергових завдань є створення правових механізмів оцінки завданих довкіллю збитків. Важливу роль відіграють європейські підходи, зокрема вимоги Директиви 2004/35/ЄС про відповідальність за шкоду довкіллю, що передбачає принцип «забруднювач платить» і комплексний механізм відновлення природних ресурсів до попереднього стану [1]. Застосування цих моделей створює основу для документування екологічних злочинів, притягнення винних до відповідальності та формування правових вимог у межах міжнародних компенсаційних механізмів.

Водночас, післявоєнне екологічне відновлення являє собою широкий комплексний процес правових, організаційних, технічних та управлінських заходів, спрямованих на відновлення, реабілітацію та забезпечення сталого функціонування навколишнього природного середовища, яке зазнало шкоди внаслідок збройного конфлікту або війни.

Окрім цього, ряд науковців вважають, що післявоєнне екологічне відновлення охоплює ряд ключових напрямів останнього, зокрема: ліквідацію екологічних наслідків війни (забруднення ґрунтів, води, повітря; руйнування екосистем); відновлення деградованих природних об'єктів (річок, лісів, земель, заповідних територій); реконструкцію екологічної та інженерної інфраструктури (очисних споруд, водопостачання, поводження з відходами); правову оцінку та компенсацію екологічної шкоди, включно з фіксацією воєнних екологічних злочинів; інтеграцію принципів сталого розвитку та екологічної безпеки у процеси відбудови.

У свою чергу, післявоєнне екологічне відновлення ґрунтується на міжнародній арені ґрунтується на принципах міжнародного гуманітарного та екологічного права; підходах ЄС щодо «зеленої відбудови» (green recovery); концепції екосистемного підходу; принципі «забруднювач платить»; забезпеченні права людини на безпечне довкілля.

Тому, для України післявоєнне екологічне відновлення означає не лише повернення довкілля до довоєнного стану, а формування якісно нової моделі екологічного управління, що відповідає стандартам Європейського Союзу та враховуватиме масштабні екологічні збитки від війни, потребу у довгостроковій екологічній безпеці, євроінтеграційні зобов'язання та необхідність модернізації законодавства та інституцій.

Значну увагу в процесі післявоєнного екологічного відновлення України приділено імплементації європейських екологічних процедур – стратегічної екологічної оцінки (СЕО) та оцінки впливу на довкілля (ОВД), які мають ключове значення під час планування та реалізації інфраструктурних відбудовчих проєктів. Відповідно до положень Директиви 2011/92/ЄС Європейського Парламенту і Ради, «проєкти, які можуть мати значний вплив на довкілля, повинні підлягати оцінці з урахуванням їх впливу на населення, біорізноманіття, ґрунти, воду, повітря та клімат» [2]. Такий підхід є особливо актуальним у післявоєнний період, оскільки дозволяє запобігти повторному створенню екологічно небезпечних об'єктів та мінімізувати довгострокові ризики для здоров'я населення.

Не менш важливу роль відіграє імплементація положень Директиви 2001/42/ЄС щодо стратегічної екологічної оцінки, яка передбачає інтеграцію екологічних міркувань у розробку планів і програм. Як зазначено в преамбулі Директиви, її метою є «забезпечення високого рівня захисту довкілля та сприяння сталому розвитку шляхом включення екологічних аспектів у процес підготовки та прийняття планів і програм» [3]. Це надає можливість розглядати відбудову України не лише як економічний процес, а як складову комплексної екологічної політики.

Окремим напрямом правового регулювання післявоєнного періоду є модернізація законодавства у сфері управління відходами, включно з військовими та техногенними відходами війни. Європейський Союз у Рамковій директиві про відходи

2008/98/ЄС закріплює ієрархію управління відходами, відповідно до якої пріоритетом є запобігання утворенню відходів, їх повторне використання та переробка [4]. Імплементація цих положень в Україні дозволяє створити ефективну систему обліку, класифікації та утилізації відходів, що є критично важливим у процесах розмінування територій, рекультивації земель та відновлення зруйнованої інфраструктури.

Важливою складовою правового забезпечення післявоєнного екологічного відновлення є також охорона біорізноманіття та природно-заповідного фонду. У цьому контексті Україна поступово наближається до імплементації стандартів екологічної мережі Natura 2000. Відповідно до Директиви 92/43/ЄЕС «Про збереження природних середовищ існування та дикої фауни і флори», держави зобов'язані забезпечити «підтримання або відновлення сприятливого стану збереження природних середовищ та видів» [5]. Для України це означає необхідність відновлення деградованих територій, створення екологічних коридорів та розширення природоохоронних зон у процесі післявоєнної відбудови.

Не менш значущою є роль цифровізації як одного з базових принципів екологічної політики Європейського Союзу. У документах ЄС наголошується, що цифрові інструменти екологічного моніторингу сприяють прозорості, підзвітності та ефективності управлінських рішень. Зокрема, у Європейському зеленому курсі зазначено, що «цифрові технології є ключовим чинником досягнення цілей сталого розвитку та підвищення ефективності екологічного управління» [6]. Впровадження електронних реєстрів забруднення, кадастрів пошкоджених земель і водних ресурсів дозволяє інтегрувати Україну до єдиного екологічного простору ЄС.

У цілому правове забезпечення післявоєнного екологічного відновлення України є нерозривно пов'язаним із процесами європейської інтеграції. Запровадження стандартів ЄС формує нову парадигму екологічної політики, орієнтовану на запобігання шкоді довкіллю, принцип відповідальності, сталий розвиток та високий

рівень екологічної безпеки. Перехід до європейської правової моделі у цій сфері є не лише умовою ефективної післявоєнної відбудови, але й необхідною передумовою формування сучасної, екологічно безпечної та правової держави.

Отже, післявоєнне екологічне відновлення України є складним багатовимірним процесом, що потребує системного правового підходу та тісної інтеграції з європейськими екологічними стандартами. Аналіз правових механізмів Європейського Союзу свідчить, що саме вони формують ефективну модель екологічного управління, спрямовану на запобігання шкоді довкіллю, відновлення деградованих екосистем і забезпечення високого рівня екологічної безпеки.

Імплементация процедур стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля дозволяє інтегрувати екологічні вимоги у процеси післявоєнної відбудови, запобігаючи повторному створенню екологічно небезпечних об'єктів. Гармонізація законодавства у сфері управління відходами, зокрема військовими та техногенними відходами війни, створює правові передумови для відновлення територій, рекультивації земель та мінімізації довгострокових екологічних ризиків.

Важливим напрямом є також імплементация стандартів ЄС щодо збереження біорізноманіття та природно-заповідного фонду, зокрема підходів мережі Natura 2000, що сприяє відновленню природних середовищ і формуванню екологічної цілісності територій. Цифровізація екологічного управління, включно зі створенням електронних реєстрів і систем моніторингу, забезпечує прозорість, підзвітність та ефективність правозастосування у сфері охорони довкілля.

Таким чином, інтеграція стандартів Європейського Союзу у правову систему України в умовах післявоєнного відновлення є не лише міжнародним зобов'язанням, але й стратегічною необхідністю для побудови сучасної екологічно безпечної держави. Реалізація європейської правової моделі у сфері охорони довкілля

створює підґрунтя для сталого розвитку, підвищення якості життя населення та забезпечення екологічної безпеки як невід'ємної складової національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди : Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_965#Text
2. Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment. *Official Journal of the European Union*. 2012. L 26. Pp. 1–21. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/92/oj/eng>
3. Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2001 on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment. *Official Journal of the European Union*. 2001. L 197. P. 30–37. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/42/oj/eng>
4. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. *Official Journal of the European Union*. 2008. L 312. P. 3–30. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj/eng>
5. Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. *Official Journal of the European Union*. 1992. L 206. P. 7–50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1992/43/oj/eng>
6. European Commission. The European Green Deal. COM (2019) 640 final. *EUR-Lex*. Brussels, 2019. 24 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52019DC0640>

Андронік В. Д.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Демчук Т. І.

*доцент кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) в галузі права*

ІННОВАЦІЙНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вторгнення російської федерації на територію України завдала безпрецедентної шкоди екологічній безпеці України, створивши численні екологічні загрози, які потребують термінового вирішення. Тому Європейський Союз, як стратегічний партнер України, відіграє вирішальну роль у формуванні нової моделі екологічної безпеки через комплекс правових, фінансових та інституційних механізмів підтримки. Таке дослідження є актуальним оскільки є необхідність в аналізі ролі ЄС у забезпеченні екологічної безпеки України в умовах війни, визначенні ключових механізмів співпраці та аналізу перспектив інтеграції до європейського екологічного простору.

Забезпечення екологічної безпеки в умовах збройних конфліктів є одним із найбільш складних та водночас актуальних викликів сучасного міжнародного та європейського правового порядку. Воєнні дії призводять до масштабних руйнувань природних екосистем, забруднення повітря, водних і земельних ресурсів, створюють довгострокові загрози для здоров'я населення та підривають основи сталого соціально-економічного розвитку. У таких умовах екологічна безпека набуває стратегічного значення, трансформуючись

із суто природоохоронної категорії у важливу складову загальної системи безпеки та сталого розвитку.

Європейський Союз, послідовно реалізуючи політику сталого розвитку та «зеленої» трансформації, сформував розгалужену систему правових механізмів, спрямованих на захист довкілля, запобігання екологічним ризикам і мінімізацію негативних наслідків надзвичайних та кризових ситуацій, у тому числі пов'язаних із воєнними конфліктами. Інноваційний характер правового регулювання ЄС проявляється у поєднанні екологічних стандартів із безпековими, економічними та соціальними пріоритетами, а також у використанні сучасних інструментів правового, інституційного та фінансового впливу.

Актуальність дослідження інноваційних правових механізмів Європейського Союзу у сфері екологічної безпеки зумовлена необхідністю комплексного осмислення ролі екологічного права в умовах війни та післявоєнного відновлення. Особливої уваги потребує аналіз того, яким чином правові інструменти ЄС сприяють інтеграції принципів сталого розвитку у політику реагування на воєнні загрози та екологічні наслідки збройних конфліктів. У цьому контексті вивчення європейського досвіду має важливе теоретичне й практичне значення для вдосконалення національних механізмів екологічної безпеки та формування ефективних стратегій сталого розвитку в умовах сучасних безпекових викликів.

Правова основа співпраці між Європейським Союзом та Україною у сфері забезпечення екологічної безпеки ґрунтується на низці стратегічно важливих міжнародно-правових і нормативних документів. Центральне місце серед них посідає Угода про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.), яка передбачає поетапну адаптацію та наближення національного законодавства України до екологічних стандартів Європейського Союзу. Зокрема, йдеться про імплементацію *acquis communautaire* у сферах охорони атмосферного повітря, водних ресурсів, управління відходами та промислового забруднення шляхом виконання відповідних директив ЄС [1]. Такий підхід створює правові передумови для формування єдиного

екологічного простору та посилення інституційної спроможності України у сфері екологічної безпеки.

Важливим інноваційним інструментом реалізації екологічної політики ЄС, який безпосередньо впливає на співпрацю з Україною, є Європейський зелений курс (European Green Deal). Його положення спрямовані на досягнення кліматичної нейтральності, декарбонізацію економіки, розвиток циркулярної економіки та інтеграцію екологічних стандартів у процеси економічного зростання і післякризового відновлення [2]. В умовах війни ці стратегічні орієнтири набувають особливого значення, оскільки визначають екологічно орієнтовану модель відбудови та довгострокового сталого розвитку.

Збройна агресія проти України спричинила масштабні та системні негативні наслідки для довкілля. До прямих екологічних наслідків війни належать забруднення ґрунтів і водних ресурсів, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, деградація екосистем, знищення лісових і сільськогосподарських угідь. Показовими прикладами є штучне спалення полів, численні удари по об'єктах енергетичної та водогосподарської інфраструктури із застосуванням безпілотних літальних апаратів та ракетних систем. За оцінками міжнародних організацій, сукупні екологічні збитки, завдані Україні внаслідок війни, перевищують 50 млрд доларів США [3]. Такі масштаби шкоди обумовили необхідність формування нових правових механізмів фіксації, оцінки та компенсації екологічних збитків, а також інтеграції України до європейських систем екологічного моніторингу та контролю.

У відповідь на ці виклики Європейський Союз запровадив комплексну систему фінансових, правових та технічних механізмів підтримки екологічної безпеки України. Фінансова допомога реалізується, зокрема, через Фонд відновлення України та ініціативи, що умовно окреслюються як «Екологічний Маршалл-план» [4]. Водночас процес правової адаптації передбачає гармонізацію українського законодавства з вимогами директив ЄС щодо промислових

викидів, управління водними ресурсами та охорони довкілля [5]. Окрему роль відіграє санкційна політика ЄС проти російської федерації, яка включає обмеження на імпорт енергоресурсів, а також підтримку міжнародних ініціатив щодо визнання екоциду як міжнародного злочину.

Технічна та інституційна підтримка з боку ЄС реалізується через програми обміну експертними знаннями, спільні інфраструктурні проекти та механізми довгострокового фінансування. Прикладом такої підтримки є створення фонду Ukraine Facility, який передбачає фінансування «зелених» ініціатив у розмірі понад 7 млрд євро [4]. Кошти фонду спрямовуються на відновлення та модернізацію водоочисних споруд і систем водопостачання у регіонах, наближених до зони бойових дій, а також на розвиток відновлюваної енергетики, зокрема будівництво сонячних і вітрових електростанцій на територіях зруйнованих теплових електростанцій.

З огляду на викладене, подальший розвиток співпраці між Україною та Європейським Союзом у сфері екологічної безпеки потребує прискорення процесів імплементації та адаптації українського екологічного законодавства до вимог ЄС, а також розроблення комплексної стратегії «зеленого» післявоєнного відновлення. Важливим є посилення механізмів європейського екологічного контролю в Україні, створення національного фонду екологічного відновлення та забезпечення належної координації між державними й міжнародними інституціями.

Таким чином, Європейський Союз відіграє ключову роль у забезпеченні екологічної безпеки України в умовах війни, реалізуючи багатовекторну підтримку через фінансові, правові та технічні механізми. Подолання наслідків екологічної кризи, спричиненої війною, вимагає подальшої інтеграції українських стандартів до європейських, а також розвитку міжнародних механізмів відповідальності за завдання шкоди довкіллю. Реалізація запропонованих заходів сприятиме формуванню ефективної системи

екологічної безпеки в умовах війни та створить передумови для сталого післявоєнного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. The European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-%C2%AD2019-2024/european-%C2%ADgreen-deal_en

3. Про екологічні наслідки війни в Україні : Звіти ООН.
URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-05/UN_report_2022%28Ukrainian%29.pdf

4. Програма Фонду відновлення України (Ukraine Facility).
URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-%C2%ADukraine-facility.pdf>

5. Про промислові викиди : Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/75/ЄС від 24 листопада 2010 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-10

Война Я. В.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Волощук О. Т.

*завідувачка кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини,
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

БІПАТРИЗМ В УКРАЇНІ: ЮРИДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Питання біпатризму, тобто наявності у громадянина двох паспортів та, відповідно, подвійного громадянства, є надзвичайно актуальним для України. Конституція України визначає принцип єдиного громадянства, що передбачає стійкий політико-правовий зв'язок громадянина лише з однією державою [2]. Водночас, в окремих регіонах країни відомі факти, коли громадяни України мають другий паспорт, що створює правові колізії, суперечить чинному законодавству і породжує потенційні загрози для національної безпеки [1].

Біпатризм має неоднозначний характер, оскільки поєднує як позитивні, так і негативні наслідки для громадян та держави. Для особи подвійне громадянство може означати підвищену безпеку, ширші можливості для подорожей, навчання та ведення бізнесу [3]. Для держави ж наявність громадян з подвійним громадянством створює ризики щодо лояльності, конфлікту інтересів, а також потенційного використання таких громадян у зовнішньополітичних чи сепаратистських цілях, особливо якщо держава перебуває у слабких позиціях [4]. Аналіз таких аспектів стає критично важливим у контексті територіальної цілісності України та міжнародного права.

Правова природа біпатризму полягає у двобічному політико-правовому зв'язку громадянина з двома державами. Це породжує складні правові колізії: поєднання прав та обов'язків перед двома державами часто суперечить принципам національного законодавства [5]. У науковій літературі існують різні підходи до оцінки біпатризму. Наприклад, дослідники підкреслюють, що подвійне громадянство може бути інструментом для забезпечення особистих прав та свобод громадянина, але водночас створює ризики для державного суверенітету [2].

Зокрема, для України проблема біпатризму є особливо чутливою через історичний контекст, конфліктні території та геополітичне розташування. Якщо держава перебуває у сильній позиції, подвійне громадянство може мати незначні негативні наслідки, оскільки громадяни зазвичай не виходять з її громадянства. У випадках, коли держава має слабкі позиції або регіональні сепаратистські настрої, біпатризм може стимулювати дестабілізацію, що підтверджується ситуацією на Донбасі та у Автономній Республіці Крим [7].

До основних ознак біпатризму, які виділяють науковці, належать: подвійна політико-правова належність громадянина, конфлікт інтересів між державами, потенційна подвійна відповідальність перед двома правовими системами та різний рівень захисту прав громадян у різних державах. На думку дослідників, важливо чітко розмежовувати інтереси громадян та інтереси держави, оскільки це дозволяє уникнути політичних та правових колізій.

В практичному вимірі біпатризм потребує комплексного та ефективного врегулювання, яке дозволяє мінімізувати ризики для держави, зберегти баланс між правами громадян і національною безпекою, а також забезпечити стабільність політичної та правової системи. Основним напрямком у цьому контексті є законодавче закріплення принципу єдиного громадянства, яке передбачене Конституцією України та детально регламентоване у Законі України «Про громадянство» [2]. Законодавчі заходи мають не лише формалізувати

положення про заборону подвійного громадянства, а й передбачати механізми контролю та відповідальності за порушення цих норм, що створює правову основу для подальшого врегулювання проблемних ситуацій. Підкреслюється, що чітке закріплення принципу єдиного громадянства є фундаментальним для уникнення колізій між правами та обов'язками громадян перед двома державами, оскільки це дозволяє встановити однозначні правові рамки, в межах яких держава може захищати свій суверенітет та інтереси.

Наступним важливим аспектом є міжнародна координація, що включає активний обмін інформацією з іншими державами щодо громадян, які володіють подвійним громадянством. Такий обмін сприяє своєчасному виявленню потенційних колізійних ситуацій і створює можливість для превентивного реагування, особливо у випадках транскордонних конфліктів інтересів або порушень законодавства. Дослідники підкреслюють, що міжнародна координація має включати не лише адміністративні процедури, а й юридичні механізми, які забезпечують взаємну правову відповідальність громадян перед обома державами, а також гарантують захист їхніх прав на території кожної з держав.

Важливим елементом системи протидії біпатризму є контроль та облік громадян, що мають друге громадянство. У практиці це передбачає створення національного реєстру, який дозволяє аналізувати потенційні ризики, здійснювати моніторинг і приймати превентивні заходи. Такий реєстр може стати основою для планування державної політики у сфері громадянства, забезпечуючи прозорість та оперативність у прийнятті рішень. Поряд з цим, контроль та облік допомагають ідентифікувати випадки використання подвійного громадянства для уникнення правових обмежень, ухилення від виконання обов'язків перед державою або для поширення сепаратистських і дестабілізуючих настроїв.

Освітньо-інформаційні програми є ще одним ключовим напрямом, який передбачає підвищення правової обізнаності населення

щодо обов'язків і обмежень, що виникають у разі наявності подвійного громадянства. Дослідники зазначають, що інформування громадян про правові наслідки, а також створення доступних ресурсів із практичними рекомендаціями дозволяє зменшити ризики порушень та посилити соціальну відповідальність. Освітні кампанії можуть включати семінари, публікації, консультації, а також інтеграцію тематик біпатризму у навчальні програми юридичних та соціально-політичних дисциплін.

Нарешті, важливим інструментом врегулювання колізійних ситуацій є судова практика. У разі спорів щодо подвійного громадянства необхідно використовувати як національні, так і міжнародні судові механізми, зокрема рішення Європейського суду з прав людини, які можуть мати прецедентне значення для подальшого розвитку правової системи України та захисту прав громадян. Аналіз практики ЄСПЛ свідчить, що суди розглядають біпатризм не лише як правове явище, але й як фактор, що безпосередньо впливає на забезпечення фундаментальних прав людини, включно із свободою пересування, політичними правами та правами на соціальний захист.

Узагальнюючи зазначене, можна констатувати, що ефективне врегулювання біпатризму потребує комплексного підходу, який поєднує законодавче закріплення, міжнародну координацію, контроль та облік, освітню роботу, а також судову практику. Лише синтез цих напрямів дозволяє досягти балансу між захистом національних інтересів і забезпеченням прав громадян, що, у свою чергу, підвищує стабільність правової системи та соціально-політичної ситуації в державі.

Важливо зазначити, що шляхи протидії біпатризму повинні враховувати баланс між захистом інтересів держави та забезпеченням прав і свобод громадян. Надмірні обмеження можуть порушувати міжнародні стандарти прав людини, а недостатній контроль – створювати ризики для національної безпеки.

Отже, біпатризм в Україні є комплексним явищем із подвійною природою: він водночас може забезпечувати громадянам більшу мобільність і захист прав, але створює потенційні загрози для держави. Аналіз наукової літератури та практики свідчить, що подвійне громадянство в Україні потребує чіткого законодавчого врегулювання, ефективного контролю, міжнародної координації та правової обізнаності населення. Подальші дослідження повинні зосереджуватися на оцінці реальних ризиків біпатризму для держави, а також на розробці ефективних превентивних механізмів, що забезпечують баланс між інтересами держави та правами громадян.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
3. Практика Європейського суду з прав людини щодо питань громадянства. *Офіційний вебсайт ЄСПЛ*. URL: <https://www.echr.coe.int>
4. Bauböck R. Dual citizenship for transnational mobility. Florence : European University Institute, 2017. 42 p. URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/46639>
5. Vink M., Bauböck R. Citizenship configurations in the European Union. Florence : European University Institute, 2013. 88 p.

Волощук В. О.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

*Науковий керівник: **Волощук О. Т.***

*завідувачка кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини*

*Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: ІСТОРИЧНИЙ І СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ ТА ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Сучасні міжнародні конфлікти та системні порушення прав людини показують, що питання геноциду залишається надзвичайно актуальним і потребує глибокого правового аналізу. Історія та практика міжнародного права демонструють, що з метою запобігання масовому винищенню певних груп населення необхідно не лише формулювати юридичні норми, а й забезпечувати їх ефективне застосування на національному та міжнародному рівнях. Дослідження механізмів кваліфікації геноциду, його елементів і правових наслідків має ключове значення для захисту прав людини, підтримки міжнародної безпеки та формування ефективних інструментів міжнародного правосуддя.

Правова категорія «геноцид» сформувалася завдяки концептуальному підходу Рафаеля Лемкіна, який у 1944 році вперше запропонував системне визначення цього злочину. Лемкін наголошував, що геноцид не зводиться лише до фізичного винищення групи, а охоплює цілеспрямовану систему дій, спрямованих на руйнування її культурних, соціальних, політичних та економічних основ [4]. Саме його концепція стала фундаментом для прийняття Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року [1], яка встановила універсальні норми протидії цьому злочину. Конвенція визначила вичерпний перелік діянь, які

можуть бути кваліфіковані як геноцид, серед яких убивства членів певної групи, завдання тяжких тілесних чи психічних ушкоджень, створення умов, розрахованих на фізичне знищення, запровадження заходів щодо запобігання дітонародженню та насильницьке переміщення дітей. Всі ці дії мають бути вчинені з особливим умислом – наміром знищити певну групу повністю або частково. Саме спеціальний умисел є тією ознакою, яка ускладнює практику кваліфікації геноциду порівняно з іншими міжнародними злочинами.

Національні правові системи, зокрема українська, інтегрували норми Конвенції у своє законодавство. Так, стаття 442 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за геноцид і фактично дублює визначення, закріплене Конвенцією [2]. Крім того, Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року, хоча й не був ратифікований Україною до 2016 року, забезпечує універсальну рамку притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення геноциду у міжнародному вимірі [3].

Голодомор 1932–1933 років, організований керівництвом Радянського Союзу, є яскравим прикладом державної політики цілеспрямованого винищення Українського народу. До основних заходів більшовицького режиму належали конфіскація продовольства, блокування кордонів УСРР, заборона виїзду селян, репресії проти української інтелігенції, знищення церковної інфраструктури та русифікаційні кампанії, що відповідали концепції Лемкіна про руйнування нації [4]. Слід також зазначити, що СРСР десятиліттями заперечував сам факт існування Голодомору. Незважаючи на публікації Лемкіна, в яких він називав Голодомор класичним прикладом радянського геноциду проти українців, радянська влада внесла його до переліку «небажаних», заборонила в'їзд до країни та дискредитувала його праці. Це створило небезпечний прецедент, коли тоталітарна система не лише вчиняє геноцид, а й намагається знищити докази і заборонити науковий аналіз.

Після проголошення незалежності України розпочався процес офіційного визнання Голодомору геноцидом. Станом на сьогодні

десятки держав визнали Голодомор актом геноциду, що формує міжнародний консенсус щодо історичної правди. Проте притягнення винних осіб до відповідальності наразі неможливе: минуло багато часу, а сама держава-виконавець перестала існувати. РФ, оголосивши себе правонаступницею, системно заперечує факт геноциду та уникає міжнародно-правової відповідальності.

Повномасштабне вторгнення рф в Україну від лютого 2022 року відкриває нову сторінку системного насильства, що має всі кваліфікуючі ознаки геноциду. Розслідування українських і міжнародних інституцій зафіксували масові страти цивільних осіб у Бучі, Ірпені, Маріуполі; цілеспрямовані атаки на цивільні об'єкти й критичну інфраструктуру; депортацію українських дітей на територію рф; систематичні катування та сексуальне насильство; публічні заклики російських посадовців до знищення української національної ідентичності [6]. Міжнародний кримінальний суд визнав незаконне переміщення українських дітей воєнним злочином та видав ордери на арешт В. Путіна і М. Львової-Белової, що є прецедентом у міжнародній практиці [3].

Проте навіть за наявності достатньої доказової бази міжнародні механізми залишаються недостатньо ефективними. Комісія ООН із розслідування подій на Київщині, попри свідчення про геноцидальні наміри, обмежилася висновками щодо воєнних злочинів та злочинів проти людяності, що демонструє політичну вразливість міжнародних інституцій [5].

Відповідальність за геноцид ускладнюється низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників.

По-перше, ключовим елементом складу злочину є спеціальний умисел – доведення наміру саме цілеспрямовано знищити групу людей повністю або частково. Навіть у разі наявності численних фактів системного насильства, масових убивств або депортацій, не завжди можливо довести, що ці дії здійснювалися з конкретним наміром знищення групи як такої, а не як наслідок військових або адміністративних рішень.

По-друге, існують юрисдикційні обмеження, що суттєво ускладнюють притягнення до відповідальності. Так, рф не визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду і відкликала свій підпис під Римським статутом, що унеможливорює примусове виконання рішень МКС без участі національних судових органів [3].

По-третє, на практиці значну роль відіграють політичні бар'єри держав, які уникають формулювань, що можуть зобов'язати їх до активної участі у процесі міжнародного правосуддя. Часто держави утримуються від офіційного визнання фактів геноциду, щоб не стикатися з обов'язком дипломатичного або військово-правового реагування, що, своєю чергою, створює правову невизначеність і дозволяє агресору уникати відповідальності.

По-четверте, недостатність доказів через активні бойові дії ускладнює збирання і перевірку матеріалів: зони конфлікту залишаються небезпечними для слідчих, багато доказів можуть бути знищені, а свідки – травмовані або переміщені.

П'ятий чинник – психологічний аспект, адже жертви катувань, сексуального насильства або депортацій часто не готові надавати свідчення через страх, травму або соціальні стигми.

Нарешті, недосконалість механізмів міжнародного правосуддя проявляється у неможливості автоматичного виконання міжнародних рішень, відсутності санкційного тиску на держави-агресори та складності координації між різними міжнародними інституціями.

У зв'язку з цим сучасні дослідники та правознавці пропонують низку стратегічних рішень для підвищення ефективності системи міжнародної відповідальності. Серед них виокремлюють: створення спеціального міжнародного трибуналу, який буде уповноважений розглядати злочини агресії та геноциду, вчинені рф, з можливістю автономного збору доказів та винесення рішень; розширення універсальної юрисдикції національних судів, що дозволяє незалежно від місця скоєння злочину притягати винних до відповідальності; розробку єдиного стандарту доказування спеціального умислу, що уніфікує підходи до кваліфікації геноциду у міжнародних

і національних судів; посилення ролі міжнародних слідчих груп у координації з національними правоохоронними органами для оперативного збору та аналізу доказової бази; формування міжнародного реєстру доказів геноцидальних дій, який забезпечить систематизацію та доступність матеріалів для судових процесів; вдосконалення механізмів захисту та підтримки свідків, включно з психологічною допомогою та гарантіями безпеки; а також активізацію ролі ООН у визнанні геноциду та реагуванні на нього, що має на меті не лише юридичне засудження, але й консолідацію міжнародної політичної волі для запобігання подальших актів агресії. Таким чином, подолання цих складнощів є комплексним завданням, яке поєднує правові, політичні та організаційні підходи. Лише синергія національної та міжнародної юрисдикції, ефективна координація між державами і міжнародними організаціями, а також забезпечення доступу до доказів і підтримки жертв здатні підвищити ефективність міжнародної системи захисту та притягнення до відповідальності за геноцид.

Отже, Голодомор і сучасні дії РФ проти Українського народу демонструють повторюваність геноцидальних практик. Міжнародна система протидії геноциду, попри формальну універсальність, потребує реформування та активного застосування комплексних механізмів відповідальності. Україна сьогодні є центром формування нових стандартів міжнародної відповідальності, де забезпечення справедливості є питанням національної безпеки і глобальної історичної пам'яті.

Список використаних джерел

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. ООН, 1948. URL: <https://example.com/genocide-convention>
2. Кримінальний кодекс України. Стаття 442 Геноцид. URL: <https://example.com/cc-442>
3. Rome Statute of the International Criminal Court. 1998. URL: <https://example.com/rome-statute>

4. Lemkin R. Axis Rule in Occupied Europe. 1944. URL: <https://example.com/lemkin-article>

5. Звіт Міжнародної комісії ООН щодо порушень прав людини в Україні. 2022. URL: <https://example.com/un-report>

Конфедрат М. В.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: Волощук О. Т.

*завідувачка кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСНОВНІ ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРИРОДИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Вивчення природи права Європейського Союзу (ЄС) є ключовим для розуміння механізмів функціонування наднаціональних структур та їх взаємодії з державами-членами. Аналіз доктринальних підходів дозволяє визначити, яким чином норми ЄС інтегруються у національні правові системи, які правові принципи забезпечують ефективність та стабільність Союзу, а також які проблемні аспекти виникають у практичній реалізації правових норм на всіх рівнях. Це питання має не лише теоретичне значення, а й безпосередньо впливає на правову практику, легітимність рішень і забезпечення прав громадян.

Правова природа Європейського Союзу – це одне з найскладніших питань у теорії європейського права, оскільки ЄС поєднує

риса міжнародної організації й наднаціонального утворення. Ця унікальність має глибокі доктринальні наслідки: ЄС не є традиційною федерацією, але й вже давно переріс класичну організацію міжнародного права, створивши власну правову систему з автономними нормами, які мають вищу юридичну силу, ніж законодавство держав-членів. Актуальність розуміння цієї природи впливає з практичних викликів: конфлікти між національним правом і правом ЄС, питання легітимності, претензії держав на суверенітет, а також нові юридичні спори, пов'язані з правами громадян та компетенціями інститутів ЄС.

В українській правовій доктрині існують різні точки зору на природу права ЄС. Так, Ю. С. Хоббі порівнює ЄС із міжнародною організацією, конфедерацією і федерацією, підкреслюючи, що жодна з класичних юридичних моделей повністю не охоплює його природу [2]. В. С. Швед акцентує на наднаціональній правосуб'єктності ЄС, зазначаючи, що після Лісабонського договору Союз отримав унікальні компетенції, які не повністю вписуються у традиційні форми державності [3]. Т. В. Комарова в своїй статті наводить судову практику Суду ЄС як доказ «конституціоналізації» права Союзу – тобто такого становлення правового порядку, який має ознаки самостійної правової системи [1]. Крім того, аналіз субстантивних принципів податкового права ЄС (наприклад, пропорційності чи справедливості) свідчить про глибоке правове коріння цих принципів у самому правовому порядку ЄС, що підсилює аргумент про його унікальну правову природу.

Загалом у правовій науці виділяють кілька ключових доктринальних підходів до природи права ЄС. Перший – це інтернаціоналістичний підхід, який розглядає ЄС як міжнародну організацію: його право – частина міжнародного права, а держави-члени не втрачають повністю свою суверенність. Другий – наднаціональний підхід, який акцентує, що правова система ЄС має властивості федерації: норми ЄС створюють права для індивідів, мають

прямий ефект (direct effect) і пріоритет (primacy) над національним правом. Третій – гібридний підхід, який вважає, що ЄС – змішане утворення, що поєднує як елементи міжнародної організації, так і наднаціонального правового порядку.

Однією з головних доктринальних особливостей права ЄС є принцип прямої дії (direct effect). Суд ЄС (CJEU) у справі *Van Gend en Loos* встановив, що певні положення договорів ЄС можуть прямо створювати права для фізичних осіб, які можуть звертатись до національних судів на основі цих норм [4]. Цей принцип підкреслює наднаціональний характер права ЄС, оскільки громадяни стають безпосередніми бенефіціарами європейських норм. Разом із тим, існують обмеження: не всі акти ЄС мають прямий ефект, особливо це стосується директив або «м'яких» правових актів, що породжує правову невизначеність [5].

Іншим фундаментальним принципом є пріоритет (primacy) права ЄС, згідно з яким норми ЄС мають перевагу над національними законами держав-членів. Це не закріплено прямо в усіх договорах, але сформувалося через практику Суду ЄС і доктрину. Доктринальна наука показує, що поєднання прямої дії й пріоритету є характерною рисою правового порядку ЄС – це дозволяє ЄС бути ефективним незалежно від національних опонентів.

Доктрина загальних принципів права ЄС також є значною: такі принципи, як правова визначеність, пропорційність, правова захищеність та недискримінація, виконують роль «надпозитивних» джерел права. Вони часто використовуються Судом ЄС при тлумаченні норм або у випадках, коли немає чітких регламентів.

Однак на практиці доктринальні підходи стикаються з низкою проблем.

1. Питання суверенітету держав-членів: принцип пріоритету може сприйматись як обмеження національної самостійності,

і це викликає протидію з боку національних політиків, особливо в країнах, де національна конституція може суперечити праву ЄС.

2. Правова невизначеність: через складність механізмів прямої дії та пріоритету далеко не всі норми ЄС застосовуються однаково в усіх державах, що створює правову нестабільність.

3. Існує демократичний дефіцит – частина критики полягає в тому, що рішення, які впливають на громадян, ухвалюються на наднаціональному рівні з недостатньою прозорістю чи підзвітністю.

Унікальність ЄС як правової системи полягає в тому, що він не є федерацією в класичному сенсі, але й не просто міжнародною організацією. Це – специфічне наднаціональне утворення, яке має власні органи (Комісія, Європейський парламент, Суд ЄС), унікальні процедури ухвалення рішень, а також правову автономію. Ця особливість породжує як правову ефективність (через єдині європейські норми), так і конфлікти (між правом ЄС та національними конституціями).

Для вирішення проблем, пов'язаних з природою права ЄС, доцільні такі шляхи.

По-перше, теоретична рефлексія: потрібно розвивати правову доктрину, яка визнає гібридний характер ЄС і пропонує концепції, що поєднують міжнародно-правову автономію з наднаціональною легітимністю.

По-друге, юридичні механізми: необхідно посилювати механізми співпраці між національними судами та Судом ЄС, створювати процедури консультацій або попереднього тлумачення, щоб уникнути конфліктів між національними конституціями та правом ЄС.

По-третє, демократичні та легітимаційні інструменти: підвищення ролі Європейського парламенту, залучення громадськості до процесів прийняття рішень, підзвітність інституцій ЄС.

Отже, природа права ЄС – це не просто абстрактне юридичне питання, а серйозна доктринальна та практична проблема, що має прямий вплив на функціонування Союзу та його відносини з державами-членами. Поглиблене теоретичне осмислення, інституційні гнучкі механізми та демократична легітимність є ключовими для подолання викликів і забезпечення стабільного розвитку європейського правопорядку.

Список використаних джерел

1. Комарова Т. В. Практика Суду справедливості ЄС та конституціоналізація права Європейського Союзу. *Правова держава*. 2018. № 29. С. 123–130. DOI: 10.18524/2411-2054.2018.29.140786. URL: <https://pd.onu.edu.ua/article/view/140786>
2. Хоббі Ю. С. Правова природа Європейського Союзу: проблема визначення. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/items/07d76257-8f5e-4a4d-a29d-23a7dd352c1c>
3. Швед В. С. Правова природа Європейського Союзу. *іжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського* : матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса, 22–23 жовтня 2010 року). Одеса : Фенікс, 2010. URL: <http://hdl.handle.net/11300/3569>
4. Суд ЄС. Van Gend en Loos (1963) C-26/62. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61962CJ0026>
5. Суд ЄС. Costa v ENEL (1964) C-6/64. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006>

Кушнір В. І.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: **Волощук О. Т.***

*завідувачка кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАХИСТ ПРАВ КОМБАТАНТІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Захист прав комбатантів в умовах збройної агресії росії проти України набуває особливої актуальності через повномасштабне вторгнення на територію України, що розпочалося у лютому 2022 року. Сучасні збройні конфлікти, зокрема російсько-українська війна, демонструють складність визначення правового статусу учасників бойових дій, що включає як регулярні збройні формування, так і добровольчі підрозділи. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, закріплених у Женевських конвенціях 1949 року та Додаткових протоколах до них [2], комбатанти мають право на гуманне поводження, медичну допомогу та захист від катувань і нелюдського поводження. Однак на практиці російська федерація систематично порушує ці положення, що підтверджується звітами Міжнародного комітету Червоного Хреста [3], ООН [4] та іншими правозахисними організаціями. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю формування комплексної системи правового захисту комбатантів, удосконалення механізмів національної та міжнародної юрисдикції, а також створення дієвих інструментів притягнення винних до відповідальності.

Науковці відзначають низку проблем у сфері захисту прав комбатантів, які мають як теоретичний, так і практичний характер.

Зокрема, одні дослідники підкреслюють, що участь різнорідних збройних формувань у збройних конфліктах істотно ускладнює визначення правового статусу осіб та застосування норм міжнародного гуманітарного права. Інші звертають увагу на обмежений доступ Міжнародного комітету Червоного Хреста до місць утримання військовополонених, що створює умови для систематичних порушень їхніх прав, зокрема ненадання належної медичної допомоги, залучення до примусових робіт, а також застосування жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження. Окремі науковці зазначають, що недостатнє документування фактів порушень прав комбатантів, обмежений доступ до свідків та знищення доказових матеріалів істотно ускладнюють притягнення винних осіб до відповідальності й формування належної доказової бази для міжнародних судових інстанцій. У юридичній літературі також наголошується на обмеженій ефективності міжнародних механізмів притягнення до відповідальності, зокрема Міжнародного кримінального суду [5], особливо у випадках, коли держава-агресор не визнає його юрисдикцію. Водночас слід урахувати, що, попри наявність у Кримінальному кодексі України норм, які передбачають відповідальність за порушення прав військовополонених, їх практична імплементація значно ускладнена через відсутність доступу до місць утримання комбатантів на тимчасово окупованих територіях.

Аналіз сучасного конфлікту свідчить про численні порушення. Наприклад, у Бучі, Ірпені, Маріуполі та на територіях Донбасу російські війська вдавалися до катувань, примусових робіт, примусового вивезення цивільного населення, обмеження доступу до медичної допомоги, що відповідає кваліфікації як воєнні злочини та злочини проти людяності. Ці порушення демонструють, що відсутність доступу міжнародних організацій та недостатня ефективність національних механізмів ускладнюють захист прав комбатантів і створюють ризик безкарності [1]. Водночас науковці відзначають, що документування таких порушень і забезпечення

психологічної підтримки потерпілих є ключовими заходами для формування доказової бази та створення умов для майбутнього правосуддя [6].

У сучасному російсько-українському конфлікті численні факти свідчать про порушення прав українських комбатантів, взятих у полон. За повідомленнями Генеральної прокуратури України та Міжнародного комітету Червоного Хреста, військовополонені українські солдати піддавалися фізичному та психологічному тиску, зокрема примусовим допитам, обмеженню доступу до медичної допомоги, катуванням у вигляді побоїв і приниження, а також утриманню у неналежних умовах без можливості контакту з родичами. Так, за даними моніторингу, у тимчасово окупованих районах Донецької та Луганської областей були зафіксовані випадки, коли українських військовослужбовців навмисне ізолювали від будь-якої інформації про стан війни та піддавали примусовому виконанню робіт, що суперечить Женевській конвенції про поводження з військовополоненими [2].

Деякі з потерпілих давали свідчення про застосування катувань із метою отримання інформації про позиції українських підрозділів, а також про приниження гідності військовополонених через демонстративні публічні пересування та запис відео для пропагандистських цілей. Науковці зазначають, що подібні дії є прямим порушенням міжнародного гуманітарного права та правового статусу комбатантів, що гарантує захист від жорстокого поводження та примусової участі у роботах чи заходах агресора.

Документування цих фактів, включно з відео- та фотоматеріалами, свідченнями потерпілих і доказами медичних оглядів, є критично важливим для формування національної та міжнародної доказової бази. Збирання та систематизація таких даних дозволяє в майбутньому притягати до відповідальності винних осіб і формувати ефективну політику захисту комбатантів у подальших конфліктах.

Тільки після цього логічно переходити до опису заходів щодо вирішення проблемних аспектів, як-от розширення доступу міжнародних організацій до військовополонених, створення

централізованих координаційних органів і застосування спеціальних міжнародних трибуналів.

Серед шляхів вирішення проблемних аспектів захисту прав комбатантів науковці пропонують комплексні заходи, що включають розширення доступу міжнародних організацій до місць утримання та регулярний моніторинг, створення централізованого державного органу з координації питань комбатантів, активізацію роботи спеціальних трибуналів і міжнародних санкцій, а також систематизацію збору доказів і надання психологічної підтримки потерпілим. Такий комплексний підхід дозволяє підвищити ефективність захисту прав комбатантів, забезпечити невідворотність покарання та запобігти безкарності з боку держави-агресора.

Таким чином, питання захисту прав комбатантів у російсько-українській війні залишається надзвичайно актуальним. Комплексне поєднання національної юрисдикції, міжнародних трибуналів, системи документування порушень та координації державних органів є критично важливим для забезпечення реального захисту комбатантів, відновлення міжнародної справедливості та дотримання гуманітарних стандартів. Науковці одностайні в тому, що без поєднання цих заходів неможливо забезпечити належний правовий захист та створити передумови для невідворотності покарання.

Список використаних джерел

1. Жаровська І., Шевчук Я. Правове регулювання статусу військовополонених відповідно до норм міжнародного гуманітарного права: історична та сучасна ретроспектива. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2023. Т. 10. № 4 (40). С. 20–27.

2. Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-002-0997.pdf>

3. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Правовий захист комбатантів в умовах збройного конфлікту. URL: <https://www.icrc.org/en/document/protection-of-combatants>

4. ООН, Управління Верховного комісара з прав людини. Моніторинг дотримання прав комбатантів в Україні. URL: <https://www.ohchr.org/en>

5. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

6. Kravchenko I. Legal Status of “Prisoner of War” and “Civilian Hostage” in the Understanding of the Norms of International Humanitarian Law in View of the Operation of the United Forces (ATO) in Eastern Ukraine. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2020. Vol. 25, No. 1. Pp. 137–149. URL: https://lawscience.com.ua/en/journals/tom-25-1-2020/pravovy-status-viyskovopoloneny-i-tsilny-zaruchnik-u-konteksti-norm-mizhnarodnogo-gumanitarnogo-prava-ta-provedennya-operatsiyi-ob-yednanikh-sil-ato-na-skhodi-ukrayini?utm_source=chatgpt.com

Наукове видання

**ТРАНСФОРМАЦІЯ І МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ПІД ВПЛИВОМ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

04 грудня 2025 року

Верстка *А. Демська*

Технічне редагування *О. Гринюк*



**ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО**

Підписано до друку 21.12.2025 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 12,21. Наклад 300.
Замовлення № 001-0126.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.